

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

เริ่มด้วยความเข้าใจ

เล่ม ๒

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

	หน้า
ปรมัตถธรรม ๔ (ต่อ)	๑
เข้าใจสิ่งที่มีจริงเพิ่มขึ้นว่าไม่ใช่ตัวตน	๔๓
สังขารชั้น	๔๔
เวทนาชั้น	๔๖
ปัญญา	๔๗
โลก	๔๘
อุเบกขาบารมี	๕๐
การพึงธรรมด้วยความมั่นคง	๕๑
โลกมีได้ด้วยอวิชชา	๕๓
การพิจารณากิเลสตนเอง	๕๗
โสภณสาธารณเจตสิก	๕๘
อโศกเจตสิก	๕๙
เรื่องของวิปลาส	๖๑
สิ่งที่มีประโยชน์น้อย แต่ผูกพันมาก	๖๓
การเจริญกุศล	๖๔
เมตตาบารมี	๖๖
อกุศลในชีวิตประจำวัน	๖๙
อัสติบุรุษและผู้ยิ่งกว่าอัสติบุรุษ	๗๑
ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ	๗๓
มรณานุสติ	๗๔
ธรรมเอก	๗๖

ปรมัตถธรรม ๔ (ต่อ)

เพราะฉะนั้นสำหรับคำว่า “สิ่งซึ่งมีจริงและไม่สามารถที่จะรู้อะไรได้เลยทั้งสิ้น” เป็นธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติใช้คำภาษาบาลีว่า “รูปธรรม”

ต่อไปก็คงจะมีความหมายของ “รูปะ” หรือ “รูป” อีกหลายอย่าง แต่อย่างที่ยากที่สุด ซึ่งไม่ผิดเลยก็คือว่า เป็นสภาพธรรมซึ่งไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น

นอกจากนั้นแล้วยังมีสภาพธรรมอื่นอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นสภาพที่รู้ ภาษาบาลีใช้คำว่า “นา มะ” อันนี้ก็ต่างกับคำภาษาไทยที่เราใช้ “นาม” หมายความว่าถึงชื่อ แต่ว่า “นาม” ในภาษาบาลี หมายความว่าถึง สภาพรู้ หรือธาตุรู้ หรือกว้างที่สุดก็คือว่า อะไรก็ตามที่ไม่ใช่รูป เป็นนามธรรมทั้งหมด อย่างนี้ก็ไม่มียาก มี ๒ อย่างเท่านั้นที่จะรู้ในขณะนี้

เพราะฉะนั้นเวลาที่เราไม่นึกถึงตัวเราเลย มีสภาพธรรม ๒ อย่าง คือ นามธรรม กับรูปธรรม บนสวรรค์ ในนรก หรือที่อื่นใดทั้งสิ้น เมื่อสภาพธรรมใดมี สภาพนั้นต้องเป็นอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๒ อย่าง คือ ถ้าเป็นรูปธรรม ก็ไม่ใช่นามธรรม ถ้าเป็นนามธรรม ก็ไม่ใช่รูปธรรม นามธรรมจะเป็นรูปธรรมไม่ได้ และรูปธรรมก็เป็นนามธรรมไม่ได้

นามธรรมต้องเป็นนามธรรมล้วน ๆ ไม่มีรูปธรรมใดเข้าไปเกี่ยวข้องเลย รูปธรรมก็เป็นรูปธรรมจริง ๆ คือ ไม่ใช่สภาพรู้

นี่คือสิ่งที่เราได้ยินได้ฟัง แล้วก็ต้องเข้าใจจริง ๆ ว่ามีสภาพธรรม ๒ อย่าง ไม่ว่าจะอยู่ที่นี้หรือที่โน่น หรือแสนไกลออกไป ที่นี้ย้อนกลับมาที่ตัว ซึ่งขณะนี้ทุกคนก็รู้จักว่ามีตัวของแต่ละคน ๆ

ถ้าเราพูดถึงธรรม ๒ อย่าง คือ นามธรรมกับรูปธรรม ที่ตัว มีสภาพธรรม ๒ อย่างนี้หรือเปล่า มี มีมากกว่า ๒ อย่างนี้หรือเปล่าคะ คุณหมอนงลักษณ์

นางลักษณ์ ไม่มาก มี ๒ อย่างเท่านั้นคะ

สุ. ถึงจะเป็นอะไร ๆ ก็จับมาลงใน ๒ อย่าง คือ ๑ ใน ๒ เพราะว่าที่ตัวนี้แข็ง กระแทบสัมผัสตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ลักษณะที่แข็ง เป็นสภาพที่ไม่รู้อะไรทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเราจะไปกระทบสัมผัสสิ่งที่เราเคยยึดถือว่าเป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นขันน้ำ เป็นถ้วย

เป็น जानเป็นอะไรก็ตาม วิทฺยฺโททศนํทั้งหมด มีลักษณะที่แข็ง สภาพที่แข็ง ไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้นเป็นอะไร เป็นรูปธรรม

เพราะฉะนั้นเรื่องรูปธรรมแน่ ๆ อยู่แล้ว แข็ง เย็น หวาน เปรี๊ยะ เค็ม เผ็ด เสียด กลิ่น รส พวกนี้ไม่ใช่สภาพรู้เลย ก็เป็นรูปธรรม นอกเหนือจากนั้นพอจะกล่าวได้ไหมในชีวิตประจำวันว่า เป็นนามธรรม ในสิ่งที่กำลังปรากฏ อย่างเห็นกับได้ยิน เวลาที่มีเสียงปรากฏ ถ้าไม่มีสภาพที่ได้ยินเสียง เสียงจะปรากฏได้ไหม แม้ว่าเสียงมีจริง แต่ว่าถ้าไม่มีสภาพที่รู้เสียง เสียงก็ปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้นขณะที่เสียงปรากฏ เสียงไม่ปรากฏกับคนตาย เสียงปรากฏกับคนเป็น เพราะฉะนั้นเสียงปรากฏกับสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสภาพที่รู้ หรือได้ยินเสียง

เพราะฉะนั้นเราก็จะมาพูดถึงสภาพธรรมที่กำลังมีในขณะนี้ พูดแล้วพูดอีก พูดอีกพูดแล้ว เพราะว่าถึงจะพูดสักเท่าไร ก็ไม่ได้ประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยความเป็นอนัตตาจริง ๆ จนกว่าความเข้าใจจะเพิ่มขึ้นด้วยรากฐานที่มั่นคง ที่รู้ว่า สภาพธรรมใดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ไม่มีเปลี่ยนแปลง นามธรรมก็เป็นนามธรรม รูปธรรมก็เป็นรูปธรรม

เพราะฉะนั้นไม่ว่าที่คน ที่สัตว์ สภาพเห็นเป็นนามธรรม เพราะที่กำลังรู้ว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ปรากฏทางตา สภาพที่ได้ยินเป็นนามธรรม เพราะรู้ว่ามีเสียงกำลังปรากฏ ขณะที่กำลังดีใจ นามธรรมหรือรูปธรรม นามธรรม ตอบโดยคล่องแคล่ว เพราะว่าเข้าใจอยู่แล้ว สภาพใดที่ไม่ใช่รูป สภาพนั้นที่มีอยู่จริง ๆ ในชีวิตประจำวันนั้น เป็นนามธรรม

อดิศักดิ์ มีท่านเมื่อกี้มาถามว่า เป็นใช้ตัวร้อน เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม

ส. ค่ะ ใครจะเป็นผู้ตอบ ถ้าไม่ใช่คนที่ถาม เพราะว่าถ้าคิด จะทำให้เข้าใจด้วยตัวเอง ก่อนฟัง เป็นใช้ตัวร้อนไม่ทราบว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมใช้ไหม ที่นี้ฟังแล้วพอจะตอบได้ไหม ตอบได้ว่าร้อน

ตอบ ในขณะที่ร้อนเป็นรูปธรรม

ส. ในขณะที่ร้อน ไม่ใช่ตัวเรา เป็นสภาพที่ร้อน ถ้าพูดถึงธรรมที่มีจริง ๆ ไม่ว่าร้อนจะอยู่ที่ไหน นอกตัวหรือในตัว สภาพร้อนเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย นอกจากลักษณะที่ร้อน เพราะฉะนั้นขณะนั้นถ้าไม่มีการรู้ว่ามีเรา แต่ว่ามีลักษณะที่กำลังรู้

ร้อน เวลาที่ร้อนปรากฏ มีลักษณะที่รู้ร้อน สภาพที่ร้อนไม่ใช่สภาพที่รู้ร้อน แต่ขณะนั้น กำลังมีลักษณะที่รู้ และก็มีร้อนกำลังปรากฏให้รู้ด้วย

เพราะฉะนั้นก็เห็นสภาพธรรม ๒ อย่างไม่พัว คือ สภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่รู้อะไรเลย ก็ได้แก่ ลักษณะที่ร้อน และในขณะนั้นก็มีสภาพที่กำลังรู้ร้อนด้วย ซึ่งเกิดขึ้น ขณะนั้นจะรู้อย่างอื่นไม่ได้เลย เป็นลักษณะสภาพที่รู้ร้อน ที่กำลังปรากฏเท่านั้นในขณะนั้น ขณะที่กำลังรู้ร้อน เห็นไหม

ตอบ ขณะที่รู้ร้อนไม่เห็น

ส. ไม่เห็น ขณะนั้นต้องมีร้อนอย่างเดียวที่ปรากฏ ขณะที่กำลังเห็น รู้ร้อนด้วยหรือเปล่า

ตอบ ไม่รู้ค่ะ

ส. ไม่รู้ นี่แสดงว่า เราสามารถที่จะพิจารณาและเข้าใจได้ ในความต่างกันของนามธรรมกับรูปธรรม คือ รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ แต่นามธรรมเป็นสภาพที่รู้ เมื่อเป็นสภาพที่รู้ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ด้วยเสมอไป จะมีแต่ลักษณะที่รู้โดยไม่มีสิ่งที่ถูกรู้ ไม่ได้

เพราะฉะนั้นก็ขอเพิ่มอีกคำหนึ่ง อย่างสภาพที่รู้ร้อน ลักษณะที่รู้เป็นจิต เพราะว่าเราอาจจะรู้มาตั้งแต่เกิด หรือได้ยินได้ฟังใครพูดเรื่องจิตใจว่ามี แล้วก็มีจริง ๆ แต่ยังไม่สามารถที่จะรู้แนลงไปได้ จิตมีลักษณะอย่างไร แต่เดี๋ยวนี้ทราบแล้วว่า จิตเป็นสภาพรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ปรากฏ ที่กำลังปรากฏที่จิตกำลังรู้ เช่น ขณะที่กำลังรู้ร้อน จิตไม่ได้รู้อย่างอื่นเลย แต่จิตกำลังรู้ลักษณะร้อนที่ปรากฏ เพราะฉะนั้นจิตเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้ ร้อนเป็นอารมณ์หรืออาร์มมณะ หรืออาลัมพะของจิตที่กำลังรู้ ถ้าเป็นภาษาไทยก็หมายความว่า สิ่งที่ถูกจิตรู้

คำว่า “อารมณ์” หรือ “อาร์มมณะ” เพราะฉะนั้นจะต่างจากความหมายที่เคยใช้ในภาษาไทย ขอความกรุณาอาจารย์ช่วยให้ความหมายของคำว่า “อาร์มมณะ” กับอาลัมพะ”

สมพร อาร์มมณะนั้น มุ่งถึงความยินดี อาร์มมณะ เป็นที่มาของความยินดี จิตไปยินดีในสิ่งนั้น เลยเรียกว่า สิ่งนั้นเป็นอารมณ์ ที่นี้อาลัมพะ ถ้าจะว่าโดยไวพจน์ก็เป็นประเภทเดียวกัน แต่ถ้าขยายความว่า เป็นที่ยึดเหนี่ยวของจิต จิตที่จะเกิดขึ้นได้ก็

เพราะมีเครื่องยึดเหนี่ยว มีเหตุมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น อาลัมพะนะ ซึ่งเปรียบเหมือนอย่างคน แก่ถือไม้เท้า คนแก่จะลุกขึ้นได้ก็ต้องอาศัยไม้เท้า คนแก่เปรียบเหมือนจิต จิตนี้จะเกิดขึ้น เมื่อมีไม้เท้าจึงลุกขึ้นยืนได้ ก็มีความหมายโดยย่อดังนี้ครับ

ส. ค่ะ นี่ก็แสดงสภาพธรรมซึ่งต้องอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้นได้ ไม่มีสภาพธรรมสักอย่างเดียวซึ่งจะเกิดโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วก็เกิดขึ้น นี่แสดงให้เห็นว่าตลอดชีวิตของเรา ซึ่งเราเห็น เราได้ยิน เราจู้จุก รู้หนาว ร้อน ไม่เคยรู้ความจริงของสภาพธรรมเลย จนกว่าจะได้ฟังว่า แท้ที่จริงแล้วมีนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ แล้วก็มีรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ สำหรับนามธรรมที่เราจะกล่าวถึงอันดับแรกก็คือ จิต ซึ่งเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้แจ้งลักษณะของอารมณ์ที่กำลังปรากฏ

ผู้ถาม ผมขออนุญาตในส่วนในเรื่องคำศัพท์ผมไม่คุ้น เพิ่งมาถึง แต่สิ่งที่จะเรียนถามท่านคือว่า จากสิ่งที่รู้ว่า มีนามมีรูป ทำให้เกิดความรู้สึกว่า สำหรับบางคน อาจจะร้อนกว่าบางคน สาเหตุเป็นการสะสมจากอะไรครับ

ส. เหตุปัจจัยทั้งหมดค่ะ แม้แต่เสียงที่พูดก็ยังไม่ต่างกัน ทุกอย่างที่กำลังปรากฏ ลักษณะต่างกันเพราะว่าปัจจัย สิ่งที่ทำให้เกิดนั้นต่างกัน เครื่องดนตรีนานาชนิด แม้ว่า เป็นประเภทเดียวกัน แต่ไม้หรือว่าวัตถุที่ทำต่างกัน เสียงก็ต่างกันได้ เพราะฉะนั้นทุกอย่างมีลักษณะที่ต่างกัน ใครรู้ไหมคะ

ผู้ถาม ไม่รู้ครับ

ส. จริง ๆ แล้ว เป็นสภาพรู้ คือ จิต เรากำลังพูดถึงสิ่งที่มีจริง ภาษาบาลีใช้คำว่า “จิตตัม” ภาษาไทยใช้ “จิต” หรือ “จิตตะ” ภาษาบาลีเราก็ค่อย ๆ รู้ไป จิตตั้ง รูปบัง นามัง จิต เป็นสภาพรู้ หรือเป็นธาตุรู้ ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้ง ลักษณะของสิ่งซึ่งปรากฏซึ่งต่าง ๆ กัน ไม่ว่าสิ่งซึ่งปรากฏจะวิจิตรต่างกันอย่างไรก็ตาม ไม่พ้นการรู้แจ้งของจิตที่เกิดขึ้น แล้วกำลังรู้สิ่งนั้น เพราะฉะนั้นบางคนดูเพชรเก่ง ถ้าไม่มีลักษณะที่ต่างกันจะรู้ได้ไหมว่า พลอมหรือจริง เพราะฉะนั้นลักษณะที่ต่าง มองเห็น ๆ อาจจะไม่รู้เลย แต่จิตสามารถที่จะรู้ความต่างทุกอย่าง

เพราะฉะนั้นโดยสภาพจริง ๆ จิตเป็นอินทริยะหรืออินทริย์ เป็นสภาพที่เป็นใหญ่ ในการรู้แจ้งสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏ สามารถที่จะเห็นความละเอียดลออ หรือ

เห็นความต่างกันในเรื่องที่ปรากฏได้ เพราะฉะนั้นต่อไปถ้าศึกษา เราจะพบคำหลายคำ ซึ่งแสดงลักษณะที่ต่าง ๆ กันของสภาพธรรม เช่น คำว่า “อินทริยะ” หรือภาษาไทยใช้คำว่า “อินทรี” สภาพที่เป็นใหญ่ เป็นใหญ่จริง ๆ

ในเรื่องของการที่จะรู้แจ้งลักษณะของอารมณ์ ไม่มีสภาพธรรมใดเป็นใหญ่เกินจิต แม้ในขณะนี้เอง ถ้าลักษณะของจิตปรากฏจะเป็นสภาพหรือธาตุอย่างใด ๆ เป็นธาตุรู้ และก็มีสิ่งที่ปรากฏให้รู้ เพราะเหตุว่าเมื่อมีสภาพที่รู้ ก็ต้องมีสิ่งที่ปรากฏให้รู้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปรากฏให้รู้ อย่าปนกับความหมายภาษาไทยนะคะ เพราะว่าภาษาบาลีหมายถึงสภาพนั้นเป็นอารมณ์ หรืออาลัมบนะของจิต เป็นปัจจัยหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่มีอารมณ์ จิตก็จะเกิดขึ้นรู้ไม่ได้ เช่น ถ้าเสียงไม่กระทบกับโสตประสาท ไม่มีทางที่จิตได้ยิน จะเกิดขึ้นรู้เสียงนั้น ถ้ากลิ่นไม่กระทบกับจมูก ก็ไม่มีทางที่จิตรู้กลิ่นจะเกิดขึ้น รู้กลิ่นนั้น

เพราะฉะนั้นสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้น ไม่ใช่อาศัยปัจจัยเดียว ที่จะปรุงแต่งให้สภาพนั้นเกิดขึ้น แต่จะต้องมีสภาพธรรมหลายอย่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้นในขณะนั้น เพียงขณะจิตเดียว ลองคิดถึงความเร็ว เพราะชีวิตของทุกคน ดูเสมือนยาวนานมาก แต่แท้ที่จริงแล้วดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตหนึ่งเท่านั้น ถ้าขณะจิตนั้นดับแล้วไม่มีขณะจิตต่อไปนั้นเกิด หหมดแล้ว แต่เป็นสิ่งที่ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่าถ้ารู้สภาพของจิต จะทราบได้เลยว่า แม้จิตเป็นนามธรรม ไม่มีใครมองเห็นเลย แต่สามารถที่จะรู้หรือเข้าใจลักษณะของสภาพรู้ได้

เพราะว่าขณะนี้กำลังรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดทางตาบ้าง คือ เห็น ทางหูกำลังได้ยิน ทางจมูกอาจจะได้กลิ่น เมื่อเข้านี้ดอกแก้วหอมมาก เพียงแต่เย็นที่ประตูก็มีปัจจัยที่จะให้จิตได้กลิ่นเกิดขึ้น แล้วบางคนก็กำลังรับประทานอาหาร กาแฟบ้าง อะไรบ้าง ก็มีจิตที่ลิ้มรส คิดดู สิ่งที่อยู่ในน้ำธรรมดา ๆ แต่พอจิบลิ้มแล้ว เป็นรสพิเศษ คือ รสกาแฟ สามารถที่จะมีอยู่ในน้ำหรือว่าในรสนั้น แต่จิตก็สามารถที่จะลิ้มรสสิ่งนั้นได้

นี่แสดงให้เห็นถึงสภาพที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ ซึ่งมีจริง ๆ แต่ไม่เคยมีใครที่จะรู้เลย เพราะเหตุว่าไม่มีใครอื่นใดนอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ซึ่งในที่นี้ทุกคนก็คงจะกล่าวคำนี้อยู่เสมอ คุณวีระไม่เคยหรือคะ

วีระ กราบท่านอาจารย์ครับ ที่จริงแล้วก็คิดว่า ถึงพระรัตนตรัย คือ ไตรสรณคมน์ ถึงแล้ว แต่พอเอาจริง ๆ เข้า มันไม่ถึง มันไม่ทราบไตรสรณคมน์นั่น คือ อะไร

สุ. เพราะฉะนั้นบางทีบางอย่างเราจะใช้คำว่า “หญ้าปากคอก” คือคล้าย ๆ ว่า อยู่ใกล้แสนใกล้ แต่ความจริงเราเข้าใจสิ่งนั้นจริง ๆ หรือเปล่า เพราะว่าถามจริง ๆ การถึงของแต่ละคนอาจจะไม่เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่วันนี้เชื่อแน่ว่าทุกคนตื่นมาคงจะกราบพระสวามนตร์ ฟังธรรม ได้ยินคำว่า นโม ตัสสะ หรือว่า พุทฺธัง สรณัง คัจฉามิ นี่ก็ได้ยิน แต่เราถึงจริง ๆ หรือเปล่า ถ้าถึงจริง ๆ เราจะเพียงกราบเท่านั้นแสดงความนอบน้อมเคารพ หรือว่าในขณะที่กราบ ถึงด้วยการที่รับพระองค์เป็นผู้ที่จะให้เราประพฤติปฏิบัติตาม

หมายความว่า เป็นผู้ที่เรายอมรับคำสอนทั้งหมดของพระองค์โดยการถึงพระองค์เป็นที่พึ่ง เพราะว่าพระองค์ไม่ได้มาเป็นที่พึ่งด้วยการให้เงินให้ทอง หรือให้อะไรเรา หรือไปเที่ยว หรือสนุกสนาน แต่ว่าเป็นที่พึ่งโดยการให้สิ่งซึ่งคนอื่นไม่ได้ให้ คือ ปัญญาที่จะเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นการถึงพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ คือ การยอมรับที่จะให้พระองค์เป็นผู้ที่เราถึงคำสอนของพระองค์ที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่กราบเฉย ๆ วันนี้กราบอย่างนี้หรือเปล่า

หรือวันก่อนกราบ นับถือ นอบน้อม แต่ว่าถ้ากราบแล้ว เพิ่มการยอมรับพระองค์ว่า เป็นผู้ที่เราจะน้อมประพฤติปฏิบัติตาม ทุกอย่างที่เราแสดง กุศลของเราจะเพิ่มขึ้น

เพราะว่าเราผ่านการฟังธรรมจากพระวิหารเชตวันหรือที่อื่น ๆ มา ๒๕๐๐ กว่าปี หรือว่าชาติก่อน ๆ ก็อาจจะเคยได้ยินได้ฟังธรรมมาก่อนแล้ว แต่ว่าความรู้ของเราแค่ไหน มากพอที่จะเข้าใจความละเอียดของแม้แต่การที่จะมีพระผู้มีพระภาคเป็นสรณะ โดยการเพิ่มความมั่นคงขึ้น ที่จะเป็นผู้ที่อ่อนน้อม แล้วก็พร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติตาม เพราะว่าสอนให้ทุกคนหมดจดจากกิเลส โดยกลายเป็นผู้ที่ดีขึ้น ๆ แต่เราเองถ้าเรารู้จักตัวเราเอง จะรู้ได้เลยว่าดีขึ้นแค่ไหน มากแค่ไหนตั้งแต่ฟังพระธรรมมา หรือว่าเพียงแค่จำตัวเลขได้ จำจำนวนได้เท่านั้นเอง แต่ยังไม่ได้ดีขึ้นเลย

เพราะฉะนั้นก็แสดงให้เห็นว่าต้องมีความเข้าใจที่มั่นคงพอ ที่ว่า “ถึง” ด้วยการที่ว่าพระองค์เป็นผู้ชี้ทางเป็นที่พึ่ง ที่จะทำให้เราประพฤติปฏิบัติดีขึ้น แต่ถ้าไม่มีการศึกษาธรรม ไม่มีทางที่จะรู้เลยว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงประโยชน์ใหญ่หลวงกับชีวิตของแต่ละบุคคลอย่างไร เพราะฉะนั้นการที่จะมีพระธรรมเป็นสรณะได้ ก็เช่นเดียวกัน คือ ไม่ใช่เพียงแต่ผ่านไป ฟัง แต่ต้องมีความสนใจจริง ๆ ที่จะเข้าใจธรรมที่ได้ทรงแสดงให้ถูกต้อง ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยความตั้งใจในการสดับ เพราะว่าถ้าจะกล่าวถึงพระวิหารเชตวันในอดีต ผู้ที่ไปฟังธรรมทั้งหมดก็คงจะไม่คุยกัน หรือสนทนาเรื่องอื่นกัน แต่ทุกคนตั้งใจสดับจริง ๆ เพราะว่าสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ใช่ง่ายต่อการที่จะเข้าใจ ต้องอบรมตั้งแต่ขั้นฟังเข้าใจ จนกว่าสติจะระลึก แล้วก็เห็นจริง รู้จริง ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น

เพราะฉะนั้นการมีพระธรรมเป็นสรณะ อย่าลืมว่า การเคารพในธรรม คือ การตั้งใจฟัง สำคัญที่สุด ตั้งใจที่จะเข้าใจธรรม ที่ได้ยิน ได้ฟัง

สำหรับการถึงพระสงฆ์สาวกเป็นสรณะ การระลึกถึงคุณความดีของผู้ที่กว่าจะได้เป็นอริยสาวก จากเรา ๆ ธรรมดา ท่านเหล่านั้นท่านก็เคยผ่านชีวิตในสังสารวัฏมาก อาศัยการได้ฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ หลากพระองค์ แล้วก็อบรมด้วยจิรกาลภาวนา คือ การอบรมด้วยระยะเวลาที่ยาวนานที่ปัญญาจะค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แล้วก็สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีพระอริยสงฆ์สาวกที่สืบทอดมา พระธรรมก็สูญ เพราะพระผู้มีพระภาคก็ทรงปรินิพพาน ไม่ใช่มีอายุยืนยาวถึงแสนโกฏกัป แต่อาศัยบรรดาผู้ที่ได้สะสมบุญ จนกระทั่งสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นพระอริยสาวกที่สืบทอดพระศาสนา มา

เพราะฉะนั้นก็จะทำให้เราเห็นพระคุณของพระรัตนตรัย แล้วก็ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นที่พึ่งจริง ๆ ได้ การที่เราจะพยายามเข้าใจธรรม ก็คือ เป็นการเคารพในธรรม และก็เป็นการที่ถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะจริง ๆ

เพราะฉะนั้นวันนี้ เรื่องที่เราจะกล่าวถึงก็คือ นามธรรมกับรูปธรรม และสำหรับนามธรรมสิ่งแรกที่จะกล่าวถึง คือ จิต เป็นสภาพที่เป็นใหญ่ในการรู้แจ้งสภาพธรรม

ต่อไปจะทราบว่า จิตสามารถที่จะรู้ทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่เกิดจนตาย จิตเกิดดับ นับไม่ถ้วนเลย ไม่ต้องถึงจนตาย แม้เพียงชั่วขณะเดียวนี้ เห็น ได้ยิน คิด แล้วก็ สารพัด อย่าง

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าจิตทั้งหมด ไม่ได้ขาดจิตเลยตั้งแต่เกิดจนตาย ตายแล้วก็ไม่ขาดอีก เพราะเหตุว่า จิตเป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัย เวลาที่จิตนั้นดับไป จิตที่ดับเป็นปัจจัย ที่จะทำให้จิตขณะต่อไปเกิดสืบต่อทันที โดยไม่มีระหว่างกัน นี่เป็นคุณสมบัติ หรือว่าเป็นพลัง เป็นปัจจัยหนึ่งของจิตทุกดวง เว้นจุติจิตของพระอรหันต์เท่านั้น

เพราะฉะนั้นทุกคนขณะที่นั่งอยู่ที่นี้ก็ตายมาแล้ว แล้วก็เกิดมาแล้ว แล้วต้องตาย แน่ ๆ ไม่มีใครสักคนซึ่งจะไม่ตาย ช้าหรือเร็ว แต่ไม่ได้ไปไหนนอกสังสารวัฏเลย เพราะเหตุว่าทันทีที่จุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิด ทันทีที่ปฏิสนธิจิตดับ จิตอื่นเกิด นี่คือการเกิดดับ สืบต่อกันของนามธรรมซึ่งเป็นจิต ไม่ได้ออกไปไหน ไม่ต้องห่วงใย ใครก็ตามที่สิ้นชีวิตไปแล้ว ให้ทราบว่าคนนั้นเกิดทันที แต่ว่าคนละมิติ

วโร การฟังพระธรรมอย่างเดียว ฟังที่ท่านอาจารย์พูด ก็ฟังมาหลายครั้ง หลายมือแล้ว แต่ว่าการฟังพระธรรมอย่างเดียว และเราเข้าใจนามธรรมรูปธรรมเป็นเรื่องราวแล้ว ถึง ัมมมัง สรณัง คัจฉามิ ถึงพระธรรมเป็นสรณะใหม่ครับ

สุ ค่ะ ธรรมเป็นเรื่องจริง ถึงแค่ไหน ก็แค่นั้น

วโร มีระดับหรือว่ามี...

สุ ทุกอย่างมีระดับค่ะ อวิชชาก็มีระดับ ก่อนฟัง มีอวิชชาเยอะเลย เต็มหมด ไม่รู้จักนามธรรมรูปธรรมเลย พอฟัง เริ่มเข้าใจนามธรรมรูปธรรม ความเข้าใจ ความไม่รู้หมดไปแล้วจากการไม่รู้ว่าเป็นนามธรรมรูปธรรมขั้นฟัง ขั้นไหน ก็ขั้นนั้น แค่นั้น ก็แค่นั้น ตามความเป็นจริง จะบอกว่าเท่าเดิมได้ไหม ก็รู้นี้ เดียวนี้รู้แล้ว ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แต่ก่อนไม่เคยรู้ แต่เดี๋ยวนี้รู้ จะให้กลับไปไม่รู้ได้ไหม ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นความไม่รู้ที่เกิดจากการฟังก็หมดไป มีความรู้ที่เกิดจากการฟัง เพิ่มขึ้น และต่อไปก็จะมีความรู้ที่เพิ่มขึ้น ความไม่รู้ ก็จะลดลง

วโร ท่านอาจารย์ครับ ขณะที่ฟัง จำได้ แต่ตรงนั้นเป็นสรณคมน์แล้ว

ส. ไม่อยากจะใช้คำว่า “จำ” เลย ขอโทษนะคะ ถ้าไม่เข้าใจแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์เลย จะบอกว่าเพียงจำได้ จะบอกว่า คุณวีระจำคำ ๒ คำ นามธรรม รูปธรรม แต่ไม่ได้เข้าใจความหมายของนามธรรมและรูปธรรม

วีระ จริง ๆ แล้ว ก็คิดว่า แค่จำเอง เดียวก็ลืมแล้ว

ส. ไม่ค่ะ คุณวีระต้องบอกมาว่า นามธรรมเป็นอย่างไร ต่างกับรูปธรรมอย่างไร

วีระ ในระดับที่ฟังมาฟังหลายครั้งก็พูดซ้ำได้ว่า นามธรรม

ส. แล้วไม่เข้าใจหรือคะว่า สภาพรู้มี ต่างกับรูปธรรม ต้องเข้าใจถึงลักษณะสภาพรู้ ที่ต่างจากรูปธรรม ไม่ใช่ไปจำชื่อ

วีระ ครับ อันนี้ผมตามไปครับ คือ หมายความว่า ขณะที่ฟังเรื่องนามธรรม ก็รู้นามธรรมที่เป็นสภาพรู้ นามธรรมที่ไม่เป็นสภาพรู้ ก็มี

ส. นามธรรมที่ไม่เป็นสภาพรู้ ยังไม่ได้กล่าวค่ะ

วีระ และกิจรูปธรรมนี้คือ เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้

ส. ค่ะ

วีระ ขณะนี้ อย่างที่กล่าวเรื่องเสียง ที่กล่าวว่าเสียง อยู่ที่ไหนก็ตาม อยู่นอกบ้าน อยู่ในบ้าน มันก็เป็นรูปธรรม เพียงแต่ว่าเสียงอยู่ข้างในนี้ ก็เป็นรูปธรรม คือ สภาพที่ไม่รู้อะไร แต่ว่าสภาพที่ไปรู้ คือ ไปรู้เสียง ที่กล่าวถึงคำว่าอารมณ์ เป็นสิ่งที่สภาพรู้ รู้ต้องเสียงนั้นปรากฏขึ้น และมีสภาพรู้ มารู้ ถึงจะรู้ว่ามีความรู้ แต่ว่าถ้าเสียงอยู่เฉย ๆ เกิดที่ไหนก็แล้วแต่ ถ้าไม่มีสภาพรู้ไปรู้ ก็หาข้อแตกต่างไม่ได้ อันนี้จำได้

ส. ต้องเข้าใจและพิสูจน์ด้วยนะคะ เริ่มพิสูจน์ที่ตัวคุณวีระ มีปอดไหมคะ

วีระ ปอดอยู่ข้างในครับ

ส. ปรากฏหรือเปล่า

วีระ ปอดไม่ปรากฏ เพียงแต่รู้สึกว่ามีอาการขยับเข้าขยับออกเวลาหายใจ ตอนที่ท่านอาจารย์บอกว่าดูปอด

ส. แต่เมื่อกี้ ไม่ได้รู้สึกอย่างนั้นใช่ไหมคะ ตอนที่ไม่ได้ถาม

วีระ ครับ ไม่ทราบ

ส. เพราะฉะนั้นอย่าลืม ถ้าเราจะเข้าใจสภาพธรรม ที่ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ต้องถึงขณะจิต สิ่งที่เราเคยจำไว้ทั้งหมด บ้านทั้งหลาย และตัวทั้งตัว ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เป็นอัตตสัญญา ความทรงจำว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ว่าจริง ๆ แล้ว เมื่อจิตเกิดขึ้นทีละหนึ่งขณะ และกิริยาอารมณ์ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทีละหนึ่งอย่าง จะมีอย่างอื่นไม่ได้เลย ถ้ายังไม่ถึงขณะนี้ ยังรวมเป็นตัวเรา ยังรวมเป็นโลก ยังรวมเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเป็นอัตตา หรือเป็นสักราชกิริยา คือ มีความเห็นว่า สิ่งนั้นรวมกันเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อมีเรา ก็ต้องมีการเห็น มีคนนั้น มีคนนี้ เพราะเหตุว่ามีเรา แต่เราไม่มี มีจิต เกิดขึ้น ๑ ขณะ จิตเห็นเกิดขึ้นเห็น แล้วดับ หหมดเลยขณะนี้ ต้องถึงขณะนี้

การพิจารณาธรรม เริ่มเข้าใจธรรมที่กำลังมีในขณะนี้ แม้ว่าจะยังไม่ประจักษ์ แต่เริ่มเข้าใจความจริง ว่าขณะนี้เห็นดับ แล้วก็มิได้ยินเกิดขึ้น ขณะเดียว อย่างอื่นไม่มีเลย แข็ง อ่อน เย็น ร้อน ปอด หัวใจ ไม่มี

รูปธรรมเป็นสภาพซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น โดยสมุฏฐานอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๔ สมุฏฐาน คือ มีกรรมเป็นสมุฏฐานก็ได้ประเภทหนึ่ง มีจิตเป็นสมุฏฐานอีกประเภทหนึ่ง มีอตุ คือ ความเย็นความร้อนเป็นสมุฏฐานอีกประเภทหนึ่ง มีอาหารเป็นสมุฏฐานอีกประเภทหนึ่ง เรายังไม่ต้องนึกถึงตัวเรา แต่นึกถึงความจริงว่า รูปที่จะเกิดได้ ต้องมีสมุฏฐานด้วย ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ก็เกิดขึ้นมาได้

เพราะฉะนั้นรูปนี้ทั้งหมด ย้อนมาที่กายอีก ไม่ใช่ของเรา อันนี้ต้องไม่ลืม นามธรรมรูปธรรมไม่เป็นของใคร จำไว้ในใจเพื่อว่า จะถึงวันหนึ่งที่จะรู้ว่า นามเป็นนามธรรมเท่านั้น เกิดขึ้น แล้วดับไป รูปก็เป็นรูปธรรมเท่านั้น เกิดขึ้น แล้วดับไป

ถ้าเราไม่เข้าใจตอนนี้ เราก็หลงอีก ลืมอีก แต่เราต้องเข้าใจจริง ๆ ว่า นามธรรมเป็นนามธรรมก็ต้องเป็นนามธรรมจะเป็นใครไม่ได้ จะเป็นของใครไม่ได้ทั้งสิ้น บังคับบัญชาไม่ได้ เพราะเหตุว่านามธรรมเป็นนามธรรมเท่านั้น ต้องเป็นนามธรรมอย่างเดียว เกิดขึ้นแล้วดับไป

สำหรับรูปธรรมก็เช่นเดียวกัน จะเกิดที่ตัว จะเป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ ในน้ำ บนบก ยังไงก็ตามแต่ รูปธรรมเป็นรูปธรรม เพราะฉะนั้นเคยจำได้ว่า นี่คือเรา ตั้งแต่ศีรษะจรด

เท้า เดียวนี้เป็นรูป เหมือนรูปอื่น ๆ เป็นรูปเท่านั้น ซึ่งเกิดจากสมมุฐานหนึ่งสมมุฐานใด ใน ๔ สมมุฐาน แต่ว่าที่กายของเรามีรูป ซึ่งเกิดจากกรรมเป็นสมมุฐานด้วย มีรูปซึ่งเกิดจากจิตเป็นสมมุฐานด้วย มีรูปซึ่งเกิดจากอตุเป็นสมมุฐานด้วย มีรูปซึ่งเกิดจากอาหารเป็นสมมุฐานด้วย

นี่คือ ความละเอียดที่เราจะรู้ว่า รูป เป็นรูปก็จริง แต่รูปมีสมมุฐาน คือ ธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นรูปยังคงเป็นรูป ถึงจะอยู่ตรงนี้ก็จะเป็นรูปนั่นเอง จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้

นี่คือ การเริ่ม ที่จะละการยึดถือว่า เป็นเรา โดยเข้าใจสภาพจริง ๆ ของสิ่งที่มี เพราะเหตุว่า ถ้าเป็นความว่างเปล่า ก็ไม่มีการที่จะยึดถือว่า เป็นตักขณิกขันธ์หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น เช่น ดิน ก้อนอิฐ ก้อนกรวดอะไรก็ตามแต่ สร้างขึ้นปรากฏก็เป็นตักขณิกขันธ์ขึ้นมา ก็มีความสำคัญว่า เป็นตักขณิกขันธ์ แต่พอย่อยออกไป สิ่งนั้นมาจากอะไร สิ่งนี้เกิดจากอะไร

เพราะฉะนั้นที่ตัวนี้ก็เหมือนกัน จำไว้ตั้งแต่เด็กจนโต ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าเป็นเรา แต่ความจริงเป็นรูป แต่ละกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสมมุฐานต่างกัน แล้วก็ทยอยกันเกิด ทยอยกันดับ ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นแล้วแต่สมมุฐาน ถ้าที่ใต้ ที่อื่น ที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล จะไม่มีรูปที่เกิดจากกรรม ไม่มีรูปที่เกิดจากจิต ไม่มีรูปที่เกิดจากอาหาร แต่รูปเป็นรูป รูปจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นไม่ว่ารูปจะเกิดจากสมมุฐานอะไร รูปก็เป็นรูป

วโร พระธรรมของพระพุทธเจ้ายากจริง ๆ ขณะนั้นก็เกิดความศรัทธาในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า ในพระมหากรุณาคุณของท่าน ตลอดจนเข้าใจว่า ถ้าเมื่อมีความรู้ว่า มีสิ่งที่ปรากฏ คือ เสียงจริง ๆ แล้วมีสภาพจริง ๆ ขณะนั้นความบริสุทธิ์ของท่านจะขนาดไหนก็แค่นั้นเอง ไม่ได้มากไปกว่านั้น

สุ. ความบริสุทธิ์ของใครคะ

วโร ของพระพุทธเจ้าครับผม

สุ. ค่ะ มหาศาลเกินกว่านั้นไหมคะ

วโร ครับ

ส. ลองคิดถึงว่า ขณะนี้ทุกคนที่ได้ฟังพระธรรม ก็ยังมีกิเลสกันเต็มทั้งนั้น ถ้ากิเลสนั้นยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท จะไม่ต่างกันเลย แต่ว่าผู้ที่ดับกิเลสหมด ไม่มีการที่จะเกิดอีกเลย คิดดูว่าต่างกับผู้ที่ยังมีกิเลสเต็ม ๆ มากมายสักแค่ไหน

แม้ว่าจะได้ยินเสียงเดียวกัน แล้วสิ่งหนึ่งที่จะทำให้กิเลสดับได้ ก็คือ ปัญญา ไม่ใช่อย่างอื่นเลย ทาน ก็ไม่ได้ทำให้กิเลสดับ ศีล ก็ไม่ได้ทำให้กิเลสดับ แต่ถ้าอบรมเจริญปัญญาสามารถที่จะรู้ความจริงก็จะละลายความไม่รู้จนสามารถที่จะดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้นลองคิดถึงคนที่มีกิเลสเยอะ ๆ กับคนที่ไม่มีการกิเลสเลย ความต่างกันจะแค่ไหน ปัญญาจะต่างกันแค่ไหน ที่สามารถที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ

เพียงแค่ฟัง ทุกคนก็จะสามารถที่จะเข้าใจได้ แต่กิเลสยังมี เพราะฉะนั้นต้องมีการอบรมเจริญปัญญาถึงระดับขั้นที่สามารถที่จะดับกิเลสได้ ทันทิที่เห็น ที่ได้ยิน ไม่มี ความสงสัย ในสภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม สามารถที่จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม หหมดความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน นี่ระดับหนึ่งขั้นหนึ่งของการรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ยังไม่ถึงความเป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้นก็ต้องอาศัยปัญญามากมายมหาศาลสักแค่ไหน และผู้ที่ถึงความ เป็นพระอรหันตสาวกก็ต้องต่างจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นเราเริ่มที่จะรู้ว่าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระคุณอย่างไร พระพุทธรูป ทั้งหมดไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ใครจะปั้นให้งามสักเท่าไรก็ยังไม่เท่าเท่าไม่ได้ เหมือนไม่ได้ ขณะนี้ไม่มีจักขุวิญญาณของใครที่เป็นกุศลวิบากที่จะเห็นพระ รูปกายจริง ๆ

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า แม้แต่การที่เราจะเข้าใจธรรม เราก็ต้องเข้าใจถึงพระคุณ ไม่ใช่เพียงเห็นพระพุทธรูปแล้วกราบ เตือนให้ระลึกถึง แต่เมื่อไม่เข้าใจ ก็ไม่สามารถที่จะรู้ว่า แท้ที่จริงแล้วเราระลึกถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณ

ผู้ถาม ไม่ทราบว่าจะฟังมาแล้วรู้สึกมีอันหนึ่ง ที่อาจารย์จะให้พวกเราเข้าใจ อาจารย์พูดถึงนามกับรูปเสร็จแล้ว รู้สึกเรื่องความจริงไม่ใช่ง่าย แต่ความจริงอยู่ในตัวเราแล้ว หยิบขึ้นมาได้ แต่น่าเสียดายที่บางครั้งเราสับสน เพราะว่าจิตที่เราเอามาคิด

บางครั้งการบ้านมันเยอะเกินไปมันสับสน แต่ที่จริงแล้วอาจารย์กำลังบอกว่า ถึงไตรสรณคมน์ ที่แท้ก็ต้องบอกว่า กลับไปศรัทธาเสียก่อน แล้วเอาศรัทธานั้นกลับมาเพื่อมาดูอีกทีว่า สิ่งที่เป็นธรรมทั้งหลายมันเป็นอะไร ก็จะได้หาทางรู้เท่าความจริง ไปปลูกศรัทธาเพิ่มอีกให้เกิดความเชื่อไปด้วยกัน ไม่ทราบว่าย่ตรงนี้เป็นลักษณะไ่กับไ่ หรือเปล่า

ส. กลับไปปลูกที่ไหน จะกลับไปปลูกที่ไหนคะ

ผู้ถาม ปลูกที่ใจเรา

ส. ก็เวลานี้ใจเราก็ออยู่ที่นี่ แล้วก็กำลังฟังธรรมด้วย ขณะใดที่ไม่ได้ฟังธรรม ไม่มีทางที่จะมีศรัทธาเพิ่มขึ้น กลับไปบ้าน ไม่ได้ฟัง ไม่ได้คิด ไม่ได้ไตร่ตรอง ก็ปลูกไม่ได้

ผู้ถาม เป็นไปได้ไหมครับ ที่มีบางครั้งที่พูดถึงว่า ปัจจัยที่จะทำให้บุคคลเข้าถึงจุดที่จะหลุดพ้นจากอาสวะต่าง ๆ จะเป็นลักษณะของการมีโยนิโสมนสิการ กับการที่มีกัลยาณมิตร

ส. อันนี้ก็เป็นชื่อเพราะ ๆ นะคะ โยนิโสมนสิการ

ผู้ถาม ที่นี้ ปัญหาก็คือว่า ถ้าเชื่อว่าเรามีจิตครุ่นคิดอยู่ ใช้ปัญญาไตร่ตรองอยู่สม่ำเสมอ เราอาจจะมีเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่มาช่วยสอนเราได้ ผมเชื่อว่าตรงนี้ ณ. บรรยาภาศตรงนี้ ขณะนี้ต้องถือว่า มีผู้ที่ชี้แนะให้ดียิ่งกว่าด้วย

ส. แล้วเราจะครุ่นคิดยังไง ถ้าไม่ครุ่นคิดโดยพระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ คิดเองคิดไม่ออกคะ ฟังต่อไปจะรู้ว่า คิดเอง คิดไม่ออกแน่ ๆ ต้องอาศัยพระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้เท่านั้น

อดิศักดิ์ คือเรื่องปลูกศรัทธา อะไรต่ออะไร มันเป็นพยัญชนะจากพยัญชนะที่พูดมาเมื่อกี้นี้หลายคำ ลักษณะเป็นอัตราทั้งนั้น ต้องระวางนิตหนึ่งการศึกษาธรรม เพราะว่าจะอย่างทีอาจารย์พูดตอนแรก จงตั้งใจฟัง นี่เป็นคำของพระพุทธเจ้า แล้วมีพยัญชนะเพิ่มอีกนิดว่า จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ถ้าเชื่อว่าตั้งใจฟังด้วยดี ใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ถ้าฟังตั้งแต่เข้ามาาก็จะได้ประโยชน์ แล้วเรื่องรูปธรรมนามธรรม อย่าไปย้อนไปปลูกศรัทธา หรืออะไรนี้ อย่าไปปลูกเลยครับ ต้องฟังพระธรรม ฟังพระธรรมแล้วจะ

เป็นลำดับขั้น ความเข้าใจจะเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย แม้กระทั่งไตรสรณคมน์ที่คุณวิ
ระพุดถึงเมื่อวานนี้ ก็ต้องเป็นลำดับขั้น ความเข้าใจธรรมมีมากขึ้น ศรัทธาก็เพิ่มขึ้น
ไตรสรณคมน์ก็มากขึ้นเป็นลำดับ ๆ อย่างนี้ ลุ่มลึกไป ถ้ายิ่งศึกษาแล้วจะเห็นความลุ่ม
ลึกของพระธรรม

สันติ ก่อนที่จะถึงพระรัตนตรัยหรือไตรสรณคมน์ จะมั่นคงมากน้อย ขึ้นอยู่
กับอะไร

สุ. ปัญญาที่เข้าใจพระธรรม

สันติ ถ้าเกิดมีการฟังธรรม มีความเข้าใจธรรมบ้าง แต่ก็ยังล่องลอยอยู่เนือง ๆ
หรือว่ายังมีมานะมาก หรือว่ายังโกรธบ่อย อันนี้จะหมายถึงว่าความเข้าใจ...

สุ. การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นลำดับ ถึงขั้นฟัง ก็ขั้นฟัง จะเกินขั้น
นั้นไปไม่ได้ ในเมื่อฟังแล้วเห็นพระคุณ พระปัญญาคุณที่ทรงแสดงพระธรรมไว้ มีความ
เข้าใจระดับไหน เราจะไปเอาศรัทธา หรือความมั่นคงของคนอื่นที่เข้าใจมากกว่า มา
เป็นของเราก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นแต่ละคนก็ถึงไตรสรณคมน์ตามขั้นของปัญญาของเขา

สันติ การที่จะเจริญกุศลทุกขั้น เมื่อมีความเข้าใจเรื่องของธรรมจริง ๆ ก็รู้ว่า
เป็นสิ่งที่ควรเจริญ ควรอบรม ที่นี้ศีลก็ควรตั้งใจสมาทานด้วย เพราะว่าเป็นกุศลขั้นหนึ่ง
อันนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสติปัญญาฐานอย่างไรครับท่านอาจารย์

สุ. ไม่มีใครกะเกณฑ์ใครได้ ไม่ว่าจะเป็นกุศลขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นภาวนา
หรือบุญกิริยา ๑๐ แต่ละคนจะรู้อัธยาศัยของตัวเอง เพราะฉะนั้นศีลที่เป็นปกติ คือ ศีล
๕ อันนี้จะไปเข็นคนที่รักษาศีล ๕ ให้เขาไปรักษาศีล ๘ ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็แล้วแต่
บุคคล

สันติ แต่ศีลจะขึ้นอยู่กับขณะจิตด้วย คือ การวิริติ ถ้าไม่มีการวิริติเฉพาะหน้า
ก็ไม่ได้ชื่อว่ามีศีล หรือว่าถ้าไม่ได้ตั้งใจสมาทาน ก็ไม่ได้เป็นศีล

สุ. ไม่มีเจตนาศีล เพราะว่า คำว่าศีลก็มีหลายอย่าง มีทั้งเจตสิก หรือ
เจตนาที่เป็นศีล นี่เป็นความละเอียดมากของธรรม ซึ่งแสดงไว้กว้างขวาง แต่ว่าเราต้อง
เข้าใจธรรมตามลำดับ ข้อสำคัญที่สุด คือ ต้องเข้าใจธรรมตามลำดับ ที่เรากำลังฟังเป็น
ปรมัตถธรรม หรือเป็นอภิธรรม ไม่ใช่ธรรมทั่ว ๆ ไปอย่างที่เราเคยได้ยินได้ฟัง เพราะเหตุ

ว่ากรรมทั่ว ๆ ไปที่ได้ยินก็เป็นบางส่วนของพระสูตรต้นตปิฎก เป็นเรื่องของชาดก เป็นเรื่องของท่านอนาถปิณฑิกะ หรือเป็นเรื่องทรงแสดงธรรมกับบุคคลนั้นบุคคลนี้

แต่ที่ฟังนี้ ฟังถึงถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนี้ ที่ทรงแสดงไว้ ที่เป็นอกิธรรมปิฎกหรือปรมัตถธรรม จะไม่มีความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เลย เพราะว่าการตรัสรู้ ใช้คำว่า “ตรัสรู้” ไม่ได้หมายความว่ารู้ตามที่เคยเข้าใจหรือว่าเคยได้ยินได้ฟัง แต่ตรัสรู้ด้วยพระบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรม ซึ่งไม่มีใครรู้มาก่อน แต่ไม่ได้หมายความว่าในชาติก่อน ๆ ไม่เคยเป็นพหูสูตร หรือว่าไม่เคยฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์อื่น เคยฟัง แต่เมื่อบารมียังไม่พร้อมที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ไม่สามารถที่จะรู้ความจริงนี้ได้ แต่เมื่อพร้อมเมื่อไร จะเห็นการอบรมที่เป็นจีระกาลภาวนาว่า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการต้องการของเราว่าอยากจะเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี หรือพระอรหันต์วันนั้นวันนี้ แต่ขึ้นอยู่กับการเหตุ เพราะฉะนั้นเมื่อเหตุพร้อมก็ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยพระองค์เองที่สามารถจะรู้ความจริงของสภาพธรรมซึ่งเป็นธรรม

ก่อนฟังเราไม่รู้เลย ธรรมอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ พยายามแสวงหาธรรม มีท่านผู้หนึ่ง ท่านก็เล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนท่านก็ไปหาธรรมตามป่า ตามเขา ไปไกลสุดเหวี่ยง สุดได้ แต่พอรู้จักธรรมแล้ว ลืมตาตื่น ก็หนีธรรมไม่พ้น เจอธรรมทั้งนั้น เป็นธรรมทั้งหมด นี่คือการเข้าใจ เพราะฉะนั้นแม้ว่าธรรมเป็นธรรม แต่ถ้าไม่รู้จักธรรมไม่เข้าใจธรรมก็ไม่รู้ว่าเป็นธรรม แต่ที่จะรู้ได้ ก็จากการตรัสรู้ การทรงแสดงซึ่งเป็นปรมัตถธรรม หรือเป็นอกิธรรม อาจารย์ช่วยให้ความหมายของคำว่าอกิธรรมน้อยลงนะคะ

สมพร อกิธรรมก็แยกศัพท์เป็น อภิ กับ ธรรม อภิ แปลว่ายิ่ง หรือละเอียด คำว่าอภิ มีความหมายมากมาย บวกกับธรรมแล้ว คือ ปรมัตถธรรมล้วน ๆ เรียกว่าอกิธรรม ธรรมอันประเสริฐก็ได้ ธรรมอันละเอียดก็ได้ คำว่าอกิธรรม คือ เป็นปรมัตถ์ล้วนๆ ไม่ใช่บัญญัติเลยก็ได้ อกิธรรมมีความหมายมากมายยิ่งกว่าที่ผมกล่าวมานะครับ

สุ. เมื่อถึงเราถึงคำว่าอกิธรรม ที่อาจารย์ให้ความหมาย หมายถึงธรรมที่ละเอียด หรือว่าประเสริฐยิ่ง เป็นความจริง เพราะเหตุว่าพระอกิธรรมทรงแสดงสภาพ

ธรรมไม่เว้น ทุกอย่าง รูปธรรมทุกชนิด ละเอียด นามธรรมทุกชนิด ละเอียด ต่อไปจะทราบว่ามีแต่จิตประเภทต่าง ๆ ก็ยังมีเจตสิก

ก็ขอพูดไว้ตรงนี้นิดเดียว คือ ชื่อว่า เจตสิก ถ้าโดยคำแปลหมายความว่าสภาพธรรมที่เกิดกับจิต หรือเกิดในจิต ซึ่งเจตสิกนี้จะไม่เกิดที่อื่นเลย จะไม่เกิดที่รูป จะไม่เกิดที่อากาศ หรือที่ไหนทั้งสิ้น แต่ว่าเป็นสภาพธรรมที่จะเกิดกับจิต หรือเกิดในจิต แล้วก็เกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต จะไม่มีจิตซึ่งปราศจากเจตสิก และก็จะมีเจตสิกซึ่งปราศจากจิต เพราะเหตุว่าต้องอาศัยกันเกิดขึ้น และความจริงเจตสิกนี้ก็ไม่ยาก เพราะทุกคนมีอยู่แล้ว พอบอก ทุกคนก็รู้แน่ๆ นี่คือ เจตสิก แต่ขอเก็บไว้ก่อน เพราะกำลังจะพูดถึงเรื่องความละเอียดของธรรมว่า ธรรมที่ใคร ๆ ได้ศึกษาโดยครูบาอาจารย์ท่านอื่น ซึ่งไม่ใช่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จะเป็นศาสตร์ไหน ศาสนาไหนก็ตาม ก็จะไม่มีการที่แสดงสภาพธรรม ได้ละเอียดอย่างนี้ จึงชื่อว่าอภิธรรม

เพราะเหตุว่า สภาพธรรมที่เป็นอภิธรรมปิฎกหรือว่าธรรมที่เป็นอภิธรรมนั้นแสดงถึงสภาพธรรมที่ไม่มีใครสามารถที่จะปฏิเสธ หรือว่าเปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมนั้นให้เป็นอย่างอื่นได้ จึงเป็นปรมาตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่เป็นจริงอย่างไร ทรงแสดงตามความเป็นจริงอย่างนั้น แล้วก็ทุกคนสามารถที่จะพิสูจน์ได้ จึงเป็นอภิธรรม และเป็นปรมาตถธรรม ไม่ว่าเราจะพูดเรื่องจิต เรื่องรูป เรื่องสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ นี่เป็นส่วนของธรรมที่ทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ในอภิธรรมปิฎก

เพราะฉะนั้นขอเชิญคุณสันติพูดเรื่องเจตสิก เพราะชื่อนามธรรมนอกจากจิตแล้ว ก็ยังมีนามธรรมอีกชนิดหนึ่ง คือ เจตสิก ปรมาตถธรรมมี ๔ ถ้าคนที่มิหนังสือแล้วจะทราบได้ว่ามี จิต เจตสิก รูป นิพพาน

เรายกเรื่องรูป เพราะว่าเราเข้าใจเรื่องรูปแล้ว ตอนนี้จะกล่าวถึงนามธรรมและนามธรรมที่ได้กล่าวไปแล้ว ก็คือ จิต ต่อไปคือ เจตสิก

สันติ กราบท่านอาจารย์อีกครั้ง เรื่องของเจตสิกเป็นสภาพธรรมอีกอย่างซึ่งมีอยู่ในตัวเรา และเราก็มืดถึอว่าเป็นตัวเราด้วย ถ้าไม่เข้าใจความจริงว่า เจตสิกเป็นธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แตกต่างจากสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมด้วยกันคือจิต โดยสิ้นเชิง เพราะเป็นสภาพธรรมที่เกิดจากปัจจัยที่ต่างกัน ลักษณะก็แตกต่างกัน

ไป เจตสิกมีมากมายหลายประเภท ทั้งหมดท่านรวบรวมไว้ ๕๒ ประเภท ซึ่งทุก ๆ ประเภทที่เราไม่รู้ เรายึดถือว่าเป็นเราทั้งสิ้น

อย่างเช่นเมื่อเช้านี้ มีคนถามว่า ขณะที่ เป็นไข้ตัวร้อน ในขณะนั้นเป็นสภาพธรรมอะไร ท่านอาจารย์ก็ได้ยกถึงเรื่องของสภาพที่เป็นร้อน ถามว่าร้อนสภาพธรรมอะไร ก็รู้ว่าเป็นรูป แล้วก็ตัวร้อนเป็นนามธรรม คือ จิต แต่ว่าการที่ร้อนเพราะเป็นไข้ แตกต่างจากร้อนที่อยู่กลางแจ้ง หรือว่าอยู่ในห้องที่อบอ้าว ลักษณะของร้อนเหมือนกันหรือตัวร้อนเหมือนกัน แต่ขณะที่ร้อนอยู่กลางแจ้ง ไม่ได้บอกว่าร้อนเป็นไข้ มีร้อนเหมือนกัน เพราะฉะนั้นการที่รู้ว่าเป็นไข้ มีร้อนด้วย แล้วก็ เป็นไข้ด้วย ยังจะต้องมีสภาพธรรมอื่น ๆ อีก ซึ่งปรากฏให้เรารู้ว่าเป็นไข้แล้ว

ยกตัวอย่างเรื่องของเจตสิก คือ เวทนา เวทนาเจตสิก ซึ่งเวทนาเป็นทุกขเวทนาที่เกิดจากการร้อนแดด กับทุกขเวทนาที่เกิดจากการป่วย มันจะต้องแตกต่างกัน จึงทำให้สามารถที่จะรู้ว่าเป็นไข้ได้ ความรู้สึก เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่าเจตสิก มีกันทุกคนแล้วก็มีความต่าง ๆ ประเภทมีระดับของเวทนาที่ต่าง ๆ กันไป

เพราะฉะนั้นเวทนามีเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดกับจิตทุกดวง สัญญาเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง เป็นความจำ เป็นเจตสิกเหมือนกันเกิดกับจิต แล้วเรายึดถือว่าสัญญาเป็นเรา ปกติก็จะจำผิดกันเสมอเป็นสัญญาวิปลาส ฉะนั้นทั้งสัญญาและทั้งเวทนาเป็นสภาพธรรมซึ่งเรายึดถือมาก เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงสัญญากับเวทนา เป็นขันธ ๒ อย่าง คือ สัญญาขันธและเวทนาขันธ แล้วก็ยังมีเจตสิกอื่น ๆ อีก ๕๐ ประเภท ซึ่งทรงแสดงว่าเป็นสังขารขันธ คือ ตัวที่ปรุงแต่งจิต ปรุงแต่งให้เป็นกุศลบ้าง อุกุศลบ้าง วิบากจิตหรือกิริยาบ้าง

สภาพธรรมทั้งหมด ที่เราคิดนึก ที่เราโกรธ โลก หลงอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมทั้งสิ้นเลย พระองค์ทรงแสดงว่าเป็นเจตสิก เกิดกับจิต เพราะฉะนั้น การที่เราจะแยกจิตกับเจตสิกออกได้ ก็คือ ค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพธรรม โดยการศึกษา การฟังก่อน เพื่อที่จะสะสมเป็นสัญญา ความทรงจำที่มั่นคงด้วยความเข้าใจ จึงสามารถที่จะเริ่มสังเกตสภาพธรรมแต่ละอย่าง เป็นจิตก็ดี เป็นเจตสิกก็ดี

แต่จิตใจไม่ได้มีความเป็นใหญ่อย่างอื่น นอกจากรู้อารมณ์เท่านั้น รู้เย็น ร้อน
อ่อน แข็ง รู้สี เสียง กลิ่น รส หรือว่ารู้บัญญัติต่าง ๆ

ขณะที่สภาพที่เป็นใหญ่ในการรู้นั้น คือ จิต ส่วนสภาพธรรมอย่างอื่นทั้งหมด จะ
ตริก นึกคิด จะโลภ โกรธ หลง หรือว่าจะโกรธแค้น อะไรต่าง ๆ ก็เป็นเจตสิกทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมเกิดกับจิต เขาเรียกว่าเจตสิก

สุ. คำใหม่นะคะ เจตสิกนี้ภาษาไทยค่ะ ถ้าภาษาบาลีเป็นอะไรคะอาจารย์
เจตสิกนี้ภาษาไทย ถ้าออกเสียงอ่านภาษาบาลีจะเป็นอะไรคะ

สมพร เจ ตะ ลี กัง

สุ. เจ-ตะ-ลี-กัง เรามี รูปัง มี นามัง มี จิตตัง ตอนนี ก็มี เจตสิกัง

เจตสิกเป็นสภาพธรรมที่มีจริงอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่จิต เพราะว่าจิตเกิดดับสืบ
ต่อตั้งแต่เกิดจนตายไม่ขาดเลย แต่ว่าเจตสิกนั้น ต่างกับจิต ไม่ใช่จิตเลย เป็นสภาพธรรม
อีกอย่างหนึ่งซึ่งเกิดกับจิต ดับพร้อมจิต และรู้อารมณ์เดียวกับจิต

เป็นนามธรรมอย่างเดียวกัน แสดงว่าจะขาดกันและกันไม่ได้เลย เจตสิกทั้งหมด
มี ๕๒ ประเภท ซึ่งต่อไปจะทราบว่า มีจริง ๆ อยู่ที่ตัวนี้แหละ ๕๒ อย่าง แต่ว่าจะรู้ได้หรือ
รู้ไม่ได้ แล้วแต่สติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งสิ่งใดที่สามารถจะรู้ได้ เราก็สามารถที่จะ
กล่าวถึงสิ่งนั้นก่อน ให้เข้าใจว่าสภาพนั้นเป็นเจตสิก เช่นคำเมื่อกี้ที่คุณสันติใช้คำว่า
“เวทนา”เป็นภาษาบาลี หมายความว่าสภาพที่รู้สึก ทุกคนจะมีความรู้สึกต่าง ๆ กัน บาง
วันแสนสุข บางวันแสนเศร้า บางวันเฉย ๆ ส่วนใหญ่เราจะตอบได้เลย ถ้าถามดูว่ารู้สึก
อย่างไร เดียวนี้ตอบได้ไหมคะคุณวิณา เดียวนี้รู้สึกอย่างไรคะ

วิณา ความรู้สึกหรือคะ เดียวนี้กังวลง ๆ ค่ะ

สุ. กว่ง ๆ แล้วดีใจไหม ชอบไหมคะ ตรงกว่ง ๆ

วิณา เฉย ๆ ค่ะ

สุ. เฉย ๆ เพราะฉะนั้นสภาพของความรู้สึกจะมี ๕ อย่าง คือ สุขทางกาย
สบาย ไม่ร้อน อากาศดี ทุกข์ทางกาย อย่างเมื่อกี้กลางแดด ทุกข์แน่ ๆ ต้องมีความรู้สึก
เกิดกับจิตทุกครั้ง เวลาร้อนอย่างนั้นที่อยู่กลางแดดใครชอบ เพราะเห็นยกกระดาศขึ้น
บังกันบ้าง อะไรกันบ้างตลอด แสดงว่าไม่ชอบความรู้สึกอย่างนั้น หรือเวลาป่วยไข้ก็มี

ความรู้สึกทุกขกาย อะไรรู้ตามที่เกี่ยวกับกาย ที่ไม่สบายทั้งหมด เป็นความรู้สึกเป็นทุกขทางกาย ซึ่งต่างกับทุกขทางใจ เพราะเหตุว่า ทุกขทางใจ แม้ร่างกายเป็นทุกข แต่ใจไม่เป็นทุกขก็ได้ หรือแม้ร่างกายสบาย แต่ใจเป็นทุกขก็ได้

เพราะฉะนั้นทุกขกายกับทุกขใจต่างกัน ภาษาบาลีใช้คำต่างกัน ถ้าเป็นทุกขกาย ใช้คำว่า “ทุกขเวทนา” ถ้าเป็นสุขทางกาย ก็ใช้คำว่า “สุขเวทนา” ถ้าเป็นทุกขทางใจ ใช้คำว่า “โทมนัสเวทนา” ถ้าเป็นความสุขทางใจใช้คำว่า “โสมนัสเวทนา” ถ้าเป็นความรู้สึกเฉย ๆ ใช้คำว่า “อทุกขมสุข” หรือ “อุเบกขาเวทนา” คือ ไม่ทุกข์ไม่สุข

เพราะฉะนั้นนี่ก็เป็นสิ่งที่มีจริง แล้วเราก็หลงยึดถือ เวลาที่ความรู้สึกโสมนัสเกิดขึ้น ก็ดีใจมากเหมือนเป็นเราดีใจ เวลาโทมนัสมีเรื่องที่กำลังยุ่งยากประสบความลำบากในชีวิตเกิดขึ้น โทมนัสเวทนาเกิด เราก็ยึดถือว่าโทมนัสเวทนานั้นเป็นเรา แต่ความจริงไม่ใช่ ไม่ว่าจะสภาพของจิต ของเจตสิก ก็เกิดดับ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วดับไป ไม่มีอะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งเที่ยง สิ่งที่เกิด แล้วดับ จะเป็นใคร หรือว่าจะเป็นของใคร ไม่มีแล้ว หหมดแล้ว อยู่ที่ไหน

เพราะฉะนั้นนี่ก็แสดงให้เห็นว่า ถ้าเราพิจารณาสภาพธรรมจริง ๆ เราก็จะเห็นว่าไม่มีสภาพธรรมสักอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา

เพราะฉะนั้นก็เริ่มรู้จักสภาพของเจตสิก ซึ่งมีหลายชนิด มีถึง ๕๒ ชนิด หรือแม้แต่เจตสิกประเภทเดียว คือ เวทนาเจตสิกก็มีถึง ๕ อย่าง แล้วก็เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งนั้น ใครอยากให้โสมนัสเวทนาเกิดบ้าง แต่ว่าจะเกิด หรือไม่เกิด แล้วแต่เหตุปัจจัย ใครอยากให้โทมนัสเวทนาเกิดบ้าง ไม่มีเลย วันหนึ่ง ๆ ก็ขอให้โสมนัสมาก ๆ หรือสุขมาก ๆ แต่ก็ต้องมีโทมนัสเวทนา บังคับไม่ได้เลย

แต่ให้รู้ความจริงว่า แท้ที่จริงไม่ใช่เรา เป็นสภาพความรู้สึกเท่านั้น เป็นความรู้สึกจริง ๆ เป็นความรู้สึกชนิดหนึ่ง เกิดขึ้น ให้เห็นลักษณะของความรู้สึกนั้น ว่าสิ่งนี้มีจริง และไม่ใช่เรา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาด้วย

ตามความเป็นจริงนั้น เกิด แล้วดับ แต่กว่าจะประจักษ์ความเกิด แล้วดับ ก็เป็นทุกข์เสียนาน และก็ห้ามไม่ได้ด้วย ที่จะไม่ให้มีความรู้สึกว่าเป็นเรา เพราะเหตุว่าปัญญายังไม่ได้ประจักษ์จริง ๆ ว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นสภาพธรรม ซึ่งเป็นเจตสิก

เพราะฉะนั้นทั้งหมดคนนอกจากจิตแล้ว เราก็เริ่มที่จะเข้าใจสภาพของเจตสิกไปที่
ละอย่างสองอย่าง ซึ่งในปรมัตถธรรมสังเขป มีครบทุกอย่าง ถ้าจะอดทนที่จะอ่าน ให้
ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แต่ให้ทราบว่เจตสิกไม่ใช่จิต

เพราะฉะนั้นปรมัตถธรรมทั้งหมดมี ๔ ไม่เกิน ใครจะมากบอกว่าปรมัตถธรรมมี ๕
มี ๓ มี ๒ ไม่ได้ ผู้ที่ทรงตรัสรู้แล้ว ได้ทรงแสดงว่า สภาพธรรมที่มีลักษณะแท้จริงเฉพาะ
ของตนๆ นั้น จำแนกออกเป็น ๔ ประเภทคือ ๑. จิต ๒. เจตสิก ๓. รูป ๔. นิพพาน

ไม่ว่าจะทรงแสดงพระธรรมที่ไหน ในพระสูตรทั้งหมด หรือในพระอภิธรรม
ทั้งหมด หรือแม้ในพระวินัย ก็ไม่พ้นจากสภาพธรรม คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน เมื่อ
ทรงแสดงธรรมที่เป็นอริยสัจจะ ก็ไม่พ้นจากจิต เจตสิก รูป นิพพาน แสดงสภาพธรรมที่
เป็นขันธ เป็นอายตนะ หรือเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ จะเป็นโพชฌงค์ จะเป็นปฏิจจสมุพบาท
จะเป็นอะไรก็แล้วแต่ ที่เราจะได้ยินได้ฟัง ให้ทราบว่าตามความเป็นจริงแล้ว ก็ได้แก่
ปรมัตถธรรมเท่านั้น คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน

เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้าใจธรรม ก็ต้องเข้าใจตั้งแต่ต้น คือ ต้องเข้าใจลักษณะของ
ปรมัตถธรรม ๓ อย่าง ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดแล้วดับ คือ จิต ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิด
ดับ เจตสิกก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดดับ รูปก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดดับ ในขณะนี้เอง

สิ่งที่ไม่เสื่อมคือ ทุกอย่างที่เป็นธรรมคือ ขณะนี้ เพื่อที่เราจะได้เข้าใจจริง ๆ ถึง
ความเป็นอนัตตา ถ้าเราตาย สิ่งที่ได้ฟังวันนี้ อยู่ที่ไหนคะ หายไปหมดหรือเปล่าคะ

ตอบ

ส. ค่ะ ไม่ใช่รูป ความเข้าใจเป็นนามธรรม ความเข้าใจ ถ้าพูดโดยภาษา
บาลีจะใช้คำว่า “ปัญญินทรีย์” หรือ “ปัญญาเจตสิก” เป็นสภาพที่เป็นใหญ่ ในการเข้าใจ
ถูกต้องในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ คิดดูว่า ยากแสนยาก ที่จะเข้าใจถูกต้อง
เพราะฉะนั้นขณะใดที่มีความเข้าใจ หรือเริ่มอบรมความเข้าใจไปเรื่อย ๆ ความเข้าใจที่
ถูกต้อง ก็ต้องเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้นถ้าเราได้ฟังบ่อย ๆ พิจารณบ่อย ๆ เข้าใจบ่อย ๆ ตายแล้วได้ฟังอีก
ก็เข้าใจได้เร็วขึ้น เพราะฉะนั้นในชาตินี้บางคนก็เข้าใจได้เร็ว บางคนก็เข้าใจได้ช้า ตาม
การสะสม เหมือนกับคนที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน ถ้าเขาไม่เคยสะสมความสามารถ

นั่น ๆ มา ก็ต้องมาตั้งต้นใหม่ แล้วก็กว่าจะเก่งอย่างนั้นได้ก็ต้องนาน เพราะฉะนั้นในที่นี้ ก็ต้องมีคนที่มีความสามารถในหลาย ๆ ด้านตามการสะสม แต่สิ่งที่ควรสะสมยิ่งก็คือ ปัญญา ความเข้าใจถูกในสภาพธรรม

เพราะฉะนั้นก็ทราบได้ว่า ถึงตายไป จิตที่เข้าใจขณะนี้ เกิด ดับ สืบต่อไปเรื่อย ๆ ถึงชาติไหนที่ได้ยินได้ฟังอีก ก็จะมี ความเข้าใจ ได้เร็วกว่าผู้ที่ไม่เคยสะสมมา

นี่ก็จิต แล้วก็เจตสิก และก็ทำให้คำศัพท์ภาษาบาลี ซึ่งอาจจะคิดว่ายาก แต่ความจริงถ้าเข้าใจแล้วจะไม่ยากเลย ขอให้ตั้งต้นที่ความเข้าใจ

จิต เจตสิก รูป เป็นสภาพธรรมที่เกิด เกิดแล้วต้องดับ และเมื่อเกิดขึ้น ก็ต้องมี ปัจจัยปรุงแต่งเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น แม้เราจะพูดว่า จิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แต่ถ้าจิตยังไม่เกิด หมายความว่าขณะนั้นไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิด แต่เมื่อจิตเกิดแล้ว มีปัจจัยปรุงแต่ง แล้ว เกิดแล้ว ใช้คำว่า “สังขตะ” อาจารย์กรุณาให้ความหมายของคำว่าสังขตะ

สมพร สังขตะ แปลว่าปรุงแต่ง อย่างที่อาจารย์พูดบ่อย ๆ สังขตะ ลงสำเร็จรูป แล้ว ถ้าเราแปลจริง ๆ ก็แปลว่าปรุงแต่งแล้ว

สุ. อันนี้คือ ความสมบูรณ์ของภาษาบาลี สิ่งที่เกิดขณะนี้ หมายความว่า ปรุงแต่งแล้ว ถ้าไม่ปรุงแต่งแล้ว ก็ไม่เกิด ที่เกิดขึ้นมาได้เพราะปรุงแต่งแล้วเกิด เป็น สังขตธรรม โดยมากคนไทยจะชินหูกับคำว่า “สังขาร” สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ทุกคนได้ ยิน แต่ว่าเข้าใจความหมายของสังขารว่าอย่างไร สังขาร หมายความว่าถึง สภาพธรรมที่ ปรุงแต่งหรืออาศัยกันเกิดขึ้น แต่สภาพใดที่เกิด หมายความว่าปรุงแต่งแล้ว

อีกคำหนึ่งนอกจากสังขารธรรม ก็คือ “สังขตธรรม” สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยปรุง แต่งแล้วเกิดขึ้นในขณะนี้ เป็นสังขตะ ซึ่งเมื่อเกิดแล้วก็ดับ จิตเป็นสังขตธรรมหรือเปล่า

วिरะ ไม่น่าจะเป็น

สุ. เพราะอะไร ทำไมไม่น่า

วिरะ ผมลืมไป อย่าพูดคำว่าไม่น่า

สุ. ไม่เป็นไรค่ะ ในความคิด ไม่น่าเพราะอะไรถึงว่าไม่น่าคะ

วโร ก็ในเมื่อจิตเป็นสภาพธรรมชาติดั้งหนึ่ง ส่วนที่เข้ามาอยู่ข้าง ๆ เคียง ๆ ที่ทำให้จิตเกิดไปสัมผัส เกิดไปเข้าร่วมตรงนี้ก็เนื่องจากมีสภาพต่าง ๆ เกิดขึ้น

ส. ไม่ค่ะ หมายความว่า จิตจะเกิด โดยไม่มีสภาพธรรมปรุงแต่งให้เกิด ไม่ได้เลย ทุกอย่างที่เกิดขึ้นต้องมีสภาพธรรมอาศัยกันและกัน คือ จิตอาศัยเจตสิกปรุงแต่ง เจตสิกอาศัยจิตปรุงแต่ง หมายความว่าอาศัยกันเกิดขึ้น

วโร เพราะฉะนั้นอาจารย์กำลังพูดว่าอาศัยธรรมชาติปรุงแต่งร่วมกัน

ส. ถ้าสภาพใดเกิด จะเกิดตามลำพังไม่ได้ ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้เลย เรา จะรู้ หรือไม่รู้ นั่นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้นบางคนจะพูดเรื่องจิต เหมือนกับเขามีความรู้ มากเรื่องจิตได้สำนึก จิตไร้สำนึก อะไรก็ตามแต่ แต่เขาไม่รู้ว่า จิตเป็นสภาพที่เกิดเพราะ มีสภาพที่ปรุงแต่งให้เกิด แล้วคำถามคือว่า จิตเป็นสังขตธรรมหรือเปล่า เป็น เมื่อไร ถ้า เป็น ก็ต้องถามต่อไปอีกว่า เมื่อไร

วโร เมื่อมีการกระทบหรือมีการปรุงแต่งจากส่วนอื่นเข้ามา

ส. มิได้ค่ะ เมื่อเกิด คือ ปรุงแต่งแล้วเกิด ถ้าไม่ปรุงแต่ง ก็ไม่เกิด

วโร ไม่ได้หมายถึงเกิดจากท้องพ่อท้องแม่หรือครับ

ส. จิตเกิด ไม่ได้พูดถึงคน ไม่ได้พูดถึงสัตว์ ไม่ได้พูดถึงอะไรเลย พูดถึง สภาพรู้หรือธาตุรู้ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีการปรุงแต่ง คือ จิต เจตสิก รูป มี ๓ อย่าง ซึ่ง เกิด เพราะฉะนั้นจะเอาอย่างอื่นมาปรุงแต่งไม่ได้ ในเมื่อปรมาตมธรรมมีจิต มีเจตสิก มี รูป เพราะฉะนั้นสภาพธรรมที่จะปรุงแต่ง ก็คือ จิต เจตสิก รูป โดยเฉพาะจิตกับเจตสิก เป็นนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม แยกขาดจากกันเลย เพราะฉะนั้นสภาพที่ปรุงแต่งจิต จริง ๆ แน่นนอน คือ เจตสิก ถ้าขาดเจตสิก จิตเกิดไม่ได้ ถ้าขาดจิต เจตสิกเกิดไม่ได้ เพราะจิตเกิดกับเจตสิก และเจตสิกก็เกิดในจิต จะไปเกิดที่อื่นไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นจิต เป็นสังขตะเมื่อไร เมื่อเกิด คือ ปรุงแต่งแล้วเกิด เพราะฉะนั้นเป็นสังขตธรรมด้วย เพราะเหตุว่าต้องมีการปรุงแต่งในขณะที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าจะเกิดโดยไม่มีการปรุงแต่ง

เพราะฉะนั้นก็เพิ่มไปอีกคำหนึ่ง สังขตธรรม

เคยมีคำพูดที่ว่า จำยากภาษาบาลี ก็เลยคิดถึงคำว่าสังขตัง ผมเป็นสังขตัง หรือ ศีรษะเป็นสังขตัง คนโบราณ ก็คงจะไม่ยากถ้าคิดถึงคำว่า สังขตะ ซึ่งความหมายไม่

เหมือนกันเลย นั่นคือ ความหมายของภาษาไทย แต่วิธีจะจำของแต่ละคน ก็คงแต่ละรูปแบบ แต่จริง ๆ แล้วควรจะจำตรงไปเลยว่า สังขตะ ถ้าได้ยินคำว่าสังขตะ ก็คือ จิตเจตสิก รูป อะไรก็ตามที่เกิด เกิดแล้ว ปรากฏในขณะนี้ เพราะเกิดแล้วปรุงแต่งแล้ว ปรากฏเกิดขึ้น นั่นคือ สังขตธรรมและสังขารธรรม ซึ่งความหมายเดียวกัน

สันติ สังขารธรรมกับสังขตธรรมจะมีความหมายต่างกันบ้างไหมครับ

สุ. โดยศัพท์มุ่งที่ สังขารต้องมีปัจจัย อาศัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้น แต่สังขตะเกิดแล้ว เพราะปรุงแต่งให้เกิด ปรุงแต่ง แล้วเกิด

สันติ เพราะฉะนั้นก็คงมีความแตกต่างเพียงแต่ศัพท์ แต่ว่าโดยอรรถแล้ว หมายความว่าถึงธรรมอย่างเดียวกัน

สุ. แต่มุ่งถึงการเกิดด้วย ที่เกิดแล้ว ปรากฏในขณะนี้ เป็นสังขตะเพราะเกิดแล้ว

สันติ สังขตธรรม หมายความว่า พุดถึงอดีต เกิดแล้ว

สุ. ขณะนี้ที่กำลังเกิด เป็นสังขตธรรม

วิระ อาจารย์ครับมีสังขารธรรมอย่างเดียว ไม่มีสังขตธรรมได้ไหม

สุ. แล้วจะเกิดใหม่ ถ้าปรุงแต่ง จะเกิดใหม่

วิระ ถ้าปรุงแต่งก็เกิด

สุ. ปรุงแต่งทำไม

วิระ ปรุงแต่งให้เกิด

สุ. ปรุงแต่งแล้วก็เกิด

วิระ ครับ

สุ. เพราะฉะนั้นความหมายก็เหมือนกันก็ได้ แต่ว่าโดยพยัญชนะต่างกัน อย่างที่ท่านอาจารย์สมพรท่านบอกว่า โดยรูปศัพท์ สังขตะ คือ ปรุงแต่งแล้ว มีของตั้งหลายอย่างเราจะทำกับข้าว กะปิ พริก น้ำปลา ไก่ อะไรก็มี เครื่องปรุงมีแล้ว แต่ปรุงแต่ง แล้วเกิดเป็นแกงหรืออะไรขึ้นมา เพราะฉะนั้นจิตแต่ละขณะนี้ปรุงแต่ง แล้วเกิด ไม่ใช่เกิดมา โดยที่ไม่ได้ปรุงแต่ง

วิระ แล้วสังขารธรรมเป็นแกง หรือสังขตธรรมเป็นแกง

ส. สภาพธรรมซึ่งจะเกิด ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ว่า มีสภาพธรรมเกิดขึ้นมาได้ลอย ๆ เรายังไม่คิดถึงแกงหรืออะไรทั้งสิ้น เพราะแกงก็ต้องอาศัยตั้งหลายอย่าง อยู่ดี ๆ จะมีแกงขึ้นมาไม่ได้แน่นอน เพราะฉะนั้นพักเรื่องแกงไว้ก่อน นั่นเป็นแต่เพียงคำ ที่ถ้าจะเข้าใจโดยอุปมา แต่ถึงไม่อาศัยอุปมาเลย เราก็สามารถจะเข้าใจได้ว่า สภาพธรรมใด ๆ ก็ตามที่เกิด ใครจะรู้ หรือไม่รู้ สภาพธรรมนั้นต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง จึงเกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นมาได้เอง ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมที่เป็นรูป หรือเป็นนามชนิดใดก็ตาม นอกจากนิพพาน ซึ่งไม่เกิด ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง และไม่ใช่ว่าปรุงแต่งแล้วด้วย เพราะว่ามันไม่เกิด เพราะฉะนั้นนิพพานจึงเป็นอสังขตธรรม เป็น วิสังขารธรรม

ว. ไม่เข้าใจครับ ไม่เช่นนั้นจะทำให้คำต่างกันไร้ทำไม ผมเข้าใจว่าถ้าฟังตั้งแต่แรกแล้ว น่าจะเป็น สังขตธรรม หมายถึงเป็นอาการ สังขารธรรมเป็นผลของอาการ

ส. มิได้ค่ะ สังขารธรรมมุ่งถึงปัจจัยที่ปรุงแต่ง แล้วก็สังขตธรรม ก็กำกับไว้เลยว่าเป็นปรุงแต่งแล้ว เกิด ปรุงแต่งแล้ว คือ เกิด

ว. ตรงนี้ปัจจัย คือ อะไรครับ

ส. จิตเป็นปัจจัยให้เจตสิกเกิด เจตสิกเป็นปัจจัยให้จิตเกิด พร้อมกัน

ต่อไปจิต เจตสิก รูป จะอาศัยกันโดยปัจจัยต่าง ๆ แต่ที่นี่เราจะแยกนามธรรมกับรูปธรรมออกให้เห็นชัด ๆ ว่า สำหรับนามธรรมแล้ว คือ จิตอาศัยเจตสิกเป็นปัจจัย เจตสิกก็อาศัยจิตเป็นปัจจัย เกิดพร้อมกัน ปรุงแต่งแล้ว เกิดพร้อมกัน

ว. แต่ว่าตรงปัจจัย ปัจจัยจริง ๆ หมายถึงว่าอะไร

ส. ปัจจัยมีทั้งปัจจัยที่เป็นอดีต คือ ปัจจัยนั้นต้องดับไปก่อนก็มี ปัจจัยเป็นปัจจุบัน คือ ต้องเกิดพร้อมกันก็มี

ว. หมายความว่า ปัจจัย คือ องค์ประกอบให้เกิดขึ้น

ส. สภาพธรรมที่อุปการะเกื้อหนุน ปรุงแต่งกันและกัน ให้สภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

ว. ครับผม ถ้าจะเปรียบอุปมา เช่น แกง ปัจจัย ก็คือ เครื่องแกง แล้วก็การกระทำทุกอย่าง

ส. ทุกอย่างที่เกิดขึ้นมา ปปรุงแต่งแล้ว เกิดขึ้น เห็นใหม่ว่า แม้แต่เพียงคำ
ต้น ๆ เราก็สงสัย แต่ว่าถ้าเราเข้าใจแล้ว เราก็จะเข้าใจได้โดยตลอด และค่อย ๆ เข้าใจ
ขึ้น

ในปรมัตถธรรม ๔ จิต เจตสิก รูป เป็นสังขตธรรม เป็นสังขารธรรม เพราะฉะนั้น
นิพพานไม่ได้มีปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เกิด เพราะฉะนั้นจึงเป็น วิสังขารธรรมและก็เป็นอสังขต
ธรรมด้วย

อันนี้ก็ชัดเจนไม่ต้องทบทวนอีกต่อไปแล้ว แล้วก็รู้เรื่องจิต เจตสิก

คราวก่อนเราพูดถึงสภาพธรรมเหล่านี้ว่า วันนี้จิตเกิดขึ้นเท่าไร ใครนับได้ นับ
ไม่ได้ เจตสิกก็เกิดกับจิต ดับพร้อมจิต นับไม่ถ้วน รูปก็กำลังเกิดดับ และที่เกิดดับไปแล้ว
ก็นับไม่ถ้วน

เพราะฉะนั้นประมวลสภาพธรรมที่เกิดดับเป็นประเภท ๕ อย่าง ซึ่งเราจะได้ยิน
ชินหู คือ ชันธ ๕ เพราะฉะนั้นชันธ ๕ คือ จิต เจตสิก รูปนั่นเอง เพราะว่าเกิดดับนับไม่
ถ้วน ไม่รู้ว่าจะประมวลจะแยกประเภทอย่างไร ก็รวมประเภทอีกนัยหนึ่งเป็น ๕ อย่าง
คือ รูปทุกชนิดเป็นรูปชันธ เสียงเป็นรูปชันธ

ชันธ แปลว่าพวก หรือกอง หรือประเภท

เพราะฉะนั้นประเภทของรูปก็เป็นรูป รูปทุกรูปจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะฉะนั้น
กองรูป หรือส่วนที่เป็นรูป ก็คือ เป็นส่วนของรูปทั้งหมด เป็นรูปชันธ ๑ ชันธ หรือ ๑
ประเภท เป็นรูปชันธ

เพราะเหตุที่เราอยู่ในภูมิที่มีรูป เพราะฉะนั้นเราจะพ้นจากรูป พ้นไม่ได้ ยังไง ๆ
ก็พ้นจากรูปไม่ได้ ที่ตัวก็มีรูป นอกตัวก็มีรูป เพราะฉะนั้นจะพ้นจากรูปไม่ได้ จะรัก จะชัง
จะโกรธ จะเกลียด ก็รูปนั้นแหละ เพราะฉะนั้นก็รูปที่เกิดดับอยู่โดยเป็นรูปแท้ ๆ แต่ก็ เป็น
กองหรือเป็นส่วน ๑ ต่างหาก เป็นประเภทของรูปไป เรียกว่ารูปชันธ

นอกจากรูปชันธแล้ว เวทนาเจตสิกซึ่งเรากล่าวเมื่อคืนนี้มี ๕ อย่าง ได้แก่
ความรู้สึกเป็นสุขทางกาย ๑ เป็นทุกข์ทางกาย ๑ เป็นสุขทางใจ ที่ใช้คำว่าโสมนัส ๑

เป็นทุกข์ทางใจที่ใช้คำว่า โทมนัส ๑ แล้วก็เป็นอทุกขมสุขหรืออุเบกขาอีก ๑ ก็
เป็นประเภทของความรู้สึก

ซึ่งตั้งแต่เกิดมา ความรู้สึกของเราเปลี่ยนแปลงนับไม่ถ้วน ตั้งแต่มาที่นี้จนถึงเดี๋ยวนี้ ความรู้สึกนับไม่ถ้วนเลย มีใครดีใจบ้างไหม มี มีใครเสียใจบ้างไหม มีใครเป็นทุกข์กายบ้างไหม มี ใครเป็นสุขกายบ้างไหม มี ใครรู้สึกเฉย ๆ บ้างไหม

มากมายมหาศาลนับไม่ถ้วน ยกประเภทไปกอง ๑ เลย คือ กองของความรู้สึก เป็นเวทนาชั้น ๑ เพราะว่าความรู้สึกในภาษาบาลีใช้คำว่า “เวทนา”

เพราะฉะนั้นไม่ได้พูดถึงเรื่องอื่น พูดถึงเรื่องจริงตั้งแต่เกิดจนตาย และไม่ใช่ว่าชาตินี้ชาติเดียว ก็ชาติก็คืออย่างนี้แหละ รูปก็ยังคงเป็นรูปชั้น ๑ ส่วนเวทนาความรู้สึกก็เป็นสภาพของเวทนา เป็นประเภทของเวทนา เป็นเวทนาชั้น ๑

นอกจากนั้นแล้วยังมีเจตสิกที่ชื่อว่า “สัญญาเจตสิก” สัญญาในภาษาไทย เราก็ต้องทำกัน สัญญากัน หรืออะไรอย่างนั้น แต่สัญญาในภาษาบาลีซึ่งเป็นสัญญาเจตสิก หมายความว่าสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งมีลักษณะและกิจจำ สภาพที่จำมีจริง ๆ ไม่ใช่เราเลย แต่ว่าเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง ไม่ใช่จิตด้วย เพราะเหตุว่าจิตเป็นสภาพที่เป็น มนินทรีย์ คือ เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ที่กำลังปรากฏ แต่ว่าเจตสิกแต่ละชนิดก็มีลักษณะของเขา เพราะฉะนั้นสัญญาเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง สัญญาเป็นจิตหรือเปล่า

วิณา สัญญาเป็นเจตสิกคะ

สุ. ไม่ใช่จิตหรือคะ

วิณา ไม่ใช่คะ

สุ. เกิดกับจิตเจตสิกหรือเปล่า เป็นสังขตธรรมหรือสังขารธรรม

วิณา เป็น สังขตธรรมคะ

สุ. เมื่อไรคะ

วิณา เมื่อเกิดขึ้นคะ

สุ. แล้วเป็นสังขารธรรมด้วยหรือเปล่าคะ

วิณา เป็นคะ

สุ. แล้วเป็นสัญญาชั้นด้วยหรือเปล่าคะ

วิณา เป็นคะ

สุ. เพราะอะไรคะ

วิณา เพราะว่าสัญญาเป็นความจำ เป็นขั้น ๆ หนึ่งคะ

สุ. เป็นประเภทความจำ จะจำอะไรก็ได้แล้วแต่ เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จำหรือเปล่า ได้ยินเสียงทางหู จำหรือเปล่า ได้กลิ่นทางจมูก จำหรือเปล่า ลิ้มรส จำหรือเปล่า กระทบสัมผัสจำหรือเปล่า คิดนึกจำหรือเปล่า เพราะฉะนั้นลักษณะที่จำ เป็นเจตสิกประเภท ๑ ใน ๕๒ ประเภท นี้ได้เจตสิก ๒ ประเภทแล้ว คือ อะไรคะ

วิณา เวทนาเจตสิก กับ สัญญาเจตสิก ๒ ขั้นแล้วคะ

สันติ ขอแทรกหน่อยครับ ขอถามคุณวิณา ขณะที่ลิ้ม จำไหมครับ

วิณา ลิ้ม เอ ตอนนี้ชักไม่ค่อยเข้าใจ ลิ้มก็น่าจะต้องจำนะคะ ลิ้มก็ไม่จำสิคะ

สันติ ขณะนั้นมีจิตไหมครับ

วิณา ขณะที่ลิ้มก็มีจิตคะ

สันติ เพราะฉะนั้นมีความจำไหมครับ

วิณา เพราะฉะนั้นต้องจำมีความจำ แต่ทำไมไม่เข้าใจคะ

สันติ อาจารย์อธิบายดีกว่าครับ

สุ. เพราะว่าต้องทราบก่อนว่าเจตสิก ๕๒ ชนิด มีเจตสิก ๗ ชนิดซึ่งต้องเกิดกับจิตทุกประเภท ไม่เว้นเลย คือ ธรรมเป็นเรื่องที่ตายตัวจริง ๆ เพราะว่าเป็นการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค

เพราะฉะนั้นไม่ใช่ว่ามีบุคคลอื่นมาค้นคิดภายหลังว่า ต้องมีเจตสิกเกินกว่านั้นอีกที่เกิดกับจิตทุกดวง หรือว่าใครจะมาลด มาเพิ่มเติมไม่ได้ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นในเจตสิก ๕๒ ชนิด เจตสิก ๗ ชนิดหรือ ๗ ประเภทต้องเกิดกับจิตทุกดวง ใน ๗ ชนิดนั้น มีเวทนาเจตสิก ๑ สัญญาเจตสิก ๑ เพราะฉะนั้นขณะใดที่มีจิตเกิด จะขาดเจตสิกนั้นไม่ได้ เพราะเหตุว่าคุณวิณาจำได้ไม่ใช่หรือว่า คุณวิณาลิ้ม

วิณา ใช่คะ

สุ. เพราะฉะนั้น ขณะนั้นก็มีความจำเจตสิก

วิณา ค่ะ ก็สัญญานั้นก็จำความลิ้ม

สุ. อย่างไรก็ตามแต่ให้ทราบไว้ว่ามีสัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

อดีตักดิ์ เคยลืมบ่อย ๆ ไหม

วิณา เคยคะ บ่อยที่สุด

อดีตักดิ์ ขณะที่ลืม มีสัญญาไหม

วิณา มีคะ

สุ. ขณะที่เกิดต้องเป็นจิตเกิด แล้วมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยไหมคะ

วิณา มีคะ

สุ. ถ้าเป็นแต่รูป ไม่มีจิต ก็บอกว่าคนเกิด สัตว์เกิดไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นในขณะเกิด มีสัญญาเจตสิกไหมคะ

วิณา มีคะ

สุ. มีเวทนาเจตสิกไหม

วิณา มีคะ

สุ. ต้องมี ตอนตาย จิตขณะสุดท้ายของชาตินี้ จิตดวงสุดท้ายเลยเกิดขึ้น ทำกิจเคลื่อนผันสภาพของความเป็นบุคคลนี้ ขณะนั้นมีเวทนาเจตสิกไหมคะ

วิณา มีคะ

สุ. มีสัญญาเจตสิกไหม

วิณา มี

สุ. เพราะฉะนั้นก็เป็นที่น่าพอใจ สำหรับผู้ที่มีความเข้าใจแล้ว ไม่ใช่เพียงจำ แต่เป็นความเข้าใจจริง ๆ

สุริย์ อาจารย์คะ ถ้าอย่างนั้นคำว่า “ลืม” สัญญาก็ต้องเกิดกับจิตทุกดวงอยู่ แล้วอาการลืมก็คือว่า ในขณะนั้นกำลังของสัญญาขณะนั้นจะอ่อนหรือเปล่า

สุ. เราจะไม่พูดถึงเลย เพราะเหตุว่าต่อไปจะทราบว่า ทั้งจิต เจตสิก จะต้อง มีชาติต่าง ๆ คือ เป็นกุศลหรืออกุศล เป็นวิบากหรือเป็นกิริยา ตามระดับชั้นด้วย

สุริย์ อาจารย์หมายถึง อกุศลจิตเกิดในขณะนั้น ขออนุญาตถามแทรกตรงนี้ นิดหนึ่ง ในขณะลืมนี้คะ

สุ. คะ ต้องเป็นอกุศลจิต เพราะว่าขณะนั้นไม่มีโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วยเลย

สุริย์ คือ เจตสิกตัวไหน เป็นอกุศลด้วย ลืม คือ เจตสิกตัวไหน

สุ. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ แล้วก็ยังต้องมีอกุศลสาธารณะอีก ๔ อันนี้คนอื่นยังไม่ได้ทราบ ที่จะสนทนาแบบนี้จะมีอีกที่โบสถ์รังสี วัดบวรนิเวศ ทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลาบ่าย ๒ โมงนะคะ

อดิศักดิ์ ป้ายโมงครึ่ง

สุ. ค่ะ เปลี่ยนเป็นป้ายโมงครึ่ง แล้วก็เรื่องปัจจัยจะมีที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่ ๙ โมงเช้าถึงเที่ยง บางคนก็บอกว่า ยาก ยากก็ยาก ก็สะสมไป แล้วค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ก็ง่ายขึ้นเอง จะให้ไม่ยาก เป็นไปไม่ได้ ไม่ว่าจะว่ายน้ำก็ยาก ไม่ว่าจะขี่จักรยานก็ยาก เพราะฉะนั้นทุกอย่างต้องอาศัยการอบรม

ที่นี้ได้ ๒ กองแล้ว ถ้าไม่นับรูป เชิญอาจารย์ค่ะ

สมพร คือว่าเรื่องลืมเป็นอย่างนี้ครับ ขณะที่จิตเกิดขึ้นทุกดวง ต้องมีสัญญา แต่ว่าถ้าเรานึกถึงเรื่องเก่าที่ดับไปแล้ว นึกไม่ได้ นั่นคือ ลืม แต่ขณะเกิดต้องมีสัญญาครับ มันคนละลักษณะกัน มันดับไปแล้ว นึกไม่ได้ แต่ถ้าเรามีสมาธิดี มีอภิญญาจิตดี ก็สามารถระลึกได้หมด แม้ในชาติก่อน ๆ เราก็ระลึกได้ นั่นคือ จิตผ่องใสที่มีกำลังแรงครับ ดวงเก่าที่มันดับไปแล้ว นึกไม่ได้ แต่ขณะเกิดต้องมีสัญญาทั้งหมด ถึงดับไปแล้วก็เกิดพร้อมกับจิต แต่เราจะพยายามนึกถึงสิ่งที่เราสนใจ แต่นึกไม่ได้ เพราะขณะนั้นมันคนละขณะ อดีตกับปัจจุบัน มันคนละขณะ

วีระ ท่านอาจารย์สมพรครับ ตอนที่สัญญาเกิดกับจิตขณะที่ลืม สัญญาจำอะไรครับ

สุ. ขอดอกคุณวีระนะคะ จำอะไรก็ไม่รู้ ถูกไหมคะ เวลาที่ลืม ที่คุณวีระถามว่าจำอะไร ขณะนั้นสัญญาจำอะไร ขณะที่ลืม สัญญาจำอะไรก็ไม่รู้ เวลานี้ใครรู้บ้างว่าสัญญาจำอะไร ทั้ง ๆ ที่สัญญาเกิดกับจิตทุกขณะ ทางตา ก็มีสัญญาในขณะที่เห็น ทางหูก็มีสัญญาในขณะที่ได้ยิน กระทั่งสัมผัสหนึ่งก็มีสัญญาแล้ว แล้วสัญญาจำอะไร ถ้าไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะจริง ๆ จะรู้ไหมว่า สัญญาเป็นสภาพที่จำ และขณะนั้นจำอะไร

เพราะฉะนั้นที่ถาม คือ ตอนลืมสัญญาจำอะไร คำตอบคือ จำอะไรก็ไม่รู้ ซึ่งก็จริง เวลานี้ถามจริง ๆ สัญญาจำอะไร จำอะไรก็ไม่รู้ เพราะมันเยอะ จำหมดเลย ทางตาก็จำ ทางหูก็จำ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจจำ เพราะสัญญามีหน้าที่จำ สัญญาไม่ใช่มีหน้าที่นึก หรือตรึก หรือคิด

นี่แสดงให้เห็นว่าสภาพธรรมของเจตสิกแต่ละอย่าง ต้องเข้าใจให้ถูกต้องจริง ๆ ว่าเจตสิกอย่างไหน ก็เป็นอย่างนั้น สัญญาไม่ใช่มีหน้าที่คิด สัญญาจำ เพราะฉะนั้นจะไปบอกสัญญาไม่ให้จำ ก็ไม่ได้ สัญญาก็จำแล้ว ทั้ง ๆ ที่ใครจะบอกว่าอย่าจำ สัญญา มีหน้าที่จำ แต่ที่จะตรึก หรือนึกคิด ไม่ใช่สัญญาเจตสิก

สันติ ขอแทรกหน่อยครับ โมหมูลจิตเกิดได้ที่ทวารครับ

วिरะ โมหะมูลจิตเกิดได้ที่ ๖ ทวาร

สันติ มีอะไรเป็นอารมณ์ได้บ้างครับ

วिरะ ก็มีอารมณ์ทั้ง ๖

สันติ เพราะฉะนั้นสัญญาก็จำอารมณ์ทั้ง ๖

วिरะ ครับ หมายความว่า ขณะที่จิตเกิด สัญญาก็จำอารมณ์นั้น

สันติ แต่ที่ไม่รู้เพราะอะไรครับ

วिरะ เพราะจำอะไรก็ไม่รู้

สันติ เพราะโมหะเขาปิดไว้ โมหะก็เหมือนความมืด ถ้าเราเข้าไปห้องมืด ๆ แล้วเราจับอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่เราไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อนเลย เราก็รู้ว่า มันมี แต่ว่าไม่รู้ว่าเป็นอะไร เพราะฉะนั้นโมหะ ขณะนั้นสัญญาจำแล้ว มีสี มีเสียง มีกลิ่น มีรส มีโผฏฐัพพะ หรือว่าบัญญัติเป็นอารมณ์ แต่ว่าโมหะปิดบังไว้ไม่ให้รู้ความจริงว่าเป็นอะไร

วिरะ ขณะนั้น คือ หลงลืม

สันติ โมหะก็ยังต้องรู้อารมณ์รู้อารมณ์ทั้ง ๖ อารมณ์ด้วย แต่ไม่ได้รู้ตามความเป็นจริง

วिरะ ผมเข้าใจตรงที่อาจารย์ท่านให้คำว่า จำอะไรก็ไม่รู้ หมายความว่า ยังไม่คิดถึงโมหะ จำอะไรก็ไม่รู้ หมายความว่าไม่ทราบว่าจะจำอะไร

สันติ ขณะนั้นปรากฏกับเราจริง ๆ ขณะที่ลืม เราไม่รู้ว่าจะทำอะไรขณะนั้นมีสัญญาตามที่เรารเรียนมา แต่เราไม่รู้ว่ามีอารมณ์อะไร เพราะว่าสติไม่เกิด สติไม่เกิดกับโมหมูลจิต จึงรู้ไม่ได้เลยว่า จำอะไร แต่โดยสภาพความเป็นจริงของสัญญา สัญญาต้องมีอารมณ์ โมหมูลจิตต้องรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดใน ๖ ทวาร เพราะฉะนั้นสัญญาต้องรู้อารมณ์เหมือนกับโมหมูลจิต แต่ด้วยอำนาจของโมหเจตสิก ปิดบังสภาพธรรม จึงไม่รู้ว่าจะจำอะไร

วिरะ หมายความว่า ขณะที่เกิดขึ้นต้องมีความจำ จำอารมณ์นั้น เพียงแต่ว่าแล้วหลังจากนั้น ก็ไม่รู้ว่าจะจำอะไร

สมพร อันนี้อีกอย่างหมายความว่า สัญญาที่อาจารย์บอกว่า ไม่ใช่มีหน้าที่ระลึก นึกถึง เพราะสัญญามีหน้าที่จำ ถ้าเรานึกถึงสิ่งที่เราจำได้ ใ้การนึกถึงไม่ใช่สัญญา มันคนละอย่าง นึกถึง สัญญามีหน้าที่จำ แต่ว่าเรานึกถึงสิ่งที่เราจำ จำไม่ได้ก็เลยกลายเป็นสัญญาเสื่อม ที่จริงเกิดขึ้นแล้ว ไม่ใช่กำลังเกิด ขณะเกิดไม่เสื่อม ต้องเกิดทุกครั้งพร้อมกับจิต ไม่มีการเสื่อม

ประทีป อาจารย์ครับ เจตสิกทุกดวงต่างคนก็มีหน้าที่โดยตรงของเขา ไม่ก้าวร่ายกัน ใช่ไหมครับ ท่านอาจารย์

สุ. เพราะฉะนั้นถึงได้จำแนกเป็น ๕๒ ประเภท หมายความว่าไม่เกินกว่านั้น ไม่ต่ำกว่านั้น มี ๕๒ ลักษณะ

ประทีป ความละเอียดของพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ เจตสิกมี ๕๒ ทำหน้าที่ต่างกัน ไม่ปะปนกัน

สุ. มี ๕๒ จึงเป็นเจตสิก ๕๒ ปนกันไม่ได้เลย

ประทีป และเมื่อเวลาสติสัมปชัญญะระลึก ระลึกเมื่อปรากฏใช่ไหมครับ เจตสิกแต่ละดวง

สุ. ต้องสภาพธรรมปรากฏให้รู้ ถึงจะรู้ได้

ประทีป ที่เราอยู่ เราหลงลืม ไม่ได้มีอะไรเลย เกิดก็ดับไป เกิดก็ดับไป โดยเราไม่รู้เรื่อง

สุ. ไปเรื่อย ๆ แสนโกฏิกปมาแล้ว แสนโกฏิกป ข้างหน้าต่อไปอีก จนกว่าจะถึงนิพพาน เห็นมาแล้วชาติก่อน ได้ยินมาแล้วชาติก่อน สัญญาจำมาแล้วชาติก่อน เห็นชาตินี้ ได้ยินชาตินี้ จำชาตินี้ ก็เป็นเรื่องของสัญญาความจำ ไม่ว่าจะกี่ภพกี่ชาติ ไม่เปลี่ยนแปลงลักษณะ ก็ همینปี ก็ ล้านปี สัญญาเจตสิกก็เป็นสัญญาเจตสิก เป็นสัญญาขั้นนี้เป็นกองของสัญญา

ที่นี้สภาพธรรมเป็นปรมัตถธรรม มี ๔ จริง คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน แต่สภาพที่เป็นสังขารธรรม หรือสังขตธรรม มีเพียง ๓ คือ จิต เจตสิก รูป

รูปทุกประเภททุกชนิดทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต รูปใกล้ รูปไกล หยาดละเอียด ประณีตอะไรก็แล้วแต่ทั้งหมด ก็เป็นกองรูป คือ เป็นประเภทรูป ใช้คำว่า “รูปขั้น”

ความรู้สึกทั้งหมดในอดีต ปัจจุบัน ในอนาคตต่อไป ก็คือ “เวทนาขั้น”

สัญญาความจำทั้งหมดก็คือสภาพของสัญญาเจตสิก

ส่วนจิตทุกประเภท ทุกชนิด ทุกดวง เป็น “วิญญาณขั้น” เพราะฉะนั้น จะใช้คำว่า “จิต” หรือจะใช้คำว่า “วิญญาณ” ก็ได้ เป็นสภาพที่รู้อารมณ์ โดยขั้น วิญญาณขั้นก็คือ จิตทุกชนิด

เพราะฉะนั้นยังเหลืออีกขั้นหนึ่ง ซึ่งเราได้ยินบ่อย ๆ รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น คืออะไร ไม่ตอบแต่คิดได้แล้ว เวลานี้ทุกคนรู้คำตอบแน่นอน ไม่ต้องมีใครบอกเลย ปรมัตถธรรมมี ๔ จิตทุกชนิดเป็นวิญญาณขั้น รูปทุกชนิดเป็นรูปขั้น เวทนาเจตสิก ๑ ประเภทใน ๕๒ เป็นเวทนาขั้น สัญญาเจตสิก ๑ ใน ๕๒ เป็นสัญญาขั้น อีกขั้นหนึ่ง คือ สังขารขั้น ได้แก่ ปรมัตถธรรมอะไร เพราะฉะนั้นเจตสิกทั้งหมดมีเท่าไร

ผู้ฟัง เอาอีกแล้ว ๕๒ ครับ

สุ. ๕๒ เวทนาเจตสิก ๑ สัญญาเจตสิก ๑ อะไรเป็นสังขารขั้น

ผู้ฟัง ถ้ารู้สึกแล้วจำได้

สุ. เดียวค่ะ เอาใหม่นะคะ เจตสิกทั้งหมดมีเท่าไร อย่าเปิดที่จะตอบนะคะ

ผู้ฟัง มี ๕๒

ส. เวทนาเจตสิกเป็นเวทนาชั้น ๑ สัญญาเจตสิกเป็นสัญญาชั้น ๑

ผู้ฟัง สังขารก็มี ๕๐

ส. ถูกต้องค่ะ

ผู้ฟัง โอ้โฮ มีตั้ง ๕๐ เสียหรือครับ

ส. ค่ะ เห็นไหมคะว่าไม่ต้องอาศัยใคร คิดเองก็ได้

ผู้ฟัง ไม่ครับ ผมไม่คิดว่าคำถามมันจะง่ายแค่นี้

ส. นั่นนะสิคะ เพราะฉะนั้นธรรมไม่ใช่เรื่องยากมหาศาล

ผู้ฟัง สังขาร สังขารคืออะไร ผมก็นึก นึกแทบตายเลย นึกก็ไม่ออก

ส. เพราะฉะนั้นถ้าฟังจริง ๆ ตามลำดับ สบายมาก ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจ ขึ้น นี่คือตามลำดับ ไม่ต้องท่องด้วย ต่อไปนี้บอกใครได้เลย สังขารชั้น ได้แก่ เจตสิก ๕๐ เพราะเป็นความรู้ของเราเอง เป็นการคิดไตร่ตรองของเราเอง การนับของเราเอง

ผู้ฟัง ตกลงยังไม่รู้ สังขารชั้นเป็นอย่างไร แล้วมันมาจากไหน มาจากสัญญา กับเวทนาได้อย่างไร

ส. ไม่เกี่ยว เวทนา คือ เวทนา จะเป็นสังขารชั้นไม่ได้ สัญญา คือ สัญญา จะเป็นเวทนาไม่ได้ จะเป็นสังขารชั้นไม่ได้ เจตสิก ๕๐ เฉพาะแต่ละอย่าง ๆ ต่อไปนี้ บอกใครได้เลย สังขารชั้น ได้แก่ เจตสิก ๕๐ สนุกไหมคะ ธรรม

ผู้ฟัง ไม่ทราบ ผมยังอึดอัดอยู่ เพราะว่าถ้าผมเรียนหนังสือ ๕๐ ตัว ผมต้อง รู้จักหมดเลย

ส. แต่ต้องรู้จักทีละหนึ่ง นี่รู้จักสองแล้ว แล้วเมื่อไหร่ก็โกรธไหมคะ

ผู้ฟัง ไม่โกรธ ไม่มีอะไร

ส. โกรธเป็นเจตสิก ๑ เพิ่มอีก ๑ แล้วเพิ่มไปเรื่อย ๆ เดียวก็ครบ ๕๐

ผู้ฟัง เข้าใจเพิ่มขึ้นมากแล้วตอนนี้

ส. ก็เป็นเรื่องละเอียดที่เราจะต้องทราบว่า กุศลจิตเป็นกุศลจิต และอกุศลจิตเป็นอกุศลจิต แม้ว่าเป็นสิ่งที่รู้ยาก เพราะว่ามันรู้โดยชื่อไม่ยาก ดูตามเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยว่า เป็นอกุศลเจตสิก ฝ่ายไม่ดี หรือเป็นโสภณเจตสิก ฝ่ายดี แต่นั่นรู้ชื่อ แต่สภาพ ธรรมจริง ๆ เดียวนี้ แม้แต่ขณะที่กำลังนั่งฟังพระธรรมอย่างนี้ ถ้าให้บอกโดยอนุमान

ทุกคนก็บอกได้ว่า ก็ต้องเป็นกุศลจิต เพราะเหตุที่กำลังฟังพระธรรม แล้วก็มีศรัทธา มีความเข้าใจ จะเป็นกุศลได้อย่างไร แต่ว่านี่เป็นการประมาณโดยได้ฟังเข้าใจว่า ขณะใดเป็นกุศล ไม่ใช่ขณะเป็นโลภะ ตัณหา อหังการ ขณะที่เป็นโทสะ ขุ่นใจ แต่แม้กระนั้นเราก็อธิษฐานเพียงข้อ

ทั้งหมดนี้เป็นจิต เป็นเจตสิก รูปทั้งหมด ทุกขณะเป็นสภาพธรรม แต่กว่าจะเข้าใจจริง ๆ ว่าเป็นธรรม ก็ต้องอาศัยการอบรมเจริญปัญญาขึ้น

ผู้ฟัง สวัสดิ์ครับ ผมก็เริ่มศึกษาเรื่องธรรมมาบ้างแล้ว ก็เคยเข้าอบรมที่สำนักบางสำนักด้วย ๒ – ๓ สำนัก แล้วก็ในความคิดของตัวเอง เข้าใจเสมอว่า การเรียนรู้ที่ดี และได้ผลด้วย ควรจะมีการศึกษาทฤษฎีด้วยควบคู่การปฏิบัติ จะได้ผลที่รวดเร็วยิ่งขึ้น ผมมองว่าวิชาธรรม เท่าที่รู้มาว่า ท่านอาจารย์จะเน้นเฉพาะการให้ความรู้ ความเข้าใจเป็นหลัก ซึ่งดูแล้วก็ไม่ได้ใช้เวลารวดเร็ว ใช้เวลานานทีเดียว กว่าเข้าใจ กว่าจะได้ ไม่ทราบว่าจะมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติ หรืออะไร หรือไม่ครับ กลัวจะหมดโอกาสเสียก่อน

ส. นี่ก็เป็นทัศนะ ความเห็นหนึ่ง ไม่ทราบมีใครเห็นด้วยอย่างไร

ผู้ถาม ผมขออนุญาตนิดหนึ่งครับ ตอนนี้อยู่ไม่ได้ถามเพื่อตัวเอง ผมเป็นโฆษก เขาจะพูด เขาไม่กล้าพูด ยิ่งตอนนี้ ตื่นเต้น ดีไม่ดีติดอ่างอีก เขาบอกว่าอย่างนี้ครับ เมื่อครู่นี้บอกว่า เราได้สัมผัสกับลูกศิษย์อาจารย์คนหนึ่งครับ คือ เรามาที่นี่ เราก็มาลองดี อาจารย์ด้วยเหมือนกัน เราไม่รู้เหมือนกันว่าอาจารย์ดีหรือไม่ดีไม่รู้ เราก็นั่งฟังไป ผมเลยถูกเป็นหนูตะเภาไปแล้วเมื่อก็ ก็ถามไปคุยไป ท่าทางลูกศิษย์อาจารย์คนนี้ก็ไม่ได้เป็นคนที่มีอะไรที่ทำให้ผิดสังเกตว่า เป็นคนที่มีจิตใจ หรือการฝึกฝนอะไรต่ออะไร ต่าง ๆ เหล่านี้มา แต่ว่าทุกครั้งที่เราถามอะไรที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนอะไรต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เขามาอยู่ที่นี้ มาฟังอย่างนี้ประมาณปีหนึ่ง แล้วก็หลายอย่างที่เขาพูดต่าง ๆ ทำให้เรารู้สึกว่านี่เขาต้องปฏิบัติอะไรมาสักอย่าง

ทำไมเขาถึงรู้จักว่า ต่อไปนี้เขาจะไม่เที่ยวมากกว่าเก่า เพราะในขณะที่เขาเที่ยวแต่ละครั้ง เขาเริ่มคิดว่า การเที่ยวดีกว่าหรือไม่เที่ยวดีกว่า ทำไมเขารู้ ซึ่งอันนี้ เป็นหลักธรรมชาติที่มนุษย์ทั่วไปน่าจะมีในใจ เอาไว้ปกป้องตัวเองเวลาที่คิดอยากทำอะไรที่เป็นสิ่งเลวร้าย

และข้อที่ ๒ คือ เราก็ถามต่อไป เขาก็บอกว่าไม่ต้องเริ่มสติปัฏฐาน ๔ นะ ผมยังไม่รู้เลย สติปัฏฐาน ๔ มีอะไรบ้าง แล้วพอลุ่ยไปคุยมา คุณธีรศักดิ์เขารู้เรื่องอันนี้อยู่ก็บอกว่า อาจารย์ คน ๆ นี้ต้องฝึกด้วย แต่ผมมานั่งตั้งมนานแล้ว ไม่เห็นอาจารย์ชวนฝึกอะไรสักอย่าง มีแต่ถามเรื่อง มี ๕๐ ตัวกับ ๒ ตัว ผมยังจำอะไรไม่ได้ นึกเห็นด้วยกับคุณธีรศักดิ์ว่า แล้วทีนี้จะทำอะไรกัน เหมือนอย่างที่คุณสุภาพบุรุษเมื่อครู่นี้ถาม ผมอยากให้อาจารย์ช่วยเล่าให้ฟัง ไม่อย่างนั้น เดี๋ยวคราวหน้าอาจารย์ขาดลูกค้านะครับ

สุ. ไม่กลัวเรื่องขาด ไม่เคยกลัวเลยเพราะว่าไม่ได้ทำเพื่อจุดประสงค์อันนั้น

ผู้ฟัง ที่พูด หมายความว่าตัวผมเอง

สุ. ต้องทราบว่า ทั้งหมดเพื่อความเข้าใจ สำหรับผู้ที่สนใจ ใครที่จะเข้าใจพระธรรม ไม่ใช่เพื่อจุดประสงค์อย่างอื่นเลย จะน้อย จะมาก อย่างไร ไม่เคยสนใจเลย แต่ใครก็ตาม ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน สารทิศใด อย่างสองท่านมาจากเชียงใหม่ทุกเดือน เท่าที่ท่านจะมาได้ เพราะว่าท่านต้องการเข้าใจพระธรรม เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอัดเทปบรรยายทางวิทยุออกอากาศ หรืออะไรทั้งหมด เพื่อคนที่สนใจ ที่จะเข้าใจ

แต่ถ้าคนที่ไม่สนใจ อยากจะทำอย่างอื่น ก็เป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้ ไม่ใช่ลูกค้านะคะ แล้วก็อีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า เท่าที่ฟังคุณนอกจาก ๒ ท่าน ๓ ท่าน ยังมีท่านอื่นอีกไหมคะ ที่มีความเห็นอย่างนี้ว่า ไม่เห็นได้บอกเรื่องปฏิบัติอะไร มีไหม ยกมือเลยคะ ถ้ามี จะได้ทราบว่า มีจำนวนเท่าไร ใครที่มีความเห็นอย่างนี้

อดิศักดิ์ ผมช่วยยกมือ แบบพูดแล้วกัน คือ ที่พูดอย่างนี้ไม่ใช่มีเท่านี้หรอกครับ แม้ในบรรดาเพื่อนฝูงของผม ไม่ใช่ระดับธรรมดา ระดับอธิบดี รับราชการในกรมกองต่าง ๆ ก็พูดอย่างนี้ อาจารย์สุจินต์ไม่เห็นตั้งสำนักสักที ไม่ยิ่งกว่านี้อีกหรือครับ เพราะฉะนั้นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ นี่ท่านมากันไม่กี่ครั้ง แล้วมีคำถามอย่างนี้ เป็นธรรมดาทีเดียวท่านอาจารย์จะชี้แจง

สุ. ทีนี้เพื่อประโยชน์จริง ๆ เพราะว่าทุกอย่างที่เราทำในชีวิต เราสามารถจะบรรลุผลได้ เมื่อเรารู้เหตุ ขอเชิญนั่งตรงนี้อีกครั้งนะคะ เพราะว่านี่เป็นเรื่องการซักถามสนทนา ใครก็ได้ นั่งที่ไหนก็ได้ ขอช่วยตอบนะคะ สนใจเรื่องการปฏิบัติ ใช่ไหมคะ

ผู้ฟัง ก็คิดว่า น่าจะมีควบคู่

ส. ควบคุมะคะ ปฏิบัติอะไร

ผู้ฟัง คือ ทฤษฎีบางทีอาจจะมีหลาย สเต็ม ไข่มุขครับ เราคงไม่จำเป็นต้องรอถึงขั้นรู้จริง ๆ ลึก ๆ ถึงจะเริ่มปฏิบัติ เราผู้น้อย ปฏิบัติแบบเบสิค แอดวานซ์ก็พัฒนาไป ความเข้าใจมีหลายระดับ การที่รอไปปฏิบัติกระทั่งเรามีความรู้...

ส. เอาเป็นขั้น ๆ ๒ ประโยค คือ ๑. การเข้าใจมีหลายระดับ ทุกคนยอมรับ ขณะนี้ ทุกคนไม่ได้เข้าใจเท่ากันเลย เข้าใจมากก็มี เข้าใจน้อยก็มี เป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับ คือ ธรรมเป็นเรื่องตรง แล้วก็เรื่องละเอียดด้วย คิดว่าเห็นด้วยไข่มุขคะ

ผู้ฟัง เห็นด้วยครับ

ส. เห็นด้วยนะคะ ไม่ต้องรอ ที่จะปฏิบัติ หรืออย่างไรคะ หรือว่าต้องถึงระยะหนึ่งจะปฏิบัติ พูดซ้ำอีกทีคะ ๒ ประโยคนั้น

ผู้ฟัง ถ้าไม่เน้นการปฏิบัติเลย จะทำให้การเข้าใจเป็นไปได้อย่างขึ้น ควรควบคุมทฤษฎีแล้วก็ปฏิบัติ

ส. ที่นี้ดิฉันก็ถาม ปฏิบัติอะไร

ผู้ฟัง ปฏิบัติในสิ่งที่เราเรียนมา

ส. ก็อะไรละคะ ปฏิบัติในสิ่งที่เราเรียนมา คำนี้ก็ลืมไม่ได้อีก ปฏิบัติในสิ่งที่เรียนมา แล้วจะปฏิบัติยังไง ในสิ่งที่เราเรียนมา

ผู้ฟัง อาจารย์สอนให้มีสติ

ส. ไม่ค่ะ ยังไม่ได้สอนให้มีสติเลย สอนเรื่องธรรมก่อน ให้เข้าใจธรรม เพราะว่าคนส่วนใหญ่ไม่รู้จักรักรวม ไม่เข้าใจธรรม เพราะฉะนั้นไม่ได้บอกให้มาปฏิบัติ ปฏิบัติได้อย่างไร ถ้าไม่มีความเข้าใจ

เพราะฉะนั้นก่อนอื่น ถ้าเป็นเรื่องธรรม และการปฏิบัติธรรม ก็จะต้องรู้ว่าธรรมคืออะไร อะไรเป็นธรรมเสียก่อน ถ้าไม่มีใครเข้าใจ ปฏิบัติไม่ได้แน่ จะไปเที่ยวบอกใครให้มาปฏิบัติ เป็นไปไม่ได้ ถ้าเขาไม่เข้าใจธรรมเลย เพราะฉะนั้นก่อนอื่น ที่ทุกคนมาวันนี้ ครั้งแรกหรือขั้นต้น ก็คือว่า ฟังเรื่องธรรมให้เข้าใจ ถ้าไม่เข้าใจแล้ว จะปฏิบัติได้ไหม

ผู้ฟัง ไม่ได้

ส. ไม่ได้

ผู้ฟัง เท่าที่ผมทราบมา อาจารย์ก็ จะไม่มีการสอนปฏิบัติเลย

สุ. สอนปฏิบัติ สอนอย่างไร เดียวก่อนคะ สอนปฏิบัติสอนอย่างไรคะ

ผู้ฟัง ผมก็ไม่ทราบว่า จะปฏิบัติอย่างไร แต่จะทำอย่างไรจึงจะมีสติ

สุ. เพราะฉะนั้นไม่ต้องไปตื่นเต้นกับปฏิบัติ ถ้าไม่ทราบว่า จะปฏิบัติอย่างไร ก็ไม่ต้องไปตื่นเต้น เพราะเราไม่รู้จัก ปฏิบัติอะไรก็ไม่รู้ จะไปตื่นเต้นทำไม แต่สิ่งที่เราจะต้องรู้ จะต้องเข้าใจกำลังอยู่เฉพาะหน้า แล้วการปฏิบัติไม่ใช่ขณะอื่นเลย ขึ้นอยู่กับระดับของความเข้าใจ ถ้าสามารถที่จะเข้าใจสภาพธรรมว่าเป็นธรรม ไม่มีเรา ถูกต้องไหมคะ

ผลของการอบรมเจริญปัญญาหรือที่เรียกว่าปฏิบัติ ก็เพื่อให้เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่มีเรา เป็นธรรมทั้งหมด ที่นี้ถ้าขณะที่ฟังยังไม่เข้าใจ อย่างนี้แล้วเราจะไปรู้อย่างนั้นได้อย่างไรว่า ทุกอย่างเป็นธรรม ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ กำลังเกิดดับจริง ๆ ถ้าขณะนี้ไม่ฟังให้เข้าใจเรื่องนี้เสียก่อน แล้วจะปฏิบัติแบบไหน อย่างไร วันนี้เข้าใจอย่างนี้ และจะให้สอนปฏิบัติ จะให้สอนอย่างไร

ผู้ฟัง ผมเห็นว่า มีหลายท่านที่เรียนมาเป็น ๑๐ ปีแล้ว

สุ. เรียน ๑๐ ปี แล้วเป็นอย่างไร ไม่จำกัดเวลา เรียน ๑๐ ปี แล้วเป็นอย่างไร เรียน ๑๐ ปีแล้ว

ผู้ฟัง ถ้าเกิดว่ามีการทำกิจกรรม หรือว่าอะไรด้วย จะยังเห็นชัด

สุ. ทำกิจกรรมอย่างไร ลองบอกซิคะ

ผู้ฟัง เรื่องอารมณ์ปัจจุบัน พุดแค่นี้ ถ้าไม่มีการฝึก ไม่ใช่ง่ายเลย

สุ. แล้วจะฝึกอย่างไร

ผู้ฟัง มันก็ต้องเข้าใจเรื่องก่อน

สุ. และพอเข้าใจแล้ว จะฝึกอย่างไร ลองนึกซิคะว่า จะฝึกอย่างไร

ผู้ฟัง แต่ละที่ ก็จะมีวิธีแตกต่างกัน การฝึกอานาปานสติ ก็เป็นวิธีหนึ่ง

สุ. ค่ะ อธิบาย ทำอย่างไรคะ

ผู้ฟัง ผมไม่ได้ศึกษามาทางด้านอานาปานสติ

สุ. เอาที่ศึกษามาแล้ว ที่เคยปฏิบัติมาแล้ว

ผู้ฟัง ทำที่เอ็มครับ แต่ไม่ใช่เพื่อวัตถุประสงค์นั้น เพื่อการรีแล็กซ์

ผู้ฟัง 1 ขออนุญาตครับ อาจารย์กำลังทำให้เพื่อนผมแย่แล้ว

ส. ไม่ใช่เลย กำลังช่วยเหลือ

ผู้ฟัง 1 ตรงนี้เข้าใจว่า ที่เรากำลังเข้าใจเหมือนกัน คือ เราอยากให้เห็นคำพูดที่ว่า ให้ทำอย่างนี้ ทำทำนั้น ทำนี้ อย่างนั้น อย่างนั้นนะ หายใจเข้าออก อย่างนี้นะ หรือว่าต้องไประลึกนั้น ระลึกละนี้ แต่ที่อาจารย์เน้นตอนแรก คือ เข้าใจเสียก่อนว่า จริง ๆ แล้วธรรมนี่คืออะไร เมื่อครู่นี้ใจผมบอกครับว่า ธรรมคือคุณากร หมายความว่า ท่านต้องการบอกว่า ถ้าคุณเข้าใจตรงนี้ แล้วการปฏิบัติมันเกิดขึ้นมาเองโดยอัตโนมัติ เนื่องจากว่าคุณต้องไปทำกิจของคุณเอง ทำใจของตัวเอง อบรมตัวเอง ในทุกขณะที่คุณไปทำอะไร

ตรงนี้ทำให้ผมเริ่มเข้าใจ คนที่เราสัมภาษณ์เขาเมื่อตอนเที่ยงนี้ เขาเป็นคนธรรมดา คุณเชื่อไหมว่า เขาขายอะไร เขาขายเครื่องไหว้เจ้า แต่เสร็จแล้วเขาบอกผมว่าอย่างไร ผมขายเครื่องไหว้เจ้า แต่ในเวลาเดียวกัน ผมเองในใจผม ผมระลึกนึกเสมอว่าที่จะไหว้เจ้านั้น ถ้าเพื่อเขาไหว้เพื่อธรรมเนียมของเขา แล้วไปฝืนธรรมเนียมเขาทำไม แล้วอาชีพผมอยู่ทางนั้นผมได้เงิน แล้วเป็นสัมมาอาชีพะของผม แต่ในเวลาเดียวกันผมอยู่กับเรื่องของไตรลักษณ์ เรื่องของความไม่เที่ยงไม่แท้อยู่ตลอด

เขาพูดแค่นี้ ผมกำลังนั่งกินข้าวอยู่ นั่งปากห่อฟัง หมอเนี่ยบอะไร ผมจับตั้งดอกเตอร์ ทำไมคิดไม่ได้แบบนี้ เขาบอกว่าเขามาอยู่ที่นี้แค่ปีเดียว และตอนแรกเขาไม่อยากจะมาที่นี่ พี่ชายเขาพยายามหลอก พยายามล่อ จนกระทั่งมาได้ เขานั่งอยู่ที่นี่ครับ เพราะฉะนั้นตรงนี้ เขาไม่ต้องไปฝึกอะไร

ส. ขอเพิ่มคุณภาพอีกอย่างนะคะ คือ เป็นนักร้องเสียงเอกด้วย

ผู้ฟัง 1 อันนี้แข่งกับผมได้สบายเลย รับประกัน เราชวนกันเรียบร้อยจะไปคาราโอเกะพร้อมกัน แต่ที่แน่ ๆ คือ อยากเรียนว่า ที่ตรงนี้เมื่อคุณถูกถามสักครู่นี้ ผมก็เลยเข้าใจทันที ถ้าเพื่อเข้าใจ มนุษย์เมื่อเข้าใจแล้ว ย่อมจะพยายามหลีกเลี่ยงจากจุดลำบาก ไปสู่จุดไม่ลำบากอย่างเบื่องต้นก่อน เบื่องต่อมาก็คือ พยายามจะมุ่งเข้าหาจุดที่เป็นกุศลไป

จากจุดที่เป็นอกุศล แล้วหลังจากนั้น จากความเป็นกุศลแล้ว จากนั้นมุ่งไปสู่จุดที่ไม่มีอะไร

ส. ที่สำคัญที่สุด สอนให้เกิดปัญญาของตัวเอง ไม่ใช่ให้ทำ ปัญญาไม่ได้เกี่ยวกับทำเล พระพุทธเจ้าเวลาที่มีคนไปเฝ้า พระองค์ไม่ได้ตรัสว่า ให้ไปทำอย่างนี้ ให้ไปทำอย่างนั้นเลย ทรงแสดงธรรม ซึ่งธรรมมีอยู่ในขณะนี้ เพราะฉะนั้นถ้าใครสามารถที่จะเข้าใจ ขณะนั้นมีการปฏิบัติธรรม ซึ่งไม่ใช่เราทำ ถ้าไม่ใช่เราทำ เป็นปรมาตมอะไร ทำคะ คุณบุรพา ถ้าไม่ใช่เราทำ เป็นปรมาตมธรรมอะไรที่ทำ

บุรพา เป็น ๔ อัน รูป

ส. ปรมาตมธรรมมี ๔ รูปซึ่งไม่รู้อะไรเลย รูปไม่รู้อะไรเลย

บุรพา จิตครับ

ส. ค่ะ จิตกับอะไรคะ

บุรพา เจตสิก

ส. เจตสิก ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นเจตสิก เพราะว่าจิตเป็นสภาพรู้ ถ้าเจตสิกที่ไม่ดีเกิดร่วมกับจิตนั้น จิตไม่ดีเลย เป็นโทษบ้าง เป็นโทษบ้าง ถ้าเจตสิกฝ่ายดีเกิดก็เป็นโสภณจิต เพราะฉะนั้นสำคัญที่เจตสิก

ที่ว่าปฏิบัติ ไม่ใช่เรา หรือไม่ใช่คนหนึ่งคนใดเลย แต่เจตสิก ๘ ชนิด ซึ่งทรงแสดงไว้ว่า มรรคมงคล ๘ ไม่ได้บอกว่า ให้ทำ ไม่มีใคร ไม่มีตัวตน แต่เวลานี้ ขณะนี้ ถ้ายังไม่ศึกษาจะไม่ทราบเลยว่า มีสติเจตสิกเกิดในขณะที่ฟัง ต้องบอก ไม่บอก ไม่รู้ ไม่รู้จัก สติเจตสิก แต่ขณะที่ฟังให้ทราบว่า ไม่ใช่มีแต่เฉพาะ ๘ ดวงที่กล่าวไว้ว่า ต้องเกิดกับจิตทุกดวง ยังมีโสภณธรรมฝ่ายดี มีสติเจตสิกเกิดด้วย มีศรัทธาด้วย มีหิริด้วย มีโอตตปปะด้วย ชื่อทั้งหมดในชีวิตประจำวันที่เราได้ยินได้ฟัง แล้วเคยเป็นเราทั้งหมด แท้ที่จริงก็คือเป็นเจตสิกแต่ละชนิด

เพราะฉะนั้นเราจะทำ หมดหนทาง นั่นคือโมหะ นั่นคือความไม่รู้ นั่นคือความเห็นผิด นั่นคือความเป็นตัวตนที่จะทำ และถ้ามีคนหนึ่งคนใดบอกให้ทำ เราทำอะไร เราไม่รู้อะไรเลยสักนิดเดียว ทำตามคำสั่ง ทำตามคำบอก แต่ปัญญานี้เจริญขึ้นได้อย่างไร ถ้าไม่มีการฟังและถือบรมปัญญาของเราเอง ให้เข้าใจขึ้น ๆ จนกระทั่งเป็น

ปัจจัย ที่จะทำให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ซึ่งขณะนี้ เป็นสภาพธรรม เรากำลังฟังเรื่องราวของธรรม แต่เวลาที่สติ อีกระดับหนึ่ง ขึ้นหนึ่ง จะเกิด ไม่ใช่เพียงฟังเฉย ๆ สามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะที่เป็นปรมาัตถ์จริง ๆ ในขณะนี้ นั่นคือ สติปัฏฐานหรือมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่เราทำ

เพราะฉะนั้นจะทำ หรือจะไม่ทำ อย่างไรคะ หรือจะอบรมปัญญาความเข้าใจขึ้น หรือยังอยากจะทำ ถ้าจะทำ ไม่รู้จะทำอะไร จะทำแบบไหน ก็ไม่ทราบ แต่ถ้าเข้าใจขึ้น สติอีกระดับหนึ่งจะเกิด เหมือนกับได้ยิน ถ้าไม่มีเสียง ไม่มีโสตปสาท จิตได้ยินเกิด ไม่ได้เลย ถ้าไม่มีการฟังพระธรรมให้เข้าใจจริง ๆ ให้เห็นความไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ให้มีความซาบซึ่งเข้าถึงความไม่สงสัยเลยในความเป็นอนัตตา ในระดับขั้นการฟังว่า แม้สติ ก็เป็นอนัตตา เจตสิกทั้งหมดก็เป็นอนัตตา ก็จะได้รู้ว่า ขณะใดสติเกิด เพราะมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่เราทำ และขณะใดที่หลงลืมสติ เพราะฉะนั้นก็สามารถที่จะรู้ความต่างกัน ของขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ เมื่อรู้ความต่างกัน ปัญญาที่เกิดจากการฟัง เข้าใจขึ้น ๆ ก็จะทำให้มีการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามที่ฟังทุกอย่างในขณะนี้

นี่คือ การอบรมเจริญปัญญา ที่เป็นการปฏิบัติธรรม แต่ไม่ใช่เราทำ จะต้องรออะไรไหม ถ้าสามารถจะเข้าใจได้ มีปัจจัยที่สติปัฏฐานจะระลึกรู้ ขณะนี้คนที่สติปัฏฐานระลึกรู้ ก็ระลึกรู้ คนไหนไม่ถึงระดับขั้นที่สติปัฏฐานจะเกิด ก็ฟังเรื่องราวของสภาพธรรมจนกว่าจะถึงขณะที่สติปัฏฐานเกิด ซึ่งบังคับไม่ได้ว่าเมื่อไร ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ สิ่งธรรมอะไรก็ได้ แต่เข้าใจธรรมขึ้นตามความเป็นจริง

คนที่ฟังพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจบแล้ว เป็นพระโสดาบัน ปฏิบัติอย่างไร กำลังฟัง พอจบ และก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ได้ไปปฏิบัติอะไรที่ไหนเลย แต่สามารถที่จะมีความรู้ ความเข้าใจ เพราะอบรมมาที่จะเข้าใจได้ ยังสงสัยไหมคะเรื่องปฏิบัติ

ผู้ฟัง ที่บอกว่าวัฏจักรการเกิดดับขึ้นตอนเป็นอย่างไร สติที่เกิดขึ้นจนกระทั่งดับ

ส. ความเข้าใจของเราพอที่จะประจักษ์หรือยัง สภาพธรรมเป็นอย่างนี้ ใครจะรู้ หรือไม่รู้ สภาพธรรมก็เป็นอย่างนี้ ชีวิตดำรงอยู่เพียงชั่วขณะหนึ่ง ขณะที่เห็น ไม่ใช่ขณะที่ได้ยิน ไม่ใช่ขณะที่คิดนึก เป็นจิตคนละประเภท เพราะฉะนั้น ถ้าจิต ขณะหนึ่งไม่ดับไป จิตขณะต่อไปจะเกิดไม่ได้เลย ทั้งนามธรรมและรูปธรรมกำลังเกิดดับ เพราะฉะนั้นต้องฟังให้เข้าใจ จนกว่าสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม

อย่างแข็ง ที่กำลังกระทบสัมผัส ในความรู้สึกของทุกคน จะคิดว่ามันมีอยู่แล้ว บ้านนี้ทั้งหลังก็มีอยู่แล้ว คนแต่ละคนก็มีอยู่แล้ว โต๊ะเก้าอี้ก็มีอยู่แล้ว

แต่ตามความจริงไม่ใช่อย่างนั้นเลยจากการตรัสรู้ ขอให้ระลึกเป็นขั้น ๆ ถ้าสิ่งนี้ ไม่เกิดขณะกระทบสัมผัส ถ้าแข็งไม่เกิด จะมีอะไรปรากฏไหม ขณะใดที่กระทบแล้ว มี แข็งปรากฏ หมายความว่าแข็งเกิดตรงนั้น ต้องมีการเกิดขึ้น สิ่งนั้นต้องเกิด แล้วสภาพ ธรรมเกิดดับเร็วมาก ถ้าทุกคนประจักษ์ได้เป็นพระอรหันต์กันหมด แต่ถ้าทุกคนประจักษ์ ไม่ได้ พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงแสดง พระองค์ก็จะตรัสรู้เพียงพระองค์เดียว แต่พระองค์ทราบดีว่า มีผู้ที่ได้อบรมปัญญาในอดีตมาแล้ว สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ตามพระองค์ได้ จึงได้ทรงแสดงธรรม

แต่ไม่ใช่หมายความว่า คนที่ได้รับฟังเทศนาในสมัยโน้นจะเป็นพระอรหันต์ไป หมด ที่ไม่รู้เรื่องรู้ราวก็มี แล้วก็ตกเหลือทอดมาจนกระทั่งถึงยุคนี้สมัยนี้ก็มี ถ้าจะคิด จริง ๆ ๒,๕๐๐ กว่าปีไม่นานเลย กรุงเทพฯ ๒๐๐ อีก ๒๐๐ ๆ ก็ค่อย ๆ บวกไปประเดี๋ยว ก็สิบเท่าเท่ากับ ๒,๐๐๐ แล้ว

เพราะฉะนั้นก็มีผู้ได้เคยได้ยิน ได้ฟัง ได้สนใจพอที่จะรู้ว่าธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดง ทรงแสดงเรื่องนี้ ความจริงอย่างนี้ แต่ว่าเนื่องจากไม่ใช่เป็นผู้ที่เป็น อุกขมภูติปัญญาบุคคล คือ เมื่อได้ฟังแล้วก็สามารถที่จะรู้สภาพธรรมได้โดยรวดเร็ว หรือ วิปจิตปัญญา คือ เมื่อได้ทรงแสดงแล้ว อธิบายแล้วพอสมควร ก็รู้ได้ หรือไม่ใช่เนยบุคคล คือ ไม่ใช่ผู้ที่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในชาตินั้น แต่เป็นปทปรมบุคคล คือ ในชาตินั้น ไม่บรรลุนิพพาน ไม่รู้แจ้ง ต้องในสมัยหลัง ๆ จึงสามารถจะรู้แจ้งได้ เพราะปัญญาค่อย ๆ อบรม

ถ้าอ่านประวัติของพระสาวกทั้งหลาย ไม่น้อยเลยเป็นกัปป์ ๆ แต่ว่าเราไม่ต้องไปคิดว่ากัปป์มาแล้ว เออขณะนี้ที่กำลังฟังเข้าใจแค่นี้ นั่นคือ คำตอบว่า เราได้อบรมเจริญปัญญามากน้อยเท่าไร หรือแม้แต่การที่เมื่อฟังแล้ว สติระลึกที่ลักษณะที่เป็นปรมาตม์ นี่คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ต้องมีอยู่ในที่นี้ ในขณะที่มีการระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะฉะนั้นไม่ใช่เรามีโลภะ มีความต้องการอยากจะประจักษ์การเกิดดับ แล้วก็ถามวิธีการว่า ทำอย่างไร ขึ้นไหน ระดับไหน สติปัฏฐานไหน ที่พูดเมื่อไหร่ แล้วก็วางรูปแบบมาว่า อย่างนี้ ๆ แล้วจะประจักษ์ นั่นไม่ใช่เรื่องของปัญญาเลย

เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจ แม้แต่สภาพธรรมที่เป็นปัญญา เพราะปัญญาไม่ใช่รู้วิชาการอื่นเลย เพราะการรู้วิชาการอื่นทั้งหมด รู้เรื่องราวของปรมาตมธรรม แต่ไม่รู้จักตัวสภาพที่เป็นปรมาตมธรรมขณะนี้ อย่างใครจะพูดเรื่องโสตปสาท คลื่นเสียงอะไร ๆ ก็แล้วแต่ นั่นเป็นเรื่องราวของสภาพปรมาตมธรรม

แต่ถ้าเป็นตัวปรมาตมธรรมจริง ๆ ต้องขณะกำลังเห็น มีสภาพธรรม ๒ อย่าง คือ สิ่งปรากฏ เป็นรูปธรรม มีจริง ๆ กำลังปรากฏ แล้วก็ปรากฏเฉพาะทางตาด้วย ไม่ปรากฏทางอื่น และกัมมัตถธรรม เป็นสภาพที่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา คือ เห็น ขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ จะเปลี่ยนให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ นี่คือ สภาพนามธรรมที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ้ารู้ความจริงอย่างนี้ ทีละทาง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตัวตนก็ไม่มีเป็นนามธรรมรูปธรรม ก่อน จะประจักษ์การเกิดดับ

เพราะฉะนั้นไม่ใช่วิธีการ แต่เป็นการอบรมเจริญปัญญา เริ่มต้นจากขั้นฟังเข้าใจ แล้วก็สามารถที่จะรู้ได้เวลาที่สัมมาสติเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าขณะนี้สัมมาสติไม่เกิด ไม่มีการระลึกลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรม ก็ไม่สามารถจะเข้าใจได้ว่า สัมมาสติมีลักษณะอย่างไร ก็อยู่ในตำรา มรรคมีองค์ ๘ ก็ท่องไป มรรคมีองค์ ๕ ก็ท่องไป แต่ไม่รู้ตัวจริงว่า ลักษณะของสัมมาสติ คือ ขณะที่ระลึกลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรม

เพราะฉะนั้นจะต้องมีการปฏิบัติแบบไหน วิธีการอย่างไหน ขั้นตอนอย่างไรหรือเปล่า นอกจากอบรมปัญญาเพิ่มขึ้นจากการฟัง ถ้าฟังไม่เข้าใจ ก็ไม่มีทางเลย และถ้าฟังแล้ว เข้าใจแล้ว ไปรออีกว่า เมื่อไรสติปัญญาจะเกิด ก็ผิด เพราะมีความเป็นตัวตน

เพราะฉะนั้นหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งตรงที่สุด ซึ่งคำสอนอื่นไม่มี ก็คือ เรื่องความเป็นอนัตตา ทุกอย่างต้องเป็นอนัตตา แม้แต่สติก็เป็นอนัตตา ปัญญาก็เป็นอนัตตา สภาพธรรมที่เกิด แล้วดับ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ของใคร ใครจะฉลาดปราดเปรื่องสักเท่าไรก็ตาม ก็ไม่ใช่ของเขา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิด แล้วก็ดับ ต้องเป็นเรื่องราวแล้วจะคลาย ไม่ใช่ไปติดข้องต้องการว่า เมื่อไร ๆ เมื่อไรสติจะเกิด เมื่อไรสติจะเกิดมาก ๆ เมื่อไรจะรู้การเกิดดับ นั่นเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจ ไม่ใช่เป็นเรื่องละ

เข้าใจสิ่งที่มีจริงเพิ่มขึ้นว่าไม่ใช่ตัวตน

สิ่งที่มีจริง ๆ เราจะต้องเข้าใจเพิ่มขึ้นให้ถูกต้องว่า ลักษณะที่มีจริง ๆ นั้น ไม่ใช่ตัวตน แข็งก็คือแข็ง ไม่ใช่ตัวตน มีเสียง มีกลิ่น มีรส มีทุกอย่าง แต่ว่าเกิดขึ้นปรากฏ แล้วก็หมดไป ไม่ใช่ตัวตน

ความหมายว่าไม่ใช่ตัวตนที่นี้ คือ ไม่ยั่งยืน และก็ไม่ใช่สิ่งที่จะบังคับบัญชาได้ ไม่ใช่ว่าสิ่งนั้น ไม่มี สิ่งนั้น มี แล้วก็ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง แต่สงสัยว่า คนฟังก็คงยังไม่ค่อยเข้าใจ เพราะว่าต้องอาศัยกาลเวลาที่จะต้องเข้าใจ พิจารณาบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นความจริง

นอกจากคำว่าธรรมแล้ว มีคำว่า “ปรมาตมธรรม” และ “อภิธรรม” คือ เพิ่มภาษาบาลีมาอีกนิดหน่อย ปรมาตม มาจากคำว่า บรม หรือ ปรม (ปะ ระ มะ) กับ อตตะ รวมแล้วเป็น ปรมาตม

เพราะฉะนั้น ปรมาตมธรรม หมายความว่าถึง สภาพธรรมที่มีจริง ๆ แม้ไม่เรียกชื่อสิ่งนั้นก็มิ หรือแม้ว่าจะเปลี่ยนชื่ออะไรก็ตาม สภาพธรรมนั้นก็คงเป็นสภาพธรรมนั้น อย่างภาษาบาลีใช้คำว่า โลกะ ภาษาไทยเราบอกว่า ความติดข้อง ความอยากได้ ความต้องการ ภาษาอังกฤษเรียกอีกคำหนึ่ง ภาษาอื่นก็เปลี่ยนไป แต่เปลี่ยนลักษณะของ

โลกะไม่ได้ จะใช้ภาษาอะไรก็ได้ ไม่เรียกก็ได้ แต่ว่าเปลี่ยนลักษณะของธรรมนั้นไม่ได้ นี่
คือ ปรมัตถธรรม

ปรมัตถธรรม คือ สิ่งที่มีจริง ไม่เรียกชื่อเลยก็ได้ จะใช้ชื่ออะไรก็ได้ จะเปลี่ยนชื่อก็
ได้ แต่เปลี่ยนลักษณะของสภาพธรรมนั้นไม่ได้

เพราะฉะนั้นที่ว่ามี คือ มีปรมัตถธรรม มีธรรมจริง ๆ จะเรียกก็ได้ ไม่เรียกก็ได้ จะ
ไม่บอกว่าเป็นตัวตน ไม่บอกว่าเป็นคน ไม่บอกว่าจะไร แต่ลักษณะของรูป ก็เป็นรูป
ลักษณะของนาม ก็เป็นนาม

สังขารขันธ

อย่างคำว่า “สังขาร” เคยเข้าใจว่าหมายถึงรูปร่างกาย พิจารณาสังขาร เอาคำว่า
สังขาร คำเดียว

เวลานี้ ที่ใช้คำว่า “สังขาร” หมายความว่า ร่ากายกับวิญญาณไข่ม

อันนี้ก็ไม่ตรง เพราะว่าขันธ ๕ มีรูปขันธ ๑ เวทนาขันธ ๑ สัญญาขันธ ๑
สังขารขันธ ๑ วิญญาณขันธ ๑ สังขารกับวิญญาณนี้แยกกัน

เพราะฉะนั้นสังขารไม่ใช่วิญญาณ และสังขารก็ไม่ใช่รูปด้วย เพราะว่าขันธมี ๕
รูปขันธ ทุกอย่างซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ทั้งหมด เสียงก็เป็นรูป กลิ่นก็เป็นรูป ทุกอย่างซึ่งไม่
สามารถรู้อะไรได้เลย เป็นรูปธรรม ซึ่งสมัยนี้ยุคนี้รู้สึกจะใช้คำนี้กันมาก แต่ไม่ตรงตาม
พระพุทธศาสนาเลย ทุกอย่างที่กำลังจะเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ก็บอกว่าเป็นรูปธรรม
กำลังจะเป็นรูปธรรม ไม่ทราบความนิยมทำไมไปเอาคำซึ่งไม่เข้าใจความหมายที่ถูกต้อง
มาใช้

แต่ถ้าถ้าทางธรรมแล้ว รูปธรรม หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่มีจริง ๆ แต่สภาพ
นั้นไม่รู้อะไร ไม่ใช่สภาพรู้ สิ่งใดก็ตามซึ่งมีจริงแต่ไม่ใช่สภาพรู้ สิ่งนั้นเป็นรูปหรือ
รูปธรรม เพราะเหตุว่าเป็นธรรมชนิดหนึ่ง สี เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง พวกนี้เป็น
รูป

เพราะฉะนั้นขันธ ๕ รูปธรรม ได้แก่ สภาพธรรมทุกอย่างซึ่งไม่ใช่สภาพรู้

เวทนาขันธเป็นความรู้สึก คนไทยเราใช้บ่อย คือ เวทนา ออกเสียงว่า เวด-ทะ-นา แล้วเราก็แปลว่าสงสารเหลือเกิน คนนี้ว่าเวทนามาก ก็น่าสงสารมาก แต่ในพระพุทธศาสนา เวทนาเป็นสิ่งที่จริง ๆ แล้วมีกับทุกคนด้วย เพราะเหตุว่าหมายความว่าความรู้สึก ซึ่งความรู้สึก มีความรู้สึกที่เป็นสุขอย่างหนึ่ง ความรู้สึกที่เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง ความรู้สึกเฉย ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์อีกอย่างหนึ่ง

ถ้าเรากล่าวโดยย่อ เป็นเวทนา ๓ แต่ถ้าเราแยกเป็นทางกายกับทางใจ จะเพิ่มโสมนัสเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นสุขใจ แล้วก็โทมนัสเวทนา ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ใจ เรายึดถือความรู้สึก ไม่ว่าจะสุขจะทุกข์ ก็พลอยวุ่นวายเดือดร้อนกังวลว่า เป็นเราทั้งหมด เพราะฉะนั้นก็เป็นขันธหนึ่ง เป็นขันธที่ ๒ เวทนาขันธ

สัญญาขันธ สัญญาที่นี้ก็เป็นภาษาบาลีอีก ถ้าเราเริ่มเข้าใจภาษาบาลีให้ถูกต้อง ทีละเล็กทีละน้อย เราจะฟังพระธรรมเข้าใจขึ้นอีก

สัญญาเป็นสภาพธรรมที่จำ แต่ว่าในภาษาไทยเราต้องมีการเห็น ต้องมีการร่าง ต้องมีการลงชื่อให้จำกันแน่น ๆ แต่จริง ๆ แล้ว ขณะใดก็ตามที่เห็นสิ่งใด จำสิ่งนั้นทันที เพราะฉะนั้นพอเห็นอีกที เราก็จำได้ เพราะสิ่งนี้เคยเห็นแล้ว จำได้ นี่ก็เป็นขันธหนึ่ง เป็นสัญญาขันธ

สำหรับสังขารขันธ ไม่ใช่รูป ได้แก่ โลหะบ้าง โทสะบ้าง สติบ้าง วิริยะบ้าง พวกนี้ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิต เป็นสังขารขันธ ซึ่งไม่ใช่เวทนา ไม่ใช่สัญญา สภาพธรรมอื่นซึ่งเกิดกับจิต ทั้งหมดเป็นสังขารขันธ ส่วนจิตนั้นเป็นวิญญูณขันธ

เพราะฉะนั้นที่บอกว่า พิจารณาสังขาร ความเข้าใจของเราถูกต้องหรือยัง มิฉะนั้นเราก็ใช้คำผิดอีก และเราก็เลยผิดไปตั้งแต่ต้น ถ้าเข้าใจถูกต้องก็เข้าใจถูกต้องตั้งแต่ต้น จิตก็คือจิต ความรู้สึกก็คือความรู้สึก รูปก็คือรูป แยกออกจากกันได้ เป็นแต่ละลักษณะ

เพราะฉะนั้น แม้แต่จะพิจารณาสังขาร ก็ต้องพิจารณาว่า มีความเข้าใจในคำนั้น ถูกต้องหรือยัง

เวทนาขันธ

ไม่มีใครที่ไม่มีเวทนาทั้ง ๕ ทุกคนมี เวลาเด็กร้องไห้ มีเวทนาไหม ต้องมี ขณะนั้นต้องเป็นโณมนัสเวทนา และถ้าร่างกายป่วยเจ็บด้วย สำหรับใครก็ตาม ขณะนั้นเป็นทุกขเวทนา

เพราะฉะนั้นทุกข์กาย ก็คือ ความรู้สึกที่กาย ที่ร่างกายที่ปวด ที่เจ็บ ที่เมื่อย คัน อะไรก็ได้ที่เกี่ยวกับกายทั้งหมด ขณะนั้นเป็นความรู้สึกซึ่งมีจริง ๆ เป็นทุกขเวทนา เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง แต่พระอรหันต์ถึงแม้ท่านจะเจ็บจะปวดสักเท่าใดก็ตาม ไม่มีโณมนัสเวทนา คือไม่มีทุกข์ใจเลย มีแต่เพียงทุกข์กายเท่านั้น

เพราะฉะนั้นเวทนามากก็แยกออก ถ้าใครที่มีสติเกิดเร็ว เวลาทุกขเวทนาเกิด เขาก็รู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งไม่เดือดร้อน แต่คนที่ไม่มีปัญญาหรือสติไม่เกิด พอทุกข์กายเกิดนิดหนึ่ง ความทุกข์ใจมากมายหลายเท่ากว่าทุกข์กาย เป็นห่วงไปถึงว่า อีก ๑๐ วันจะเป็นอย่างไร จะต้องผ่าตัดไหม จะต้องอะไร ๆ บ้างหลายอย่าง จะต้องกินยา อะไรต่าง ๆ พวกนี้

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าทุกข์ใจมากมาย ในพระไตรปิฎกอุปมาไว้ไพเราะมากกว่า สำหรับทุกข์กายไม่มีใครหนีพ้นเลยตราบใดที่มีกาย เมื่อมีตาก็ต้องมีโรคตา ต่อบุไปผ่าตัด ไปรักษา มีหู ก็ต้องมีโรคหู ส่วนหนึ่งส่วนของรูปร่างกาย เป็นทุกข์กายได้ทั้งหมด เหมือนกับถูกยิงด้วยลูกศรดอกที่หนึ่งเวลาที่ทุกข์กายเกิด และเวลาที่ทุกข์กายเกิดแล้วเป็นห่วงกังวล วิตกทุกข์ร้อน เป็นทุกข์ใจ เพราะว่ากายเจ็บแต่กายคิดไม่ได้ แต่ความคิดปรุงแต่งไปสารพัดอย่าง ที่จะเป็นความทุกข์

เพราะฉะนั้นความทุกข์ซึ่งเกิดขึ้น หลังจากทุกข์กายแล้ว อุปมาเหมือนกับลูกศรดอกที่สอง ที่ยิงซ้ำที่แผลเก่า เพราะฉะนั้นความทุกข์จะเพิ่มมากขึ้นอีกสักเท่าไร

เพราะฉะนั้นในชีวิตของเรา แยกได้ ที่ทุกคนคิดว่ากำลังมีทุกข์ หรือมีปัญหาจริง ๆ แล้วเป็นเรื่องของความคิด ทุกข์จริง ๆ ซึ่งทุกคนหนีไม่พ้นเลย ก็เฉพาะทางทุกข์กายอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าสมมติว่าร่างกายแข็งแรงดี ไม่เจ็บ ไม่ป่วย ไม่ทุกข์ ให้ทราบว่

ทุกข์ที่เหลือทั้งหมดเป็นเรื่องของทุกข์ใจ เป็นเรื่องของความคิด เป็นความกังวล ความเดือดร้อนต่าง ๆ

เพราะฉะนั้นเราเอาทุกข์มาทับถมตัวเอง ซึ่งถ้าเราไม่อยากมีทุกข์อันนี้เราก็สามารถจะมีแต่เพียงทุกข์กายได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าตัวตนที่จะไปบังคับอีก แต่ให้ทราบว่า แม้แต่ความรู้สึกก็บังคับไม่ได้ นี่คือ ความหมายของขันธ เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัยแล้วก็ดับสิ้นไป

แต่ว่าเพราะเหตุว่า เรายึดถือสภาพธรรม ๕ อย่างนี้ว่าเป็นเรา เรายึดถืออุปนิสัยตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าว่าเป็นเรา เรายึดถือความรู้สึกไม่ว่าจะสุขจะทุกข์ก็พลอยอุ่นวยเดือดร้อนกังวลว่าเป็นเราทั้งหมด

ปัญญา

ปัญญา คือ ความเข้าใจถูกในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทำไมพุทธศาสนิกชนต้องฟังพระธรรม เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม คือ เรื่องของสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ ให้คนฟังเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้มีความเข้าใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ

ต้องเข้าใจว่าปัญญา คือ ขณะที่กำลังฟังขณะนี้ เข้าใจขึ้นบ้างหรือยังในเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้ายังไม่เข้าใจปัญญาก็ยังไม่เกิด แล้วจะทำอย่างไร ก็ต้องฟังอีก ฟังแล้วก็ต้องคิด และก็ต้องพิจารณาด้วย

เพราะเหตุว่าบางครั้งมีการฟังจริง แต่ไม่ได้คิด ตามที่ได้ฟังเลย ฟังเท่านั้น ใครถามก็อาจจะบางที่ตอบไม่ได้เลยว่ามีเรื่องอะไร แต่ว่าถ้าฟังแล้วพิจารณา เข้าใจขึ้นนิดหนึ่งว่า วันนี้พูดถึงเรื่องสภาพของจิตใจ พูดถึงเรื่องปัญญาซึ่งเป็นสิ่งที่รู้ สิ่งที่กำลังปรากฏ และทุกอย่างไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป

ถ้ามีความเข้าใจเกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย เป็นสังขารขันธ อย่างที่เราเคยพูดว่าขันธ ๕ ได้แก่ รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ ไม่มีตัวเราเลย มีแต่สภาพธรรม ซึ่งแยกไปตามความยึดถือ ตามความติดข้อง

เพราะฉะนั้นสังขารขันธ์ ก็คือความเข้าใจในขณะนี้ จะปรุงแต่งให้มีความเข้าใจ
ขณะต่อไปเพิ่มขึ้น ๆ

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรม หมายความว่า การอบรมเจริญปัญญา ซึ่งยังไม่เกิด
ให้เกิดขึ้น และก็ให้เพิ่มขึ้น ให้มีมากขึ้น และปัญญานั้นไม่ใช่รู้อย่างอื่นเลย รู้สิ่งที่กำลัง
ปรากฏจริง ๆ

เพราะฉะนั้นไม่ต้องไปไหน อยู่ที่นี่ มีธรรมกำลังปรากฏ แล้วมีความเข้าใจในสิ่งที่
กำลังปรากฏหรือยัง ถ้าไม่มีความเข้าใจก็เริ่มฟัง เริ่มพิจารณา แล้วไม่ต้องทำอะไรเลย
เพราะเหตุว่าสภาพธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เมื่อมีความเข้าใจแล้วก็จะมีการระลึก
สิ่งที่กำลังปรากฏ และก็พิจารณาจนกระทั่งมีความเข้าใจถูกต้องเพิ่มขึ้น

นี่คือจรรณากถา ซึ่งมีในพระไตรปิฎก การอบรมเจริญปัญญาต้องเป็นเรื่อง
ยาว ต้องเป็นเรื่องนาน ต้องเป็นเรื่องละเอียด เพราะเหตุว่าเป็นปัญญาที่รู้สิ่งที่มีจริง ๆ ที่
กำลังปรากฏในขณะนี้ ตามที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้ว

พระองค์ตรัสรู้ว่า สภาพธรรมขณะนี้กำลังเกิดดับ ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ
ซึ่งเป็นพระสาวกรูปแรกก็ได้รู้ตามความเป็นจริง ในขณะที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจบลง
ว่า สภาพธรรมขณะนี้เกิด แล้วดับจริง ๆ ขณะนั้นจะเป็นหนทางที่จะทำให้รู้แจ้ง
อริยสัจธรรมได้ แต่ถ้าไม่ใช่ปัญญาอย่างนี้ ก็เป็นตัวตนซึ่งไปทำ โดยการที่ไม่ฟังพระธรรม
ให้เข้าใจว่า การตรัสรู้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงนั้น และให้บุคคลทั้งหลายได้อบรม
เจริญปัญญาตาม ก็คือ รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ

โลก

ถ้าขณะที่ความเข้าใจเกิดขึ้น แม้แต่ฟังเรื่องโลกและก็รู้ว่าโลกที่เราเคยเข้าใจว่า
กว้างใหญ่ แท้ที่จริงแล้วก็เป็นผงละเอียด ๆ ซึ่งเกิดดับ แต่ว่าเกิดรวมกันติดกันเป็นก้อน
ใหญ่ จนกระทั่งทำให้เราเรียกสิ่งนั้นว่า “โลก” แต่ความจริงโลกทุกขณะจิต ก็แตกย่อย
และโลกก็ไม่ใช่มีแต่โอกาสโลก คือ โลกที่เป็นที่อยู่อาศัย แต่โลกยังมีความหมายที่ว่า ทุก
อย่างที่เกิดขึ้น และดับไป เป็นโลกทั้งหมด

เพราะฉะนั้นกำลังเห็นในขณะนี้ ก็เป็นโลก กำลังได้ยินขณะนี้ ก็เป็นโลก กำลังคิดนึกในขณะนี้ ก็เป็นโลก เพราะถ้าไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีโลกใด ๆ ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นย่อโลกใหญ่ แยกมา เป็นโลกเล็กๆ แต่ละใบ คือ โลกของแต่ละคนจริง ๆ นี่คือความหมายของโลก เพราะเหตุที่เราคิดว่า โลกนี้มีคนเยอะ แต่ตามความเป็นจริงแล้วก็คือ เห็น มีแน่ ๆ ขณะนี้เป็นโลกหนึ่ง หลังจากเห็นแล้วยังมีความคิดในสิ่งที่เห็นอีก นั่นก็เป็นโลกทางใจ เพราะเหตุว่าที่จะห้ามว่าเห็นแล้ว ไม่ให้คิดถึงสิ่งที่เห็น เป็นไปไม่ได้ แต่เราไม่รู้ตัวว่าแท้ที่จริงแล้ว ทันทีที่เห็นเรามีความคิด โลกของความคิดนี้เกิดต่อทันที

เพราะฉะนั้นการฟังธรรม ขอให้ทราบว่ามีโอกาสฟังเมื่อไร ฟังเมื่อนั้น มีโอกาสอ่านเมื่อไร อ่านเมื่อนั้น แล้วเราจะมี ความเข้าใจว่า มีอีกมากมายเหลือเกินที่เราจะต้องค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แม้แต่เพียงนิดหน่อย แต่ว่าเข้าใจถูก ดีกว่าเราฟังเยอะ แต่ว่าเราเข้าใจผิด ๆ หรือว่าไม่เข้าใจจริง ๆ เลย

เพราะฉะนั้นสักคำหนึ่งที่เราเข้าใจก็มานั่งคิดว่า โลกจริง ๆ นั่น นั่นคือ เดียวนี้ขณะนี้ นี่คือโลก และโลกของแต่ละคน ก็คือ เห็นขณะใด ก็เป็นโลกขณะนั้น ได้ยินขณะใด ก็เป็นโลกขณะนั้น

เพราะฉะนั้นจริง ๆ แล้ว ทุกคนอยู่คนเดียวในโลกกับความคิดนึกของเราเอง ของโลกใบนี้เอง แล้วแต่โลกใบนี้จะคิดนึกเรื่องอะไร

เป็นของจริงที่ลึกลับ คือ เรามองเห็นโลก เห็นคนโน้นเห็นคนนี้ เห็นเป็นตัวตน เห็นเป็นวัตถุ เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา แต่ว่าตามความเป็นจริง ลึกลงไปกว่านั้น สำหรับผู้ที่ตรัสรู้ความจริง สามารถที่จะแยกสภาพธรรมออกเป็นแต่ละส่วนจริง ๆ โดยละเอียดจนกระทั่งหาความเป็นตัวตน เป็นสัตว์บุคคลไม่ได้เลย แยกสภาพธรรมแต่ละอย่างออกเป็นแต่ละลักษณะ แต่ละทาง

การที่จะหมดกิเลสได้ไม่ใช่ไปทำสมาธิแล้วไม่รู้อะไร แต่มีความเข้าใจในสิ่งที่กำลังปรากฏเพิ่มขึ้น จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งความจริงของสิ่งที่เป็นอย่างจริง ๆ ในขณะนี้ คือ กำลังเกิดขึ้นและดับไป

ฟังดูเหมือนกับเป็นความคิดนึก เรื่องการเกิดดับ เรื่องโลก เรื่องต่าง ๆ แต่สภาพธรรมจริง ๆ เป็นอย่างนั้น จนกว่าเมื่อไรจะไม่ใช่เป็นเพียงความคิดนึก แต่เป็นความจริงจริง ๆ ก็จะต้องรู้ว่าเป็นพระปัญญาคุณ

อุเบกขาบารมี

อุเบกขาบารมี ถ้าไม่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็ยากที่จะไม่หวั่นไหวไปด้วยความรัก ความชัง และกิเลสใจจะไม่สงบ เพราะเหตุว่าย่อมกระทบกระทั่งกับอารมณ์ภายนอก และเกิดความเศร้าโศกเสียใจ ความหม่นหมองใจต่าง ๆ แล้วแต่อารมณ์ที่ปรากฏนั้นจะเป็นอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

เพราะฉะนั้นถ้าไม่สามารถที่จะถือกุศลสงเคราะห์บุคคลอื่น ซึ่งเป็นเมตตาหรือกรุณา ในขณะที่ต้องระวังสภาพของจิตไม่ให้เศร้าหมอง เพราะเหตุว่าความเศร้าหมองของจิตเป็นอกุศล ขณะนั้นขาดอุเบกขาบารมี

ในวันหนึ่ง ๆ ถ้าสังเกตสภาพของจิตโดยละเอียด คือ สติที่ระลึกได้ จะรู้ว่าขณะนั้นจิตเศร้าหมองหรือไม่ ด้วยความรัก หรือด้วยความชัง ถ้าเป็นวงษ์ญาติ มิตรสหายที่รักที่พอใจ ในขณะนั้นไม่ใช่อุเบกขา เกิดความรักเกิดความสุขขึ้น ถ้าเห็นบุคคลซึ่งไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจ แล้วไม่ระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้น ก็จะไม่รู้ว่าในขณะนั้นมีสภาพของความชังความไม่พอใจเกิดขึ้นแล้ว ปรากฏแล้ว หรือว่าในขณะที่มีความทุกข์เกิดขึ้น ก็ให้ทราบทั่ว ๆ ไปว่า ทุกข์นั้นต้องเนื่องมาจากความรักและความชังอย่างหนึ่งอย่างใดเสมอ

เพราะฉะนั้นผู้ที่จะไม่ทุกข์ได้ คือ ผู้ที่ไม่หวั่นไหวไป ด้วยความรัก ด้วยความชังในบุคคลต่าง ๆ ในวัตถุต่าง ๆ นั้นเป็นการอบรมเจริญอุเบกขาบารมี

ดังที่ได้เคยเรียนให้ทราบแล้วครั้งหนึ่งถึงเรื่องคนฆ่างู บางท่านก็เข้าใจว่า ท่านเป็นมีความเมตตา กรุณา สงสาร งูที่ถูกฆ่าเหลือเกิน แต่ว่าจิตในขณะนั้น หวั่นไหวแล้วด้วยความชังในคนที่ฆ่า มีคำพูดที่แสดงว่า คนนั้นใจร้าย หรือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรกระทำสิ่ง

นั่นเลย แต่ขอให้ระลึกไว้ ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้นว่า จิตที่มีต่อคนส่วนใหญ่นั้นเป็นอย่างไร ถ้าเป็นเมตตาไม่ได้ เป็นอุเบกขา คือ ไม่หวั่นไหว ทุกคนยอมเป็นไปตามกรรมของตน ถ้ามีเมตตาก็น่าสงสารคนที่กระทำอกุศลกรรม เพราะเหตุว่าเขายอมได้รับผลของอกุศลกรรม และท่านก็จะไม่เดือดร้อนใจ ไม่ใช่วาจาที่ไม่สมควร หรือวาจาที่รุนแรงกับบุคคลนั้น เพราะเหตุว่าขณะนั้นมีเมตตา รู้ว่าบุคคลนั้นยอมจะได้รับอกุศลกรรมนั้น

เพราะฉะนั้นก็อาจจะเกิดกุศลจิตที่เป็นเมตตาต่อบุคคลนั้นก็ได้ หรือว่าอุเบกขาต่อบุคคลนั้นก็ได้

เพราะฉะนั้นในชีวิตประจำวัน อย่าเห็นอกุศลเป็นกุศล อย่าเข้าใจว่าอกุศลกรรมนั้นดี ที่จะต้องใช้คำที่รุนแรงกับผู้ที่ประกอบอกุศลกรรม เพราะเหตุว่าไม่มีความจำเป็นเลย ที่จิตจะหวั่นไหวไปอย่างนั้น เพราะจิตที่หวั่นไหวไปนั้น เป็นอกุศลแล้ว

เพราะฉะนั้นถ้าอบรมเจริญปัญญา สามารถที่จะรู้ลักษณะความคงที่ของจิตที่ไม่หวั่นไหวด้วยความรักความซึ้ง ก็ย่อมจะเจริญกุศลที่เป็นอุเบกขาบารมีได้มากขึ้น

การฟังธรรมด้วยความมั่นคง

การฟังธรรม เราก็ทราบว่า การศึกษาธรรมหรือการฟังธรรมโดยผิวเผิน โดยไม่รอบคอบ บุคคลนั้นก็จะไม่ได้รับความถูกต้องในธรรมเลย แต่จะมีความเข้าใจผิด มีการปฏิบัติผิด สิ่งที่ทำอยู่ไม่ตรงตามที่ได้ทรงแสดงไว้

เพราะฉะนั้นเรื่องของธรรมเป็นเรื่องที่ต้องทราบว่า ที่ทรงแสดงพระธรรมไว้ทั้งหมด เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่ใคร่จะศึกษา ใครที่จะเกิดปัญญารู้ความจริงของสภาพธรรม และต้องเป็นผู้ที่เข้าใจจริง ๆ ว่า พระธรรมทั้งหมด แสดงด้วยพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้นถ้ามีความเห็นถูกต้องจริง ๆ ก็คือว่า ไม่ใช่ไปพยายามรู้ เหมือน หรือรู้เท่า ตามที่มีข้อความกล่าวไว้ แต่รู้ว่า ความจริงเป็นอย่างไร ทรงแสดงอย่างนั้น และข้อสำคัญก็คือว่า เพื่อการละ ไม่ใช่เพื่อการติดข้อง ไม่ใช่เพื่อการต้องการที่จะเป็นพระ

อริยบุคคล โดยที่ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง แต่ก็ต้องการที่จะเป็นพระอริยบุคคล เพราะเข้าใจผิดคิดว่า เป็นได้ ทำได้ นี่ก็ประการหนึ่ง

และอีกประการหนึ่งก็คือว่า เรื่องของการที่จะให้คนอื่นได้ฟังธรรม ก็ต้องพิจารณาด้วยว่า คนนั้นพร้อมหรือไม่ ถ้าเขาไม่พร้อม ก็ไม่มีประโยชน์เลย คำพูดดีก็เป็นคำพูดที่ไม่ดี น่าเบื่อ อย่างบางคนว่า ไม่เห็นได้ยินอะไรนอกจากนามธรรมกับรูปธรรม ได้ยินมาตั้ง ๒๐ ปี ๓๐ ปี ก็พูดเรื่องเก่า ซ้ำไปซ้ำมา

บางคนก็เข้าใจอย่างนั้น แต่แทนที่จะคิดว่า แล้วฟังมาอย่างนั้น แล้วรู้สภาพความจริงของสภาพธรรมหรือยัง คือ ไม่คิดเรื่องที่จะเข้าใจจริง ๆ แต่คิดว่าต้องการอะไรอีก ต้องการจะฟังอะไรอีก แต่ไม่ใช่ต้องการที่จะเข้าใจแม้เพียงคำ สองคำ สามคำ สิบคำ ให้เข้าใจจริง ๆ เพิ่มขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะเข้าใจข้อความในพระไตรปิฎกทั้งอรรถและพยัญชนะได้

นี่ก็เป็นสิ่งที่แต่ละคนสะสมมาไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของเรา ที่จะทราบตามความเป็นจริงว่า ผู้ที่มีพระมหากรุณาคุณมากสูงสุดถึงความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพระบารมี ทรงอนุเคราะห์บุคคล ซึ่งแม้ว่าจะอยู่แสนไกล แต่ถ้าเขาสามารถที่จะเข้าใจธรรมได้ก็เสด็จไปโปรด แม้เพียงบุคคลเดียว ก็ทรงมีพระมหากรุณาอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นความคิดความหวังดีของเราเทียบกันไม่ได้ ทั้งปัญญา ทั้งความบริสุทธิ์ และทั้งความกรุณา แต่เราก็ทำเท่าที่เราจะทำได้ โดยที่ว่าเป็นทุกข์ เพราะเหตุว่า ถ้าจะพิจารณาการสะสมของคนแล้ว จะเห็นได้ว่าคนที่สะสมมาเพียงกุศลจิตขั้นทาน ชั้นศีล มีมาก แต่ที่จะสะสมมา ที่จะฟังพระธรรมซึ่งหายาก ที่จะได้ยินได้ฟังในชาติที่เกิดเป็นมนุษย์ และอยู่ในประเทศ หรือในที่ที่สามารถจะได้ยินได้ฟังธรรมได้ นี่ไม่ใช่เรื่องสำหรับทุกคน เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าจะอยู่ในที่ ๆ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับ คนที่ไม่ได้สะสมมา ก็ไม่ไปเฝ้า ไม่ฟังธรรมในครั้งอดีต แล้วในปัจจุบันจะมีมากสักแค่ไหน

เพราะฉะนั้นก็เป็นผู้ที่ฟังพระธรรมด้วยความมั่นคงที่จะเข้าใจจริง ๆ และก็มีความเป็นมิตรกับบุคคลอื่นพร้อมที่จะเกื้อกูลเมื่อถึงกาลที่จะกระทำได้ แต่ถ้าไม่ถึงกาลนั้น ก็ทำอะไรไม่ได้

โลกมีได้ด้วยอวิชชา

ก่อนการตรัสรู้นั้น โลกมี มีด้วยอวิชชา เพราะแม้สภาพธรรมปรากฏแต่ก็ไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะจริง ๆ ของสภาพธรรมนั้น ๆ ได้ และเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงประกาศพระอริยสัจธรรม ความสว่าง ด้วยปัญญา คือ การที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม ก็เกิดขึ้นในโลก แต่ก็เฉพาะในพุทธบริษัท ตามข้อความในปรমัตตโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ซึ่งอุปมาว่า

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนพระจันทร์เพ็ญ พระธรรมเปรียบเหมือนกลุ่มรัศมีของพระจันทร์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกที่เอบอ้อมด้วยรัศมีของพระจันทร์เพ็ญที่ทำให้เกิดขึ้น

ก่อนจะมีพระจันทร์ โลกมี แต่เมื่อมีพระจันทร์คือพระพุทธเจ้า ซึ่งเปรียบเหมือนพระจันทร์ พระธรรมเปรียบเหมือนกลุ่มรัศมีของพระจันทร์ และพระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกที่เอบอ้อมด้วยรัศมีของพระจันทร์ที่ทำให้เกิดขึ้น

ไม่ใช่โลกทั้งโลก แต่เฉพาะโลก แต่ละบุคคล คือ บุคคลใดที่ฟัง พิจารณา เข้าใจ อบรมเจริญปัญญา รู้แจ้งอริยสัจธรรม บุคคลนั้นก็เหมือนโลกที่เอบอ้อมด้วยรัศมีของพระจันทร์เพ็ญที่ทำให้เกิดขึ้น บุคคลผู้นั้นก็จะสามารถขจัดความมืดออกได้

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนดวงอาทิตย์ทอแสงอ่อน ๆ พระธรรมดังกล่าวเปรียบเหมือนข่ายรัศมีของดวงอาทิตย์นั้น พระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกที่ดวงอาทิตย์นั้นกำจัดมืดแล้ว

บางครั้ง ก็เปรียบพระผู้มีพระภาคเจ้าเหมือนพระจันทร์ บางครั้งก็เปรียบเหมือนพระอาทิตย์ ซึ่งความหมายก็คือ ความสว่าง การรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงนั่นเอง

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนคนเผาป่า ป่า คือ กิเลส พระธรรมเปรียบเหมือนไฟ เครื่องเผาป่า พระสงฆ์ที่เป็นบุญเขตเพราะเผากิเลสได้แล้ว เปรียบเหมือนภูมิภาคที่เป็นเขตนาเพราะเผาป่าเสียแล้ว

ถ้าจะพิจารณาตามไป ก็จะเห็นความจริงว่า ทุกคนที่ยังมีกิเลส แต่ก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ ถ้าไม่มีพระธรรมซึ่งเป็นเครื่องเผาป่า คือกิเลสนั้น

เพราะฉะนั้นก็มีข้ออุปมาหลายอย่างที่เป็นพระคุณต่าง ๆ ของพระรัตนตรัย

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนเมฆฝนใหญ่ พระธรรมเปรียบเหมือนน้ำฝน พระสงฆ์ผู้ระงับละอองกิเลสเปรียบเหมือนชนบทที่ระงับละอองฝุ่นเพราะฝนตก

ฝุ่นเยอะมาก จะระงับไปได้ก็เพราะฝนที่เกิดจากเมฆใหญ่ เพราะฉะนั้นกิเลสคือฝุ่น ของแต่ละคนที่ยังไม่ได้ระงับ วันหนึ่งก็ฟุ้งไปต่าง ๆ นานา แล้วแต่ว่าจะเป็นประเภทไหน

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนสารีที่ดี พระธรรมเปรียบเหมือนอุบายฝึกม้า อาชาไนย พระสงฆ์เปรียบเหมือนฝูงม้าอาชาไนยที่ฝึกมาดีแล้ว

ผู้ที่ได้ศึกษาพระธรรมน้อมประพฤติปฏิบัติธรรม กาย วาจา ใจของผู้นั้นก็สงบจากกิเลสขึ้น ซึ่งผู้นั้นก็รู้สึกตัวว่า เป็นผู้ฝึกแล้ว แต่ว่าฝึกโดยใคร ฝึกโดยพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสำหรับฝึกตนจริง ๆ

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนศัลยแพทย์เพราะทรงถอนลูกศรคือทมิฬได้หมด พระธรรมเปรียบเหมือนอุบายที่ถอนลูกศรออกได้ พระสงฆ์ผู้ถอนลูกศรคือทมิฬออกแล้ว เปรียบเหมือนชนที่ถูกถอนลูกศรออกแล้ว

การฟังพระธรรม จะพิจารณาเข้าใจสภาพของตนเอง ซึ่งกำลังมีลูกศรเสียบเป็นทุกข์มากเพราะอวิชชา เพราะอกุศลทั้งหลาย เช่น โลภะ โทสะ โมหะ และอกุศลอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นขณะใด เป็นทุกข์ขณะนั้น เหมือนถูกเสียบด้วยลูกศร

เพราะฉะนั้นการที่จะถอนลูกศร คือ ทมิฬ ก็จะต้องอาศัยพระธรรม เป็นทางที่จะถอนลูกศร และพระสงฆ์ผู้ถอนลูกศรคือทมิฬออกแล้ว เปรียบเหมือนชนที่ถูกถอนลูกศรออกแล้ว

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนแพทย์ผู้ฉลาด เพราะทรงสามารถกำจัดพยาธิคือกิเลสพร้อมทั้งอนุสัยออกได้ พระธรรมเปรียบเหมือนเภสัช ยาที่ทรงปรุงถูกต้องแล้ว พระสงฆ์ผู้มีพยาธิคือกิเลสและอนุสัยอันระงับแล้ว เปรียบเหมือนหมู่ชนที่พยาธิระงับแล้ว เพราะใช้ยา

กำลังป่วยไข้กันอยู่ แต่ว่าเดินเหินได้ตามปกติเพราะเป็นโรคใจ ไม่ใช่โรคทางกาย และยาที่จะรักษาโรคทุกโรคของใจ ก็ต้องเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดง และผู้นั้นศึกษาเข้าใจ สามารถที่จะรักษาจิตใจของตนเองได้

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ชี้ทาง พระธรรมเปรียบเหมือนทางดีหรือพื้นที่ที่ปลอดภัย พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้ที่เดินทางถึงที่ปลอดภัย

ขณะนี้ทุกคนมีอันตรายรอบข้าง อาจจะคิดว่าเป็นอันตรายจากโจร จากผู้ร้าย จากคนที่ไม่หวังดี แต่บุคคลเหล่านั้นไม่สามารถจะทำร้ายใจของท่านได้ อย่างมากที่สุดที่จะทำร้ายได้ คือ ทำร้ายกาย ทำร้ายทรัพย์สมบัติ แต่สำหรับจิตใจนั้นต้องเป็นกิเลสของท่านเอง

เพราะฉะนั้นทุกคนกำลังอยู่ในที่ที่ไม่ปลอดภัย แล้วแต่ว่าขณะใดกิเลสจะเกิดขึ้น ทำร้ายเมื่อไร ขณะนั้นก็จะเห็นได้ว่าที่ที่อยู่ไม่ปลอดภัยเลย

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนนายเรือที่ดี พระธรรมเปรียบเหมือนเรือ พระสงฆ์เปรียบเหมือนชนผู้เดินทางถึงฝั่ง

ขณะนี้ก็เหมือนว่ากำลังอยู่ในหนทางที่จะไปสู่ฝั่งแล้ว แต่ว่าจะถึงเมื่อไร สำหรับผู้ที่ศึกษาแล้วก็มีใจความเข้าใจ แล้วก็กำลังค่อย ๆ เดินทางไปถึงฝั่ง แต่ว่าจะต้องขึ้นเรือที่มีทิศทางที่ดี คือ พระธรรม

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนป่าหิมพานต์ พระธรรมเปรียบเหมือนโอศถาที่เกิดขึ้นที่ป่าหิมพานต์นั้น พระสงฆ์เปรียบเหมือนชนผู้ไม่มีโรคเพราะใช้ยา

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ประทานทรัพย์ พระธรรมเปรียบเหมือนทรัพย์ พระสงฆ์ผู้ได้อริยทรัพย์มาโดยชอบ เปรียบเหมือนชนผู้ได้ทรัพย์ตามที่ประสงค์

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ชี้ชุมทรัพย์ พระธรรมเปรียบเหมือนชุมทรัพย์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนชนผู้ได้ชุมทรัพย์

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าผู้เป็นวีรบุรุษเปรียบเหมือนผู้ประทานความไม่มีภัย พระธรรมเปรียบเหมือนไม่มีภัย พระสงฆ์ผู้ล่องภัยทุกอย่าง เปรียบเหมือนชนผู้ถึงความไม่มีภัย

ถ้าท่านผู้กำลังมีทุกข์โศก

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ปลดปล่อย พระธรรมเปรียบเหมือนการปลดปล่อย พระสงฆ์เปรียบเหมือนชนผู้ถูกปลดปล่อย

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนมิตรดี พระธรรมเปรียบเหมือนคำสอน ที่เป็นहितประโยชน์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนชนที่ประสบประโยชน์ตน เพราะประกอบहितประโยชน์

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนบ่อเกิดทรัพย์ พระธรรมเปรียบเหมือนทรัพย์ที่เป็นสาระ พระสงฆ์เปรียบเหมือนชนผู้ใช้ทรัพย์ที่เป็นสาระ

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ทรงสงสนานพระราชกุมาร พระธรรมเปรียบเหมือนน้ำที่ส่นานตลอดพระเศียร พระสงฆ์ผู้สงสนานดีแล้วด้วยน้ำคือพระสัทธรรม เปรียบเหมือนหมู่พระราชกุมารที่สงสนานดีแล้ว

ถ้ามีความสกปรกเพราะกิเลสก็ต้องชำระร่างกาย แล้วก็สิ่งที่จะชำระร่างกายให้สะอาดก็คือน้ำ เพราะฉะนั้นก็ต้องชำระร่างกายด้วยน้ำกันไปเรื่อย ๆ

ท่านที่ชอบเครื่องตกแต่งก็มีคำอุปมาว่า

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนช่างผู้ทำเครื่องประดับ พระธรรมเปรียบเหมือนเครื่องประดับ พระสงฆ์ผู้ประดับด้วยพระสัทธรรม เปรียบเหมือนพระราชโอรสผู้ทรงประดับแล้ว

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนต้นจันทน์ พระธรรมเปรียบเหมือนกลิ่นอันเกิดจากต้นจันทน์นั้น พระสงฆ์ผู้ระงับความเร่าร้อนได้สิ้นเชิงเพราะพระสัทธรรม เปรียบเหมือนชนผู้ระงับความร้อนเพราะใช้จันทน์

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนบิดาผู้มอบมรดกธรรม พระธรรมเปรียบเหมือนมรดก พระสงฆ์ผู้สืบทอดคือพระสัทธรรม เปรียบเหมือนพวกบุตรผู้สืบทอด

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนดอกประทุมที่บาน พระธรรมเปรียบเหมือนน้ำที่เกิดจากดอกประทุมที่บานนั้น พระสงฆ์เปรียบเหมือนหมู่ภุมมที่ดูดกินน้ำนั้น

ที่กล่าวถึงพระรัตนตรัย เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงโลกที่มีดี เมื่อไม่ได้ศึกษาพระธรรม เพราะเหตุว่าไม่สามารถที่จะเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ แม้ในครั้งพุทธกาล โลกก็สว่างเฉพาะพุทธบริษัทที่ได้ฟังพระธรรม และถือบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งลักษณะของ สภาพธรรมและอริยสัจธรรม

การพิจารณากิเลสตนเอง

สำหรับผู้ที่มีกิเลสมาก เป็นผู้ที่ยาก ไม่เคยเห็นกิเลสของตนเองเลย เห็นแต่กิเลสของคนอื่นหมด แต่ว่ากิเลสของตนเองมีอะไรบ้างไม่เคยที่จะนึกถึง ไม่เคยที่จะบอกคนอื่น หรือว่าจะกล่าวกับคนอื่น ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ต้องตั้งต้นตั้งแต่การฟังพระธรรม พิจารณาให้เห็นโทษของอกุศล และมีความเพียรเกิดขึ้นที่จะระลึบทบทวนอกุศลของตนเองก่อนนอน

นี้สำหรับผู้ที่เกิดเป็นผู้ที่ยากแล้วก็มีกิเลสมาก แต่สำหรับท่านที่เป็นผู้เข้าใจหนทางข้อประพฤติปฏิบัติแล้ว จะสังเกตได้ว่าไม่ต้องรอรออย่างนั้น ขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏ ไม่ว่าอกุศลประเภทใดจะเกิด สติก็สามารถที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นได้ทันที นั่นก็เป็นปัญญาอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเข้าใจหนทางที่รู้ลักษณะของสภาพธรรม แล้วศึกษาลักษณะสภาพธรรม

เพราะฉะนั้นแต่ละท่านก็พิจารณาตนเองหลังจากที่ได้ฟังพระสูตรนั้นแล้ว ท่านพิจารณาบ้างหรือเปล่าหรือว่าวันละสามครั้ง หรือว่าเพียงวันละสองครั้ง หรือว่าหลายวันครั้งหนึ่ง แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมสติปัฏฐานก็ไม่ต้องห่วง เพราะเหตุว่าท่านเข้าใจแล้วว่า ทันทีที่อกุศลจิตเกิด ไม่ต้องรอนจนกระทั่งถึงเวลาที่จะพิจารณา แต่เมื่ออกุศลจิตเกิด สติสัมปชัญญะสามารถระลึกได้ทันทีในขณะนั้น นั่นก็เป็นการเริ่มต้น เป็นการอบรมสติปัฏฐาน แม้ว่าขณะนั้นจะไม่ว่าเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เพียงรู้

ลักษณะสภาพอกุศลด้วยสติสัมปชัญญะในขณะนั้นตามความเป็นจริง ขณะนั้นก็เป็นสติสัมปชัญญะขั้นหนึ่ง ตามข้อความในพระสูตรที่ว่า

หากพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีอกุศลนั้น ๆ จริง ก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลกรรมอันชั่วช้านั้นเสีย หากพิจารณาอยู่ รู้อย่างนี้ว่า เราไม่เป็นผู้มีอกุศลนั้น ๆ ภาวนานั้นพึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืนในกุศลกรรมทั้งหลาย

ก็คือศึกษาลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกตินั่นเอง ก็แล้วแต่ว่าในวันหนึ่ง ๆ สติสัมปชัญญะขั้นใดจะเกิด ขั้นที่เพียรระลึกว่า วันนั้นมีอกุศลอย่างนั้น ๆ ที่ได้กระทำไปแล้วระลึกได้ หรือว่าในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใด สติก็ระลึกได้ทันที

โสภณสาธารณเจตสิก

โสภณสาธารณเจตสิก เป็นเจตสิกที่เกิดกับโสภณจิต คือ จิตที่ดีงาม มีจำนวนทั้งหมด ๑๙ ดวง จะเห็นได้ว่าที่กุศลจิตโสภณจิตจะเกิดขึ้นแต่ละครั้ง ต้องอาศัยโสภณเจตสิก จำนวนมากทีเดียวเกิดร่วมกัน มิฉะนั้นแล้วไม่สามารถที่จะรู้กำลังของอกุศลจิตได้ในวันหนึ่ง ๆ

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง ขอกล่าวถึงเป็นการทบทวนโดยชื่อก่อน

๑. ศรัทธาเจตสิก ๒. สติเจตสิก ๓. หิริเจตสิก ๔. โอตตัปปเจตสิก

๕. อโลภเจตสิก ๖. อโทสเจตสิก ๗. ตัตตมัมมัตตตาเจตสิก

๘. กายปัสสัทธิเจตสิก ๙. จิตตปัสสัทธิเจตสิก

๑๐. กายลหุตาเจตสิก ๑๑. จิตตลหุตาเจตสิก

๑๒. กายมธุตาเจตสิก ๑๓. จิตตมธุตาเจตสิก

๑๔. กายกัมมัณฺญตาเจตสิก ๑๕. จิตตกัมมัณฺญตาเจตสิก

๑๖. กายปาคุณฺญตาเจตสิก ๑๗. จิตตปาคุณฺญตาเจตสิก

๑๘. กายชุกตาเจตสิก ๑๙. จิตตชุกตาเจตสิก

หลายท่านอาจบอกว่าไม่รู้จักหลายเจตสิก แต่ว่าขณะใดที่กุศลจิตเกิด จะครบทั้ง ๑๙ เจตสิก ที่เป็นโสภณสาธารณเจตสิก เป็นจิตของทุกท่าน แต่ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง ก็ย่อมไม่มีใครสามารถที่จะพิจารณารู้ความเป็นโสภณธรรมของเจตสิกเหล่านี้เลย เพราะไม่คุ้นหู แล้วก็ไม่สังเกต ไม่ได้พิจารณาลักษณะสภาพของโสภณสาธารณเจตสิกเหล่านั้น แต่ว่าให้ทราบได้ ถึงแม้ว่ายังจะไม่ได้กล่าวถึงทั้ง ๑๙ เจตสิกที่เป็นโสภณสาธารณะ แต่ให้ทราบว่าทุกขณะที่กุศลจิตเกิด แม้ในขณะนี้เอง ก็มีโสภณสาธารณเจตสิกเกิด ทั้ง ๑๙ ดวง

อโทสเจตสิก

โสภณสาธารณเจตสิกที่จะขอกล่าวถึงต่อไป ก็คือ อโทสเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เพราะฉะนั้นถ้าจะกล่าวถึงลักษณะของโทสะ ก็จะทำให้เข้าใจลักษณะของอโทสเจตสิก ซึ่งตรงกันข้ามได้ เพราะเหตุว่าการที่จะละคลายโทสะก็จะต้องรู้ว่าโทสะมีลักษณะอย่างไร และเกิดขึ้นขณะไหน มีอะไรเป็นอารมณ์ ถ้าไม่รู้ธรรมที่ต้องการจะละ จะละได้อย่างไร แต่เมื่อต้องการจะละธรรมใดที่เป็นอกุศล ก็ต้องรู้จักสภาพของอกุศลธรรมนั้นให้ละเอียดขึ้น เพื่อที่จะได้รู้ว่าเป็นสภาพที่เป็นอกุศลธรรม นำรังเกียจ

เพราะฉะนั้นก่อนอื่นก็ต้องทราบว่า โทสะ ไม่ใช่ในขณะที่โกรธ หรือไม่พอใจเท่านั้น พอได้ยินคำว่า “โทสะ” ทุกคนก็คิดถึงความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจ หรือความโกรธ แต่ให้ทราบว่า ในขณะที่รู้สึกไม่สบายใจ เป็นโทมนัสเวทนา เวทนาความรู้สึก

“ทุกข์” “โทมนัส” ไม่ดี ไม่สบายใจ ขณะนั้นต้องมีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง

เพราะฉะนั้นลักษณะอาการของโทสเจตสิก ก็ไม่ใช่แต่เฉพาะในขณะที่รู้สึกขุ่นเคืองใจ หรือไม่พอใจเท่านั้น แต่ให้ทราบว่า ในขณะที่กลัว ในขณะที่ตกใจ ในขณะที่กังวลใจ ในขณะที่โศกเศร้า ในขณะที่เสียใจ เดือดร้อนใจ น้อยใจ เบื่อ ทำอถอย หงุดหงิด รำคาญ กลุ้มใจ วิตกกังวล หดหู่ หรือแม้แต่คิดมาก ขณะนั้นลองพิจารณาดูว่าความรู้สึก ดี หรือไม่ดี เพราะว่าส่วนใหญ่จะบอกว่าคิดมากไปเป็นทุกข์เสียแล้ว เพราะ

คิดมากเกินไป ก็แสดงให้เห็นว่า เรื่องที่คิดในขณะนั้นต้องเป็นเรื่องที่ทำให้จิตใจไม่สบาย เพราะฉะนั้น นั่นก็เป็นลักษณะของโทสะ

สรุปได้ว่า ขณะใดที่รู้อารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ เช่น เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจทางตา หรือว่าได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจทางหู ได้กลิ่นที่ไม่น่าพอใจ ลิ้มรสที่ไม่น่าพอใจ กระทบสัมผัส สิ่งที่ไม่น่าพอใจ ทุกขณะนั้นเป็นโทสมูลจิต มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย แล้วก็ไม่ว่าจะเป็นที่จะต้องโกรธ หรือว่าไม่พอใจ ชวนเคืองใจเฉพาะในสัตว์บุคคลเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ๆ ก็ตาม ถ้าในวันหนึ่ง ๆ เป็นผู้ที่ละเอียด จะสังเกตลักษณะของความไม่พอใจแม้เพียงเล็กน้อยได้ เช่น ทุกคนก็ต้องบริโภคอาหารเป็นประจำ ขณะที่เห็นผักหรือเห็นผลไม้เสีย ขณะนั้นเป็นอย่างไร เป็นอกุศลจิตใหม่ ชอบ หรือไม่ชอบ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เพียงแต่เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เป็นผักหรือเป็นผลไม้ที่ไม่น่ารับประทาน เท่านั้นความรู้สึกเป็นอย่างไร จิตในขณะนั้นเป็นอกุศลประเภทไหน ก็ต้องเป็นโทสมูลจิต มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ้าเป็นอย่างนี้ลองคิดดู จะดับโทสะ ดับง่าย หรือดับยาก เพียงทันทีที่เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ แม้แต่เพียงผลไม้เสียชนิดเดียว โทสเจตสิกก็เกิดกับอกุศลจิตนั้น ทำให้เป็นโทสมูลจิต

เวลาได้ยินเสียงดัง อาจเป็นเสียงเพลงก็ได้ แต่ว่าดังไป ขณะที่ได้ยินซึ่งช่วยไม่ได้เลย ผ่านบางแห่งบางสถานที่จะมีกลิ่นขยะ หรือว่ากลิ่นน้ำเน่า กลิ่นสิ่งปฏิกูล ขณะนั้นก็เป็นโทสมูลจิต

บริโภคอาหารทุกวัน เบี้ยวไปหน่อย เค็มไปนิด หวานจัดไปหน่อย หรือว่าเผ็ด ขณะนั้นโทสมูลจิตก็เกิดแล้ว

หรือขณะที่มีชีวิตอยู่ทุกวัน ทุกคนก็อยู่ภายใต้ลมฟ้าอากาศ ถูกแดดเป็นอย่างไร ร้อน ไม่พอใจแล้ว หรือว่าพายุ ฝน ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็แสดงให้เห็นว่า ความไม่พอใจความชวนเคืองใจมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจริง ๆ ถ้าไม่สังเกตจะคิดว่าเป็นแต่เพียงในขณะทีโกรธเคือง ชวนข้องใจกับสัตว์บุคคลต่าง ๆ เท่านั้น แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนั้นเลย จะต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้ลักษณะของโทสะจริง ๆ ว่า แม้ในอารมณ์ที่ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล โทสะก็เกิดขึ้นได้

สำหรับโศกเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ตรงข้ามกับโทสะ เพราะฉะนั้นก็เป็นขณะที่ไม่เดือดร้อน ไม่กังวลใจ เป็นต้น ซึ่งทุกคนก็ปรารถนาจะเป็นอย่างนี้ คือปรารถนาที่จะไม่มีโทสะ แต่ต้องระวังว่า ถ้าไม่มีโทสะแล้วต้องไม่มีโลภะด้วย อย่าพอใจว่า เมื่อไม่มีโทสะแล้วมีโลภะไม่เป็นไร

อันนี้เป็นสิ่งที่ควรสังเกตว่า โทสะเป็นอกุศลจิตอันใด โลภะก็เป็นอกุศลจิตนั้น แล้วโทสะก็ยังแสดงตัวปรากฏให้เห็นง่าย แต่โลภะยากที่จะเห็นได้ เพราะเหตุว่าทุกคนต้องการโลภะ ซึ่งไม่มีวันพอ เพราะฉะนั้นเมื่อได้ทราบลักษณะของอกุศลธรรม ก็ควรที่จะรู้ธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามด้วย

เรื่องของวิปlass

การศึกษาธรรม ก็เพื่อให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ในวันหนึ่ง ๆ แม้แต่เรื่องของวิปlassทั้ง ๓ ก็ควรที่จะได้พิจารณา เพราะเหตุว่าสัญญาวิปlass ได้แก่สัญญาเจตสิก จิตวิปlass ก็ได้แก่อกุศลจิต และทิวฐิวิปlass ก็ได้แก่ทิวฐิเจตสิก เพราะฉะนั้นก็เป็นสภาพธรรมที่ต่างกัน ไม่ใช่เอาสัญญาวิปlassมาเป็นทิวฐิวิปlass เพราะแม้ว่าทิวฐิวิปlass คือ มิจฉาทิวฐิเจตสิกจะดับหมดแล้ว สัญญาวิปlassและจิตวิปlassก็ยังเหลืออยู่

นี่ก็แสดงให้เห็นถึงความละเอียดและความต่างของทั้งสัญญาวิปlass จิตวิปlass และทิวฐิวิปlass

ข้อความในอรรถกถาวิภังคปกรณ์ สติปัฏฐานวิภังค์มีว่า

นามธรรมที่ไม่ปรากฏ เช่นผัสสะ เป็นต้น คล้ายกับความมืด

ขณะนี้ผัสสะเจตสิกเกิด ทุกขณะจิต สัญญาเจตสิกก็เกิด ทุกขณะจิต แต่ว่าใครเห็น เหมือนกับอยู่ในความมืด ซึ่งไม่สามารถที่จะระลึกหรือแทงตลอด หรือรู้ลักษณะที่เกิดขึ้นทำกิจการงานของนามธรรมเหล่านั้นได้เลย เพราะฉะนั้นก็ต้องอาศัยพระธรรมและการพิจารณาพระธรรม เพื่อที่จะให้คลายความสงสัยในเรื่องของวิปlassทั้ง ๓ โดย

พิจารณาเป็นขั้น ๆ คือ จิตเกิดทุกขณะ สัญญาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง แต่ทิวฏฐิเจตสิก ไม่ได้เกิดกับจิตทุกดวง นี่คือความต่างกัน

เพราะฉะนั้นสัญญาวิปลาสได้ ในขณะที่เป็นอกุศลจิต โดยที่ไม่มีทิวฏฐิคือ ความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้นในขณะที่เป็นอกุศล มีอวิชชา มีความไม่รู้ มีสัญญาที่จำลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่เมื่อปัญญาไม่สามารถที่จะแทงตลอดลักษณะ ที่เกิดดับของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้น

เพราะฉะนั้นความจำของสัญญาไม่ได้จำในลักษณะที่เกิดขึ้นแล้วดับไป แต่ว่า ความจำของสัญญานั้น จำคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพราะเหตุว่าแม้ว่าสภาพ ธรรมเกิดแล้วดับ เกิดแล้วดับ และสัญญาที่จำ จำสิ่งที่กำลังเป็นอารมณ์ แล้วก็ดับ ไม่ว่าจะจำทางตา ก็ดับ จำทางหู ก็ดับ จำทางจมูก จำทางลิ้น จำทางกาย จำทางใจ ก็ดับ แต่แม้กระนั้นสัญญาขณะนั้น เป็นแต่สภาพที่จำเท่านั้น เป็นสภาพที่จำ แต่จำ คลาดเคลื่อน เพราะสภาพธรรมเกิดดับ แต่ไม่ได้จำว่าเกิดดับเลย เพราะเหตุว่าลักษณะ ของสัญญาในขณะนั้น จำคลาดเคลื่อน เป็นสัญญาวิปลาส ในขณะที่อวิชชาเกิดขึ้น ทำให้มีความจำคลาดเคลื่อนอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นสัญญาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ถ้ามีอกุศลเจตสิกเกิด ร่วมด้วย สัญญานั้นก็เป็นอกุศล ถ้ามีกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย สัญญานั้นก็เป็นกุศล แต่ สัญญาเป็นเหตุให้เกิดทิวฏฐิได้ เพราะสัญญาทำให้เกิดทิวฏฐิ คือ ความเห็น เพราะว่าไม่ใช่ สัญญาที่จำลักษณะที่ไม่เที่ยง ที่เกิดขึ้นและดับไป ที่เป็นทุกข์ ที่เป็นอนัตตา ที่ไม่งาม

เพราะฉะนั้นสัญญาที่คลาดเคลื่อนนั้นก็เป็นเหตุที่จะทำให้เกิดทิวฏฐิวิปลาส คือ ความเห็นที่ลุ่มคลำการยึดในสภาพธรรมที่ปรากฏ โดยสภาพที่เป็นตัวตน เที่ยง และ เป็นสุข

นี่คือ ขณะนั้นเป็นความเห็นผิด คือ เห็นว่าสภาพธรรมไม่ได้เกิดดับ แล้วก็ เป็น ตัวตน เพราะเหตุว่า ถ้าถามมีการสนทนาเกิดขึ้นถึงเรื่องว่า ขณะนี้สภาพธรรมเกิดดับ หรือเปล่า และถ้ามีผู้ที่ตอบว่า ไม่เกิดดับ สภาพธรรมเที่ยง ขณะนั้นก็แสดงให้เห็นว่า เป็นความเห็นผิด แล้วแต่ว่าจะเป็นขั้นใด แต่ในขณะที่คิดอย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น ก็ต้อง เป็นทิวฏฐิวิปลาส

สิ่งที่มีประโยชน์น้อยแต่ผูกพันมาก

ข้อความในปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก มีข้อความว่า
กามทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มีความยินดีน้อย แต่มีการ
ผูกพันด้วยสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์มากมาย

รูปที่น่าพอใจทางตา เสียงที่น่าพอใจทางหู สัมผัส ๗ น้อยมาก ถ้าจะให้เกิดความ
ยินดี ก็ให้เกิดความยินดีเพียงเล็กน้อย

โทษ คือ แต่มีการผูกพันด้วยสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์มากมาย ดุจลัมเลี้ยหยาดน้ำผึ้ง
ที่ติดอยู่บนคมมิด

กล้ำไหม ลัมเลี้ยหยาดน้ำผึ้งที่ติดอยู่บนคมมิด ทุกคนกำลังกล้ำมากที่ยินดีพอใจ
ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่แสนสั้น และเป็นโทษ เพราะตั้งอยู่บนความเศร้าหมอง
ทั้งสั้น เพราะคับแคบมากด้วยบุตรภรรยา เป็นต้น

นี่คือ ความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ท่านที่ยังไม่มีครอบครัวก็คงจะ
ไม่รู้ถึงความคับแคบมากด้วยบุตรภรรยา แต่ท่านที่มีครอบครัวแล้ว ก็คงจะได้พิจารณา
ว่าเป็นความจริง แต่แม้กระนั้นผู้ที่ไม่มีครอบครัว ตัวคนเดียว คิดว่าไม่ต้องดิ้นรน
เดือดร้อนเท่าผู้ที่มีครอบครัว แต่ก็วุ่นวายด้วยการตั้งใจทำงานหลายอย่าง มีกสิกรรม
และพาณิชยกรรม เป็นต้น

ไม่มีครอบครัวก็ไม่หายวุ่น หรือว่าไม่ใช่ที่ไม่มีครอบครัวจะไม่วุ่น ถึงไม่มี
ครอบครัวก็ยังวุ่นวายด้วยการตั้งใจทำงานหลายอย่าง มีกสิกรรมและพาณิชยกรรม
เป็นต้น

เวลาที่รู้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพียงเล็กน้อยจริง ๆ ช่วงเวลาที่ออกจาก
ภวังค์มารู้อารมณ์ภายนอก อุปมาเหมือนกับได้เวลานิดหน่อย ดุจการพ้อนรำที่ต้องใช้
แสงไฟ ได้สัญญาวิปริต ดุจเครื่องประดับของคนบ้า

ไม่ว่าจะพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ก็เหมือนได้สัญญาวิปริต
ดุจเครื่องประดับของคนบ้า เป็นการตอบแทน

ท่านอาจจะเป็นผู้ที่มีภาระงานสำคัญ แล้วก็มีลาภ มียศ มีสรรเสริญ มีตำแหน่ง มีเกียรติยศ แต่ให้ทราบว่าเป็นสัญญาวิปริตดุจเครื่องประดับของคนบ้า

ดุจปกปิดไว้ด้วยคุถ ไม่อ้อม ดุจดื่มน้ำที่นิ้วมืออันเปียกด้วยน้ำ

ไม่มีใครอ้อมในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจะจะรู้ได้ว่า ความไม่อ้อมของทุกคนเปรียบเหมือนดื่มน้ำที่นิ้วมืออันเปียกด้วยน้ำ เพราะฉะนั้นไม่มีทางที่จะอ้อมได้

มีความไม่สบาย ดุจบริโภคอาหารในเวลาหิว เป็นเหตุรวมความพินาศ ดุจเหยื่อที่เบ็ด เป็นเหตุเกิดทุกข์ใน ๓ กาล ดุจความร้อนของไฟ มีการผูกเป็นเครื่องหมาย ดุจยางดักลิง เป็นที่ตั้งแห่งภัย ดุจอยู่บ้านศัตรู

คิดว่าอยู่บ้านตนเองจะปลอดภัย แต่เวลาที่อยู่บ้านศัตรูจะเกิดอันตรายวันไหนเมื่อไรก็ไม่ทราบ เพราะฉะนั้นการที่มีความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจะจะในกามทั้งหลาย จะได้รับทุกข์โทษเพราะกามทั้งหลายเมื่อไร ก็เหมือนกับอยู่บ้านของศัตรู

เป็นเหยื่อของกิเลสมาเป็นต้น ดุจเลี้ยงศัตรู ทุกข์เกิดจากการปรวนแปรไปดุจสมบัติมหาศพ

ในละครในหนังทุกคนก็เห็นปราสาทราชวัง มีสมบัติมากมาย แต่ก็เพียงสมมุติในเรื่องเท่านั้นเอง

มีการเผาภายใน ดุจไฟในโพรงไม้ เป็นเหตุแห่งความกระหาย ดุจดื่มน้ำเค็ม การเสพของคนชั้นต่ำ ดุจสุราเมรัย เพราะเหตุว่าเป็นความหลงผิดในกามทั้งหลายนั่นเอง

การเจริญกุศล

การที่จะเจริญกุศลจนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลสได้ ก็ต้องประกอบด้วยธรรมที่เป็นบารมี ๑๐ ซึ่งธรรมแต่ละส่วนที่ได้ฟังจากพระไตรปิฎก เกื้อกูลจริง ๆ ไม่ใช่แยกจากกัน แม้แต่บารมี ๑๐ ก็เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และการที่จะอบรมเจริญหนทางที่จะสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ถ้าขาดการอบรมเจริญกุศล คือ บารมี ๑๐ ให้มั่นคงแล้ว การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็มีไม่ได้

บารมี ๑๐ คือ ๑. ทาน ๒. ศีล ๓. เนกขัมมะ ๔. ปัญญา ๕. วิริยะ ๖. ขันติ ๗. สัจจะ ๘. อธิษฐาน ๙. เมตตา ๑๐. อุเบกขา

จะเห็นได้ว่า อโทสะ คือ เมตตา ก็เป็นบารมีด้วย ถ้าใครที่ยังคงไม่คิดที่จะเป็นผู้ที่มีเมตตาเพิ่มขึ้น ๆ ก็ไม่มีทางที่จะถึงฝั่งคือพระนิพพานได้ เพราะฉะนั้นจะขาดบารมีข้อหนึ่งข้อใดก็ไม่ได้ คือ ต้องมีทั้งทาน ศีล เนกขัมมะ คือ การออกจากความติดข้องพัวพันในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

แม้ว่าจะไม่ใช่โดยวัตถุทาน แต่โดยจิต คือ โดยสติที่ระลึกลักษณะสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนขณะใด ขณะนั้นก็ชื่อว่า การออกจากความติด ความพอใจยึดมั่นนามธรรม และรูปธรรมว่าเป็นตัวตนเป็นสัตว์เป็นบุคคล ซึ่งก็จะต้องเป็นปัญญาบารมีพร้อมกับวิริยะ คือ ความเพียร พร้อมทั้งขันติ คือ ความอดทน

เพราะว่าผลของการอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นโดยเร็วและโดยง่าย แต่จะต้องเป็นไปทีละเล็กทีละน้อย ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจริง ๆ จากความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม การที่หลงลืมสติ ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม จนกระทั่งค่อย ๆ เป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของสภาพธรรม และสังเกตศึกษาพิจารณา จนเป็นความรู้ที่เพิ่มขึ้น ๆ ซึ่งก็จะเห็นได้ว่า ต้องอาศัยนอกจากมีความเพียรแล้วยังต้องมีขันติ คือ การรอคอยผล ซึ่งเป็นไปทีละเล็กทีละน้อยด้วย

นอกจากนั้นต้องเป็นผู้ที่มีสัจจะ ความจริงใจ ต่อการที่จะเป็นผู้ที่จะเป็นผู้ตรงในการที่จะละกิเลส ต้องมีความตั้งใจมั่น คือ อธิษฐาน และมีเมตตา คือ อโทสะ และประการที่ ๑๐ บารมีที่ ๑๐ คืออุเบกขา ซึ่งบารมีทั้ง ๑๐ นี้ ก็ได้แก่โสภณจิตและโสภณเจตสิกนั่นเอง

ขณะใดที่เป็นกุศลประการหนึ่งประการใด ก็ย่อมจะต้องเป็นไปในทางที่จะเป็นบารมีหนึ่งบารมีใด สำหรับผู้ที่ต้องการที่จะดับกิเลส

เมตตาบารมี

เมตตาบารมีในชีวิตประจำวัน เพราะว่าชีวิตแต่ละขณะอย่าลืมว่า ที่ท่านว่าเป็นตัวท่าน ยึดถือว่าเป็นท่านก็ดี หรือว่าเป็นชีวิตของท่านก็ดี ก็คือ สภาพธรรมแต่ละขณะที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าท่านสำรวจพิจารณาบารมีประการต้น ๆ ที่ได้กล่าวถึงแล้ว เช่น ทานก็ดี ท่านก็รู้ว่า ตัวท่านก็มี ศีลตัวท่านก็มี เนกขัมมะ ความรู้สึกพอ ก็มี เพราะเหตุว่าบางท่านเป็นผู้ที่สันโดษ มักน้อย ไม่ปรารถนามากในสิ่งต่าง ๆ ในวัตถุต่าง ๆ วิริยะท่านก็เป็นผู้ที่ไม่ทอดทิ้งในการทำงาน คนอื่นก็ยังเป็นผู้ที่ทอดทิ้ง แต่ท่านเป็นผู้ที่ยืนยันในการประกอบการทำงานในกิจการต่าง ๆ ขันติท่านก็เป็นผู้ที่อดทนได้น่าชมที่เดียว สัจจะท่านก็เป็นผู้ที่พูดจริงทำจริง อริยฐานท่านก็เป็นผู้ที่ตั้งใจมั่น แต่ว่าเมตตาบารมี มีหรือเปล่า

เพราะฉะนั้นเพียงบารมีต้น ๆ ก็ยังไม่พอในการขัดเกลากิเลสให้ยิ่งขึ้น เพราะว่าบางท่านอาจพอใจแล้วในความคิดของท่าน ในทาน ในศีล ในเนกขัมมะในความรู้จักพอ ในปัญญา ในวิริยะ ในขันติ ในสัจจะ ในอริยฐาน แต่ว่าท่านเคยคิดที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นให้ยิ่งขึ้นไหม เพราะว่าบางท่านอาจจะพอใจในความคิดของตนเอง และก็คิดว่าพอแล้ว สัมที่จะเจริญความดีให้ยิ่งขึ้นไปอีก ให้ถึงกับมีเมตตาช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่น ทั้งเป็นผู้ที่คุ้นเคย หรือเป็นผู้ที่แปลกหน้า เป็นผู้ที่ไม่รู้จักกันเลยก็ตาม

เพราะฉะนั้นในชีวิตประจำวัน ท่านจะทราบได้ว่า ท่านยังขาดบารมีข้อใด หรือว่าบารมีข้อใดของท่าน ยังยิ่งหย่อน บางท่านเป็นผู้สงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นมาก ก็ควรที่จะคิดทบทวนถึงบารมีข้ออื่น ๆ ว่า ยิ่งหย่อน หรือว่าเท่ากับการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นซึ่งท่านมีมาก และถ้าท่านเป็นผู้ที่มีบารมีข้ออื่น แต่ว่าการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นยังน้อย ก็ขอให้คิดพิจารณาว่าเป็นเพราะเหตุใด เป็นเพราะท่านพอใจในความคิดของท่านแล้ว หรือว่าเป็นเพราะกิเลสอื่น เช่น ความมานะ ความสำคัญตน คิดว่าไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องช่วยเหลือสงเคราะห์คนอื่นหรือคิดว่าถ้าสงเคราะห์คนอื่นแล้ว คนนั้นจะคิดอย่างไรกับท่าน จะคิดมากคติน้อยอย่างไร ขณะที่คิดอย่างนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

แทนที่ท่านจะสงเคราะห์โดยที่ว่า ไม่คำนึงว่าคนอื่นจะคิดถึงท่านอย่างไร จะชื่นชมโสมนัส หรือว่าจะติเตียนนิินทาว่าร้ายต่าง ๆ ก็เป็นเรื่องของคนอื่น ไม่ใช่เป็นเรื่องของท่าน แต่เรื่องของท่านที่จะต้องระลึกถึงก็คือว่า ความดีเท่าไรที่ท่านคิดว่า พอแล้วนั้นไม่พอ ไม่มีวันที่จะพอ การเจริญกุศลถึงแม้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นพระอริยเจ้า คือ พระโสดาบันแล้ว ก็ยังไม่พอ ในการที่จะขัดเกลากิเลสให้ถึงความ เป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้นสำหรับปุถุชน ซึ่งยังไม่ใช่เป็นพระอริยเจ้า ยังไม่ได้เป็นพระโสดาบัน บุคคล อย่าประมาทในกุศลที่ท่านคิดว่า ท่านมีและพอแล้ว เพราะเหตุว่ากุศลทั้งหลาย ไม่พอเลย ไม่ว่าท่านจะทำความดีมากสักเท่าไรก็ยังไม่พอ

ซึ่งถ้าสติเกิดจะรู้ได้ในขณะนั้นว่า ที่ไม่สงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นนั้น เพราะ อกุศลอะไร เพราะเห็นแก่ตัว หรือเพราะมานะถือตน หรือว่าเห็นว่าเป็นการเสียเวลา เห็นว่าประโยชน์ของท่านจะเสียไป หรือว่าบางท่านก็อาจจะเข้าใจว่าตัวท่านมีกุศลมาก แล้ว เพราะฉะนั้นท่านก็ไม่คบใคร กุศลหรืออกุศลที่คิดอย่างนี้ การคบเพื่อสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือ เป็นกุศลใหม่ ถ้าเป็น ทำไม่ถึงจะไม่คบกับคนอื่น เพื่อจะสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้อื่นให้กว้างยิ่งขึ้น เท่าที่ท่านสามารถจะกระทำได้

เพราะเหตุว่าถ้าท่านสามารถที่จะมีเมตตาจิตต่อทุกคน ขณะนั้นอย่าลืมเมตตา บารมี เมตตาของท่านไม่ควรจำกัด เพราะเหตุว่าถ้าจำกัดแล้ว อาจจะไม่ใช่เมตตา แต่ เป็นโลภะ คือ เป็นอกุศล ไม่ใช่กุศล เพราะเหตุว่าถ้าดูเพียงภายนอก ลักษณะคล้ายคลึง กัน การที่ท่านทำความดีกับบุคคลที่ใกล้ชิด บุคคลที่ท่านเคารพนับถือรักใคร่ ดูเสมือนว่า เป็นกุศล เป็นเมตตา แต่ทำไม่กับบุคคลอื่น ทำไม่ได้ ถ้าเป็นเมตตาจริง ๆ แล้ว ไม่ เหมือนกันหรือ ไม่ว่าใคร ผู้ที่ท่านสนิทสนม ไม่คุ้นเคยกับผู้ที่ท่านคุ้นเคย ก็เสมอกัน ถ้า เป็นเมตตาจริง ๆ

เพราะฉะนั้นท่านที่ต้องการที่จะเจริญเมตตาบารมี อย่าจำกัด เพราะเหตุว่า ถ้า จำกัดแล้ว ควรพิจารณาลักษณะของจิตในขณะนั้นว่า เป็นกุศลหรืออกุศล

ในพระไตรปิฎกมีข้อความว่า การกระทำด้วยเมตตา เสมือนการกระทำของ มารดาต่อบุตร ดูภายนอกจะคิดว่ามารดาเมตตาบุตร หรือว่ารักบุตร จึงยอมสละการ

กระทำทุกสิ่งทุกอย่างให้บุตรได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งซึ่งคนอื่นที่ไม่สามารถจะกระทำกับบุตรได้เลย ต้องเลี้ยงดูบุตรซึ่งบุตรก็ต้องสภปรนเปื้อน ไม่น่าแต่ต้อง น่ารังเกียจหลายประการ แต่ว่ามารดาที่กระทำสิ่งนั้นได้ ซึ่งยากที่บุคคลอื่นจะกระทำได้

ควรพิจารณาว่าขณะนั้นมารดาเมตตาบุตรหรือรักบุตร ผู้ที่เป็นมารดาทราบใจจริงของท่าน ต้องเป็นผู้ที่ตรงต่อสภาพธรรมตามความเป็นจริง กุศลเป็นกุศล อกุศลเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้นพระธรรมที่ว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเมตตา ย่อมเสมอเหมือนกับการกระทำของมารดาที่มีต่อบุตรนั้น ไม่ผิด แต่ต้องเข้าใจด้วยว่า ต้องเอาโลภะออก เอาความรักใคร่ของมารดาที่มีต่อบุตรออกไป แล้วเหลือแต่การกระทำเสมอกับการกระทำของมารดาที่มีต่อบุตร ถ้าท่านสามารถกระทำต่อบุคคลอื่นได้ ในลักษณะเดียวกัน แต่ไม่ใช่ให้ด้วยโลภะ นั่นจึงจะเป็นเมตตา

อย่าลืม ถ้าท่านเห็นผู้หนึ่งผู้ใดแสดงไมตรีจิตกับคนแปลกหน้า หรือคนซึ่งไม่ใช่คนสนิท ก็อย่าคิดว่าทำไมต้องไปแสดงอย่างนั้นกับคนนั้น เพราะว่าแท้ที่จริงแล้วลักษณะของเมตตาไม่จำกัดบุคคล ทั่วไปกับทุกท่านเสมอกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิด หรือว่าเป็นผู้ที่ห่างไกล หรือแม้ผู้ที่ไม่รู้จักเลยก็ตาม

ในชีวิตประจำวัน วันหนึ่ง ๆ เคยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คนอื่นไหม ในขณะนั้นมีความหวังดีที่จะให้เขาเป็นสุข เขายังไม่ได้มีความทุกข์อะไร แต่ท่านก็มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ ที่จะให้เขามีความสุข ขณะนั้นเป็นเมตตา มีความหวังดีต่อคนอื่น

แต่ถ้าขณะใด บุคคลใดกำลังทุกข์ร้อน เดือดร้อน ท่านเกิดความกรุณาใคร่ที่จะให้บุคคลนั้นพ้นจากความทุกข์ มีการช่วยเหลือบุคคลที่ป่วยไข้ได้เจ็บ การรักษาพยาบาลบุคคลที่กำลังเจ็บป่วย คือ ความกรุณา ที่ใคร่จะให้บุคคลนั้นพ้นทุกข์

การอบรมเจริญสติปัฏฐานทำให้รู้ลักษณะที่ต่างกัน ของเมตตาและโทสะ เพราะฉะนั้นขณะใดที่มีการกระทำทางกาย ทางวาจา ที่เป็นไปด้วยโทสะหรือเป็นไปด้วยเมตตา ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานย่อมทราบได้

และเมื่อเห็นลักษณะของโทสะว่า เป็นอกุศล ปัญญาที่เห็นโทษ เห็นความน่ารังเกียจของโทสะและอกุศลธรรม ก็จะเป็นปัจจัยให้กุศลกรรมเกิดเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น

ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานแล้ว จะเห็นได้ว่า ตัวท่านมีความเมตตาเพิ่มขึ้น แทนที่จะมีโทสะมากเช่นเคย นั่นก็เป็นในเรื่องของเมตตา

อกุศลในชีวิตประจำวัน

ชีวิตประจำวันทั้งหมดจะสังเกตได้ว่า ทุกคนจะต้องมีอกุศลในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติหนึ่งชาติใด วันหนึ่งวันใด เหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดก็ตาม ขณะที่ไม่จริงใจและก็เสแสร้ง แม้เพียงเล็กน้อย ขณะนั้นก็เป็นอกุศล ถ้าไม่มีใครบอก ถ้าไม่มีใครเตือน จะรู้ใหม่ว่า เล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวันก็เป็นอกุศลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนั้น แม้แต่เพียงความไม่จริงใจ แม้เพียงการเสแสร้งเพียงเล็กน้อย ในขณะนั้นก็เป็นอกุศล

ความเป็นแห่งความเป็นผู้หลอกลวง ชื่อว่า มายาวิตา ความเป็นผู้ลวง

เล็กน้อยเท่าไร ก็ยังชื่อว่า ลวง

ชื่อว่า อจุจสุรา เพราะทำความชั่วแล้วปิดบัง

ชื่อว่า วญจนา เพราะซ่อนความจริงโดยให้เห็นเป็นอย่างอื่น ด้วยวาจาและกิริยา

ชื่อว่า นิกติ เพราะบังความผิด

ชื่อว่า นิกรณา เพราะปิดความผิดด้วยคิดว่า เราจะไม่ทำอย่างนี้อีก

ท่านผู้ฟังที่สนใจคำบาลีเพราะ ๆ อาจจะคิดว่าคำเหล่านี้เพราะดี แต่ว่าความจริงเป็นการกระทำที่เป็นไปเพราะอกุศลทั้งนั้น

ชื่อว่า นิกรณา เพราะปิดความผิดด้วยคิดว่า เราจะไม่ทำอย่างนี้อีก

ลองพิจารณาดูว่า ในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ขณะที่ปิดความผิด ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล แต่ปิด แล้วก็คิดว่า เราจะไม่ทำอย่างนี้อีก ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็ไม่เป็นไร แต่ว่าสำหรับเป็นพระภิกษุ แม้คิดว่าจะไม่ทำอย่างนั้นอีก แต่ปิดความผิดที่ได้กระทำ และไม่ปลงอาบัติกับภิกษุรูปอื่น ก็ยังคงเป็นความผิด เพราะเหตุว่าไม่ได้เปิดเผยความผิดที่ได้กระทำแล้ว

นี้แสดงให้เห็นว่า กุศลมีหลายชั้นสำหรับผู้ที่จะขัดเกลาจิตใจ ในเพศบรรพชิต จะต้องละเอียดจนกระทั่งแม้แต่ว่า ความผิดที่ได้กระทำแล้ว และก็ปิด เพียงคิดว่าจะไม่

ทำอย่างนั้นอีก ก็ยังไม่ได้ แต่ถ้าสำหรับคุณก็เห็นได้ว่า เป็นเพศที่ต่างกันมาก แล้วแต่ปัญญาจะทำให้กระทำอย่างไร เพราะเหตุว่าถ้าเป็นผู้มีปัญญามากก็อาจจะเปิดเผยความผิดนั้น สบาย ๆ ไม่เดือดร้อน เพราะเหตุว่าทุกคนก็ต้องเคยทำความผิดทั้งนั้น จะไม่มีใครเลยที่ไม่ทำความผิด และก็เป็นผู้ที่ตรงว่า เมื่อทำความผิดก็ผิด ไม่ใช่ว่าทำความผิดแล้วก็กล่าวว่า ไม่ได้ทำ หรือคิดว่าในขณะนั้นไม่ผิด ถ้าเป็นอย่างนั้นก็จะเป็นคนลุ่มหลง มีหูชั้น หมายถึงการไม่รู้เหตุผลอะไรทั้งนั้น

ข้อความในกถาวัตถุ อรรถกถาอัชจันตนิยามกถา แสดงว่า ผู้ที่ไม่รู้ว่าอกุศลเป็นอกุศล แล้วก็เป็นผู้ที่ยาก เป็นบุคคลผู้มีหูชั้น

เพราะฉะนั้นต่อไปนี้ก็ได้ทราบความหมายของผู้ที่ยากอีกความหมายหนึ่ง คือผู้มีหูชั้น คือ ไม่รู้เหตุผลอะไรทั้งนั้น

ชื่อว่า ปริหรณา เพราะเลียงความผิดด้วยคิดว่า เราจะไม่ทำอย่างนี้อีก.

แม้แต่เพียงเลียง นอกจากปกปิด ก็ยังเลียง คือไม่ได้กล่าวความจริง ขณะนั้นก็ เป็นอกุศลด้วย

ชื่อว่า คุหนนา ช้อนความผิดโดยสำรวจมกายเป็นต้น.

ชื่อว่า ปริคุหนนา คือ ช้อนความผิดทุกส่วนโดยประการทั้งปวง.

นี่เป็นชีวิตประจำวันซึ่งเป็นความละเอียดที่แสดงให้เห็นว่า บางครั้งก็ช้อนความผิดโดยสำรวจมกาย แต่บางครั้งก็ช้อนความผิดทุกส่วนโดยประการทั้งปวง ถ้าจะมองเห็นภาพก็คือว่า เวลาช้อนโดยสำรวจมก็เหมือนกับชั่วขณะที่กำลังสำรวจ เหมือนปิดบังสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เพียงปิดไว้ แต่ถ้าปริคุหนนาคือช้อนความผิดทุกส่วนโดยประการทั้งปวง คลุมไว้มิดชิดหมดทีเดียว ไม่ให้ใครเห็นไม่ให้ใครรู้

ชื่อว่า ฉาตนา เพราะปิดบังความชั่วด้วยกายกรรมและวจีกรรม ดุจปิดบังด้วยใบหญ้าฉะนั้น.

ชื่อว่า ปริจุฉาตนา เพราะปิดบังทุกส่วนโดยประการทั้งปวง.

ชื่อว่า อนุตตานิคมม เพราะไม่แสดงเปิดเผย.

ชื่อว่า อนาวิกมม เพราะไม่แสดงให้ปรากฏ.

ชื่อว่า วจุฉาตนา เพราะคลุมความผิดไว้อย่างดี.

ชื่อว่า ปาปกิริยา เพราะทำชั่วใหม่อีก โดยปกปิดความชั่วที่ทำมาแล้ว.

บทว่า อโย วุจฺจติ คือ นี้เรียกว่าความหลง มีลักษณะปกปิดความชั่วที่ทำมาแล้ว. บุคคลมีมายาอุจฺจํกานปกปิดด้วยขี้เถ้า อุจฺจตอปกปิดด้วยน้ำ และอุจฺจสฺสตราปกปิดด้วยเอาผ้าเก่าพัน.

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกิเลสมากมายในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะเห็นพระมหากุณาคูณ เพราะเหตุว่าแม้แต่การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะระลึกถึงกุศลหรือความดีของตนเอง แต่ให้ทราบว่าเป็นขณะนั้น ตราบใดที่ยังเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ขณะที่ระลึกถึงกุศลนั้น มีอกุศลหรือเปล่า หรือว่าจิตที่หลังจากระลึกถึงกุศลแล้วเป็นอกุศลหรือเปล่า เพราะเหตุว่าอาจจะระลึกด้วยความสำคัญตนก็ได้

นี่ก็แสดงให้เห็นว่าเป็นพระมหากุณามากมายยิ่งที่ได้ทรงแสดงเรื่องของอกุศลอย่างมาก อย่างละเอียด เพื่อให้แต่ละบุคคลได้พิจารณาเห็นโทษ และละลายจนกว่าจะดับกิเลสเป็นสมุจฺเจทได้จริง ๆ เรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ใคร ๆ คิดว่า นั่งสงบ ๆ หรือว่าไม่รู้อะไรเลย ก็สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้วก็ดับกิเลสได้ แต่เป็นเรื่องของความละเอียด เป็นเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา เป็นเรื่องของสติที่จะระลึกได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าสภาพธรรมนั้นจะเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลก็ตาม

ซึ่งข้อความในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค จังคมสูตรที่ ๕ จะเห็นได้ว่า แม้ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน อกุศลของบุคคลในครั้งนั้น หรืออกุศลของบุคคลในครั้งนั้น ก็ไม่ต่างจากกุศลหรืออกุศลของบุคคลในครั้งนี้

อัสตบุรุษ และผู้ยิ่งกว่าอัสตบุรุษ

เรื่องของความเข้าใจในผิดมีมาก เรื่องของความเห็นผิด หรือว่าการพินิจก็มี

ในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อัสปปริสสูตรที่ ๒ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอัสตบุรุษและอัสตบุรุษที่ยิ่งกว่าอัสตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย จะแสดงอัสตบุรุษและอัสตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอัสตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น

นี่เป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค ถ้าไม่มีอัสตบรูซยิ่งกว่าอัสตบรูซ หรือ
อัสตบรูซยิ่งกว่าอัสตบรูซแล้ว ก็คงจะไม่ทรงแสดงไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กิเลสตัณหาเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีความเห็น
ผิด ดำริผิด เจรจาผิด ทำการงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกรู้ผิด ตั้งมั่นผิด
บุคคลนี้เรียกว่า อัสตบรูซ

มิฉนั้นมรรคทั้ง ๘ นั้นเอง ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กิเลสตัณหาผู้ยิ่งกว่าอัสตบรูซเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลก
นี้เป็นผู้มีความเห็นผิด ดำริผิด เจรจาผิด ทำการงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกรู้
ผิด ตั้งมั่นผิด รู้ผิด พ้นผิด บุคคลนี้เรียกว่า อัสตบรูซผู้ยิ่งกว่าอัสตบรูซ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กิเลสตัณหาเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีความ
เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกรู้ชอบ
ตั้งมั่นชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบรูซ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กิเลสตัณหาผู้ยิ่งกว่าอัสตบรูซเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้มีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายาม
ชอบ ระลึกรู้ชอบ ตั้งมั่นชอบ รู้ชอบ พ้นชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบรูซผู้ยิ่งกว่าอัสตบรูซ

รู้ผิด พ้นผิดมิได้ไหม ถ้าไม่มี จะไม่ทรงแสดงไว้เลย เพราะฉะนั้นความเข้าใจเรื่อง
ของการเจริญสติปัฏฐานเป็นความสำคัญที่สุด ถ้าสัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกในเรื่องข้อ
ประพฤติปฏิบัติไม่มีแล้ว สัมมาสติจะเกิดได้อย่างไร สัมมาสติก็เกิดไม่ได้เลย
ที่สัมมาสติจะเกิดได้ ทุกอย่างจะถูกได้ ก็เพราะสัมมาทิฏฐิ มีความเข้าใจถูกในข้อ
ประพฤติปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ ๘ ในสิ่งที่จะต้องรู้ตามความเป็นจริง และสติก็ระลึก
รู้ ในสิ่งที่จะต้องรู้ ตามความเป็นจริงได้

ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ

มีอยู่ตลอดเวลา ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าจะพิจารณาแล้วก็จะทำให้เกิดความสลดใจ คือ สังเวค ได้แก่ความรู้สึกที่เห็นว่าสภาพธรรมนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ดีควรจะ ยินดี เพลิดเพลิน พอใจ

ข้อความในอัฐสาลินี นิกเขปกัณฑ์ พระบาลีนันทเทศ สังเวคทุกะ มีข้อความว่า
ฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความสลดใจ คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ

พอที่จะหาได้ไม่ยาก ชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ พยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วย มรณะ ความตาย ควรที่จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสังเวค คือ ความสลดใจ เพราะเหตุว่าชาติเกิดขึ้นขณะใด พิจารณาได้เลย ย่อมนำมาซึ่งชรา ใครที่เกิดมาแล้ว หรือวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่เกิดมาแล้ว ที่จะไม่แก่คร่ำคร่า ไม่ชราลง เป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้เลย

นี่ก็คือความไม่เที่ยง ขณะที่สิ่งนั้นยังไม่แก่คร่ำคร่า ก็น่าดู น่าพอใจ แต่เมื่อถึงกาลถึงเวลาที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งก็ต้องถึงในวันหนึ่ง คือ ความชรา ความไม่สะดวก กาย ไม่สบายกายทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งซึ่งไม่พึงปรารถนา ไม่เป็นที่น่ายินดี แต่ว่าถ้าไม่มีชาติความเกิด ชรา พยาธิ มรณะ ก็ย่อมมีไม่ได้ ซึ่งทุกคนที่เกิดมาแล้ว ก็ต่างวัย แต่ว่าถ้าใครมีสติปัญญาที่จะพิจารณาเสียตั้งแต่ยังไม่ชรา หรือยังไม่มีโรค ก็จะเห็นได้จริง ๆ ว่าไม่มีใครที่สามารถจะพ้นไปได้เลย ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ย่อมจะเกิดความพยายามที่จะทำให้ถึงการพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ และมรณะ แม้เป็นสิ่งที่ยากที่จะถึง แต่ก็มีทางที่จะถึงได้ ด้วยการอบรมเจริญปัญญาขึ้นเรื่อย ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

บทว่า ความพยายามโดยแบบคายของผู้มีใจสลดแล้ว คือ เป็นผู้ให้เห็นโทษภัยของชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ผู้นั้นย่อมยังฉันทะให้เกิด ย่อมพยายาม ย่อมปรารถนาความเพียร ย่อมประคองจิตไว้ ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งอกุศลบาปธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น

ที่จะไม่ให้มีอะไรเกิดขึ้น เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อมีปัจจัยก็ต้องเกิด แต่เมื่อเห็นโทษแล้ว ก็เป็นผู้ที่ปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมบาปธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น

เพื่อละอกุศลบาปธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไม่จิตจาง เพื่อความเพิ่มพูน เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว

นี่คือผู้ที่ไม่ประมาท คือ ผู้ที่มีสติ แล้วก็ในการที่จะไม่ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นก็ดี ละอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็ดี เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมก็ดี เพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความไพบูลย์เจริญขึ้นของกุศลธรรมก็ดี จะเป็นไปได้ในขณะที่สติปัญญาฐานเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งทุกท่านก็ย่อมจะเห็นประโยชน์ของสติ ว่า แม้แต่การที่จะเห็นภัย เห็นโทษ ของชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ขณะนั้น ก็ต้องเป็น สติที่ระลึกได้

มรณานุสติ

มรณานุสติ คือ การระลึกถึงความตาย เป็นอารมณ์หนึ่งที่จะทำให้จิตสงบ กุศลจิตเกิดได้ ถ้ามโนสการ หรือพิจารณาความตายด้วยความแยบคาย แต่ไม่ใช่หมายความว่า ใครก็ตามพอระลึกถึงความตายแล้ว ก็สงบ เป็นไปไม่ได้ จิตที่จะสงบได้ก็ต้องประกอบด้วยปัญญาที่รู้ว่า ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน แล้วก็ไม่ว่าใครที่จะมีความยินดี ความติดข้องในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในตัวตน หรือในบุคคล ซึ่งเป็นที่รักที่พอใจ หรือในวัตถุซึ่งเป็นที่รักที่พอใจ เพราะเหตุว่าไม่มีสิ่งใดเลยซึ่งจะเป็นของเราอย่างแท้จริง แม้แต่สิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตนของเราก็ไม่เที่ยง อยู่ได้เพียงแค่อายุซึ่งไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ เพราะเหตุว่าบางท่านก็อาจจะสิ้นชีวิตตั้งแต่อยู่ในครรภ์ โดยที่ยังเป็นเพียงกลละ คือ ก้อนของรูปซึ่งยังไม่ครบส่วนต่าง ๆ แต่เมื่อมีปฏิสนธิแล้ว ก็สามารถที่จะมีการตายหรือจุติได้ ไม่ว่าจะในระยะเวลายาวสั้นมากน้อยแค่ไหน ซึ่งทุกคนไม่มีโอกาสที่จะรู้ได้เลยว่า ชีวิตของท่านจะยาวหรือจะสั้นแค่ไหน

เพราะฉะนั้นท่านที่ระลึกถึงความตายแล้ว ก็กลัว ขณะนั้นไม่ใช่ มรณสติ เพราะเหตุว่าสติไม่เกิด ในขณะที่ระลึกถึงความตาย ด้วยเหตุนี้เมื่อคิดถึงแล้ว จึงกลัว แต่ว่าถ้าจะระลึกด้วยปัญญา เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ ความไม่เที่ยง การกลัวความตายก็จะน้อยลง แต่ว่าก็ต้องแล้วแต่เหตุปัจจัยด้วย

ทุกคนตอนที่เป็นเด็ก จะไม่มีใครที่ไม่กลัวความตายเลย เด็กทุกคนกลัว บางคนก็คิดว่า ถ้าวันนั้นมาถึงเมื่อไรก็อยากจะหนีไปให้สุดขอบโลกทีเดียว ถ้าสามารถที่จะเป็นไปได้ แต่เมื่อโตขึ้น ก็ยิ่งเห็นว่าความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องมีการตาย

เพราะฉะนั้นก็แล้วแต่การอบรมเจริญปัญญาของแต่ละท่าน ที่จะรู้ว่าท่านมีการระลึกถึงความตายบ่อย ๆ หรือไม่ เจนรู้ความจริง เจนสามารถที่จะหวั่นไหวน้อยลง ไม่มีการหวาดกลัวความตาย เหมือนเมื่อตอนที่เป็นเด็ก หรือเมื่อตอนที่ยังไม่อบรมเจริญปัญญา

แต่สำหรับท่านที่กลัว ท่านก็อาจไม่ได้พิจารณาว่า แท้ที่จริงแล้วที่ท่านกลัวความตาย ท่านกลัวอะไร ส่วนมากแล้ว กลัวการพลัดพรากจากความเป็นบุคคลนี้ และจากทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่พอใจที่ท่านยึดถือยึดมั่นเกี่ยวข้องในชีวิตนี้ นอกจากนั้น ก็ยังกลัวความเจ็บ ความปวด ก่อนที่จะตาย เพราะบางท่านก็อาจจะกลัวมากกว่าตายจริง ๆ คือ กลัวเจ็บ หรือกลัวความปวด หรือความทรมานต่าง ๆ

ซึ่งสรุปแล้ว ก็คือ การกลัวการประจวบกับสิ่งซึ่งไม่รัก เช่น ความทุกข์ ความทรมาน ก่อนที่จะตาย หรือว่า กลัวการพลัดพรากจากสิ่งซึ่งรัก คือ การเป็นบุคคลนี้ในภพนี้ชาตินี้ และกลัวการสูญเสียสิ่งซึ่งรักที่พอใจ และบุคคลที่เป็นที่รักที่พอใจ

แต่ให้ทราบทั่วถึงจะกลัวก็ไม่พ้น เพราะฉะนั้นแทนที่จะกลัว นึกถึงบ่อย ๆ ว่า วันหนึ่งต้องจาก ต้องพลัดพราก ต้องเปลี่ยนแปลงแน่นอน ก็จะทำให้รู้สึกชินขึ้นกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว เป็นการพลัดพรากอยู่ทุกขณะ ขณะเมื่อถึงก็เป็นขณะหนึ่งในสังสารวัฏ ซึ่งจะไม่กลับมาอีก และสำหรับภพนี้ชาตินี้ก็เป็นแต่เพียงชาติหนึ่งที่มีการเห็นการได้ยินอยู่ในโลกมนุษย์นี้ในสังสารวัฏ ซึ่งต่อไปก็ไม่ทราบว่าจะเป็นบุคคลไหน เกิดในภพไหน ในโลกไหน แต่ที่จะไม่เกิดอีกนั้น ไม่มี

เพราะฉะนั้นน่ากลัวไหม ความตาย เพียงแต่เป็นการย้าย หรือเปลี่ยนจากการเป็นบุคคลซึ่งเคยเป็นในชาตินี้ เป็นบุคคลใหม่อีกบุคคลหนึ่ง ในภพหน้า ในชาติหน้า แล้วแต่ว่าบุญกรรมหรือบาปกรรมจะทำให้ปฏิสนธิในภูมิไหน มีกำเนิดอย่างไร มีชาติ มีตระกูล มีลาภ มียศ มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่มากระทบสัมผัสกายต่าง ๆ ไป แต่ไม่ผิดจากชาตินี้ เพราะเหตุว่าก็ยังเป็นเรื่องของการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และการรู้อารมณ์ต่าง ๆ การคิดนึกทางใจนั่นเอง

เพราะฉะนั้นชาติหน้า ก็ไม่ต่างอะไรจากชาตินี้ ท่านซึ่งมีบุคคลเป็นที่รัก และมีวัตถุที่เป็นที่รักในชาตินี้ ชาติหน้าท่านก็มีใหม่ เป็นบุคคลใหม่ มีบุคคลซึ่งเป็นที่รักใหม่ แล้วก็วัตถุซึ่งเป็นที่ยินดีที่พอใจใหม่ ดูแล้วก็เหมือนว่าไม่สูญเสียอะไร แต่ถึงอย่างนั้น การติดในความเป็นบุคคลนี้ ในภพนี้ มาก จนทำให้ท่านหวั่นกลัว แล้วไม่พอใจเลยที่จะพลัดพราก หรือสูญเสียความเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ไป

เสียตายใหม่ การที่จะเป็นบุคคลนี้ หรือว่าพร้อม ขณะไหนก็ได้ ที่จะบุคคลอื่นตามบุญกรรม แล้วแต่ว่าจะเป็นใคร

เพราะฉะนั้นก็ต้องเร่งประกอบกรรมดี นี่คือจุดประสงค์ของการระลึกถึงความตาย สำหรับเรื่องของการกลัวความตายและไม่กลัวความตาย ก็ไม่ใช่มีแต่เฉพาะในปัจจุบันนี้หรือยุคนี้เท่านั้น

ธรรมเอก

การอบรมเจริญปัญญา ต้องเป็นเรื่องที่ค่อย ๆ ละคลายการที่เคยยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏ เพียงอย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่นปะปนด้วย นั้นแสดงให้เป็นที่ว่าปัญญาและสติ มีกำลังที่มั่นคง

ข้อความในพระไตรปิฎก ซึ่งท่านผู้ฟังก็คงจะได้พบบ่อย ๆ คือ ธรรมเอกผุดขึ้น ธรรมเอกก็คือ ธรรมอย่างเดียว ในขณะนี้ก็มีธรรมหลายอย่าง ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น จึงยังไม่ใช่ธรรมเอก คือ ธรรมเพียงอย่างเดียว เกิดขึ้น ปรากฏให้รู้
ในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ตามความเป็นจริง

ข้อความใน ขุททกนิกาย มหานิทเทส สาริปุตตสูตรตติยบท ที่ ๑๖ ข้อ ๙๘๗ มี
ข้อความว่า

คำว่า มีจิตเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ในคำว่า เป็นผู้ที่มีจิตเป็นธรรมเอกผุดขึ้น พึงกำจัด
ความมืด ไม่ใช่ผุดขึ้นเฉย ๆ แล้วปัญญาไม่เกิด

แต่ว่าคำว่ามีจิตเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ในคำว่าเป็นผู้ที่มีจิตเป็นธรรมเอกผุดขึ้น พึง
กำจัดความมืด พระผู้มีพระภาคตรัสว่าดังนี้ ความว่า เป็นผู้ที่มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง มีจิต
ไม่ฟุ้งซ่าน มีใจไม่กวัดแกว่ง เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า เป็นผู้ที่มีจิตเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะ
ข้อความต่อไปอธิบายคำว่า ภิกษุผู้นั้นพึงกำจัดความมืด

เวลาที่แจ้งปรากฏในขณะที่ลงบันได ไม่มีเรา ไม่มีอริยาบถ มีแต่แจ้งหรือเปล่า
ทุกท่านลงบันไดเป็นชีวิตประจำวัน และถ้าสติเกิด ระลึกในขณะนั้น ก็เป็นการที่
ตรวจสอบตนเองได้ว่า ขณะนั้นมีจิตเป็นอารมณ์ เป็นหนึ่ง มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน มีใจไม่กวัด
แกว่งหรือเปล่า

เพราะว่าแจ้งเท่านั้นปรากฏ เมื่อแจ้งเท่านั้นปรากฏแล้ว ใจไม่กวัดแกว่ง
หมายความว่าไม่นึกถึง ไม่ทรงจำในรูปอื่น ในนามอื่น ในความสำคัญหมายว่าเป็น
ตัวตน นั่นจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ที่มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน มีใจไม่กวัดแกว่ง เพราะเหตุว่าไม่มีเรา
ไม่มีอะไรเลย มีแต่แจ้งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้นต้องเป็นปัญญาที่มั่นคง สติที่มั่นคง
สมาธิที่มั่นคง ซึ่งต้องเป็นวิปัสสนาญาณ จึงจะชื่อว่า เป็นผู้ที่มีจิตเป็นธรรมเอกผุดขึ้น